

Alternativní trestní opatření a kriminalita mladistvých

Bc. Jitka Divácká

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jitka DIVÁCKÁ**
Osobní číslo: **H118403**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Alternativní trestní opatření a kriminalita mladistvých**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS, 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- specifikaci charakteristických znaků kriminality mladistvých, na příčiny jejího vzniku a strategie v oblasti prevence,
- psychosociální aspekty vývoje osobnosti v kontextu delikventního, resp. kriminálního jednání – mladistvý jako subjekt trestné činnosti,
- vymezení forem alternativních trestních opatření dle zákona č. 218/2003 Sb., jejich významu, funkce, efektivity a zkušeností s realizací,
- působnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služby ČR při ukládání a realizaci trestních opatření; možnosti jejich sociálně pedagogického vedení a převýchovy mladistvých pachatelů.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Kraus, B. **Základy sociální pedagogiky**. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-383-3
- Matoušek, O., Kroftová, A. **Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže**. Praha: Portál, 2003. ISBN: 80-7178-771-X
- Ščerba, F. **Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě**. Praha: Leges, 2011. ISBN: 978-80-87212-968-4
- Šámal, P. **Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář**. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN: 80-7179-375-5
- Žatecká, E. **Postavení a úkoly probační a mediační služby**. Ostrava: Key Publishing, 2007. ISBN: 978-80-87071-55-7

Vedoucí diplomové práce: **PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.**

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miroslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

JITKA DIVÁČKÁ

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 10.3.2013

Diváková

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou kriminality mladistvých, její strukturou, podstatnými rysy, etiologií a prevencí. Současně analyzuje mladistvého pachatele z pohledu psychosociálního vývoje a upozorňuje na nezbytnost jeho odlišení od tzv. chronického pachatele. Podstatu diplomové práce tvoří ucelený přehled alternativních trestních opatření a výchovných opatření, komparace právní úpravy ve světle dílčích rekodifikací, jakož i zdůraznění potřeby vzájemné spolupráce soudů s orgány sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službou ČR. Závěr práce je věnován případovým studiím a dotazníkovému šetření mezi laickou veřejností a pracovníky justice ke zjištění jejich postoje k problematickým aspektům právní úpravy.

Klíčová slova: mladistvý, kriminalita mladistvých, prevence, restorativní justice, alternativní trestní opatření, výchovná opatření, orgán sociálně-právní ochrany dětí, Probační a mediační služba ČR

ABSTRACT

This thesis discusses the problem of juvenile delinquency, its structure, fundamental features, aetiology and prevention. At the same time analyses the juvenile offender in terms of psychosocial development and highlights the need to distinguish it from the recidivist offender. The central structure of the thesis consists of an overview of alternative penal measures and educational measures, comparison of legislation in the light of sub recodification, as well as emphasizing the need for mutual cooperation between the courts of the social-legal protection of children and the Probation and Mediation Service of the Czech Republic. The conclusion is devoted to case studies and questionnaire surveys among the general public and workers in the judiciary to determine their attitudes towards the problematic aspects of the legislation.

Keywords: Juvenile, juvenile delinquency, prevention, restorative justice, alternative penal measures, educational measures, the socio-legal protection of children, the Probation and Mediation Service of Czech Republic

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 KRIMINALITA MLADISTVÝCH	11
1.1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE A CHARAKTERISTIKA KRIMINALITY MLADISTVÝCH	11
1.2 MLADISTVÝ JAKO SUBJEKT PROVINĚNÍ.....	14
1.3 ETIOLOGIE	19
1.4 PŘÍSTUPY K ŘEŠENÍ KRIMINALITY MLADISTVÝCH.....	22
2 SPECIFIKA ALTERNATIVNÍCH TRESTNÍCH OPATŘENÍ	27
2.1 ALTERNATIVNÍ ZPŮSOBY ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ.....	27
2.2 PRIMÁRNÍ VÝCHODISKA UKLÁDÁNÍ ALTERNATIVNÍCH TRESTNÍCH OPATŘENÍ	30
2.3 DRUHY TRESTNÍCH OPATŘENÍ DLE ZÁKONA Č. 218/2003 SB.....	32
2.4 ZHODNOCENÍ ÚČINNOSTI ALTERNATIVNÍCH TRESTNÍCH OPATŘENÍ VE SVĚTLE NOVEL, VČETNĚ PROBLÉMŮ APLIKAČNÍ PRAXE	39
3 ATRIBUTY ZVYŠOVÁNÍ EFEKTIVNOSTI ALTERNATIVNÍCH TRESTNÍCH OPATŘENÍ	53
3.1 SPOJENÍ VÝCHOVNÝCH A TRESTNÍCH OPATŘENÍ V NEUTRÁLNÍ TRESTNÍ SANKCI.....	53
3.2 UPLATNĚNÍ SOUČINNOSTI ORGÁNU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	60
3.3 METODIKA SPOLUPRÁCE S PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBOU ČR, JEJÍ CÍLE, ÚKOLY	61
II. PRAKTICKÁ ČÁST	63
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	64
4.1 CÍL VÝZKUMU, FORMULACE HYPOTÉZ A POUŽITÁ TECHNIKA	64
4.2 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO SOUBORU RESPONDENTŮ	64
4.3 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	66
4.4 PŘÍPADOVÉ STUDIE A JEJICH ROZBOR	77
ZÁVĚR	85
RESUMÉ	86
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	87
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	92
SEZNAM OBRÁZKŮ	93
SEZNAM TABULEK	94
SEZNAM PŘÍLOH	95

ÚVOD

Kriminalita mladistvých je segmentem kriminality silně medializovaným, jenž nezůstává stranou zájmu laické i odborné veřejnosti. Je objektem permanentního zkoumání na celospolečenské a mezinárodní úrovni. I přes tuto skutečnost, jakož i přes meziroční statistický pokles registrované kriminality mladistvých, který jen za rok 2010 dle Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010 Ministerstva vnitra České republiky činí - 25%¹ a jenž se v roce 2011 vyznačuje stagnací, je nezbytné i nadále danému sociálně patologickému jevu věnovat enormní pozornost.

Mladiství jsou velmi ohroženou a lehce zranitelnou částí populace, u které výchovné úsilí, formování společenských postojů, jakož i vytváření podmínek pro harmonický vývoj a uplatnění ve společnosti hraje velmi důležitou roli. Jen společným úsilím rodiny, školy, státních a neziskových institucí lze přispět k dalšímu snižování kriminality mladistvých, a tím současně k minimalizaci kriminality dospělých.

Strategie potírání kriminality mladistvých musí být budována na osobitém základě: specifické prevenci, profylaxi, výchovných opatřeních, alternativních trestních opatřeních a na sociální rehabilitaci.

Trestněprávní řešení kriminality mladistvých musí vycházet ze zásady subsidiarity trestní represe a principu ultima ratio. Rovněž musí být nejen soudy, ale i dalšími institucemi posilována úloha alternativních trestních opatření u méně závažných provinění, neboť jen tak lze dosáhnout smyslu a účelu trestu, přispět k nápravě mladistvého pachatele a snížit nežádoucí projevy prizonizace.

Alternativní trestní opatření představují trend moderní doby při řešení kriminality mladistvých. Jsou jistou alternativou k nepodmíněnému trestnímu opatření odnětí svobody a oživují koncepci restorativní justice. Staví na zásadě vzájemné komunikace, vyzdvižení práv obětí, participaci mladistvého pachatele na obnově původního stavu či jeho nápravě,

¹ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010 Ministerstva vnitra České republiky. Praha, 2011. Dostupné z WWW: <www.mvcr.cz/soubor/iii-zprava2010-pdf.aspx>, str. 17

umožňují mladistvému pachateli získat potřebné návyky, způsoby chování, pomáhají jeho integraci do společnosti.

Diplomová práce si klade za cíl opětovně připomenout sociálně-psychologické charakteristiky mladistvých pachatelů z pohledu etapy jejich vývoje, vyzdvihnout příčiny odůvodňující vznik kriminálního chování mladistvých pachatelů, jakož i nutnost stratifikace prevence kriminality ve vztahu k těmto jedincům. Současně zdůrazňuje nutnost odlišení mladistvých pachatelů od tzv. chronických pachatelů a nezbytnost zcela rozdílného přístupu k daným kategoriím osob. Práce klade velký důraz na uplatňování konceptu restorativní justice ve vztahu k mladistvým pachatelům, jejíž jádro tvoří alternativní trestní opatření a výchovná opatření, dále pak na zhodnocení těchto trestních a výchovných opatření ve světle novel zákona č. 218/2003 Sb., zákona č. 40/2009 Sb. a zákona č. 141/1961 Sb. Práce tak nabízí nejenom přehled jednotlivých alternativních trestních opatření a výchovných opatření ve vztahu k mladistvým pachatelům, ale upozorňuje také na problematické aspekty právní úpravy, jejichž odstraněním by mohlo dojít k výraznému zvýšení efektivnosti jednotlivých opatření, a tím v konečném důsledku i k výrazné nápravě mladistvého pachatele. Z pohledu empirického pak práce nabízí postoj vybraného vzorku společnosti k problematice trestní politiky ve vztahu k mladistvým pachatelům, zejména k právní úpravě týkající se alternativních trestních opatření a výchovných opatření a dále rozbor čtyř případových studií zaměřených na mladistvé pachatele, kterým bylo uloženo trestní opatření obecně prospěšných prací.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KRIMINALITA MLADISTVÝCH

1.1 Základní terminologie a charakteristika kriminality mladistvých

Kriminalita mladistvých je multidisciplinárním problémem, jemuž je věnováno výzkumné úsilí i pozornost řady vědeckých teorií. Je součástí kriminality mládeže zabývající se nejen protispolečenskou činností mladistvých pachatelů, ale i dětskou kriminalitou, tedy kriminalitou osob, které dosud nedosáhly věku patnácti let a běžně také kriminalitou mladých dospělých ve věkovém rozmezí 18 až 24 let.¹

Dle Jedličky et al., se kriminalita mládeže, resp. mladistvých, oproti obecné kriminalitě vyznačuje jistou specifičností, která je projevem věkových zvláštností tělesného a psychického zrání, s často neukončeným morálním vývojem a sociální nezralostí.²

Obecně lze kriminalitu mladistvých definovat jako nejzávažnější sociálně patologický jev. Kuchta et al., ji označuje za poruchu v chování projevující se v porušování trestněprávních norem, které je příznačné narušením socializace a zároveň je charakteristické jistou stabilitou, hromadností výskytu a rozšířeností ve stejných sociálních podmínkách.³ Furtmüller ji současně považuje za zcela přirozený vedlejší důsledek vlivu kterékoliv společenské vrstvy. K tomu se dle daného autora připojují vlastnosti mladistvých, jako předvádění se, fantazie, odvaha, zatvrzelost, dobrodružství, včetně snadné dostupnosti webových serverů apod. To vše jsou indikátory změn, jež vedou mladistvého k přizpůsobení se realitě.⁴

Z pohledu psychologického lze dále kriminální chování mladistvých pachatelů chápat jako projev poruchy sociálněadaptačních schopností a dovedností, jako jistou odchylku od společností určené sociální normy, kdy pachatelé provinění nejsou schopni či ochotni plnit základní požadavky a očekávání společnosti.⁵

¹ VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 13

² JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: aktuální problémy výchovy*. Praha: Karolinum, 1998, s. 104

³ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 267

⁴ FURTMÜLLER, M. *Definition Jugendkriminalität: Die Jugendgerichtshilfe*. Dissertation. Linz: JKU Linz, 2009. In Lexikon für Psychologie und Pädagogik.

Dostupné z WWW: < <http://lexikon.stangl.eu/548/jugendkriminalitaet/>

⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2008, s. 805

V některých oborech, jakými jsou např. psychiatrie či speciální pedagogika, je kriminalita mladistvých též nazývána **juvenilní delikvencí**.⁶

Z hlediska ontogenetického jde o období přípravy na povolání.⁷ V trestněprávní terminologii je naopak kriminalita mladistvých spojována s pojmem **mladistvý**. Jedná se o fyzickou osobu, jejíž postavení je vázáno na dobu spáchání trestného činu. Mladistvou osobou je tedy ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a zároveň nepřekročil osmnáctý rok svého věku.⁸

Zákonem upravujícím podmínky odpovědnosti mladistvých za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, dále postup, rozhodování včetně výkonu soudnictví ve věcech mladistvých, je **zákon č. 218/2003 Sb., ze dne 25. června 2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů** (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Předmětný zákon se vztahuje na dvě věkové kategorie. Vyjma mladistvých i na děti mladší patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného.⁹

Účel zákona o soudnictví ve věcech mládeže je vymezen v ustanovení § 1 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb. a spočívá v aplikaci opatření vůči mladistvému pachateli, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a nalezl si společenské uplatnění odpovídající jak jeho schopnostem, tak i rozumovému vývoji. Řízení podle daného zákona musí být vedeno tak, aby vedlo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů. Dané ustanovení i celý zákon současně vystihuje principy restorativní justice, a to spravedlivou a vyváženou reakci společnosti na trestnou činnost mladistvého, jenž musí být současně veden k převzetí osobní nikoliv pouze formální trestní odpovědnosti a k nápravě jím způsobených následků. Nejen mladistvému, ale i jeho okolí a poškozenému je potřebné dát možnost podílet se na odčinění způsobených škod. Oběti by měl být současně poskytnut prostor k uplatnění svých práv a oprávněných požadavků na morální i finanční satisfakci.¹⁰

⁶ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, s. 72

⁷ KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 34

⁸ ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: A. Čeněk, 2002, s. 13

⁹ § 1/1, § 2/2 zákon č. 218/2003 Sb., ze dne 25. června 2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

¹⁰ SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 49

Struktura trestné činnosti mladistvých pachatelů je do jisté míry odlišná od trestné činnosti dospělých pachatelů. Mladiství z velké části páchají majetková provinění, zejména krádeže, krádeže vloupáním a loupeže. Současně dochází k rozšiřování trestné činnosti páchané prostřednictvím internetu. Zarážejícím zůstává skutečnost, že v případě brachiálního násilí se trestná činnost mladistvých pachatelů vyznačuje až nepochopitelnou brutalitou.¹¹ Palčivou skutečností se stává rovněž fakt, že věková hranice osob, u kterých jsou zaznamenávány poruchy chování, se progresivně posouvá do nižších věkových kategorií.¹²

Specifickými rysy trestné činnosti mladistvých pachatelů jsou dle Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2011 Ministerstva vnitra České republiky:

- spolupachatelství ve skupině,
- živelnost pod vlivem momentální situace (převládá emotivní motivace oproti rozumové),
- neuvědomování si následků jednání ve vztahu k oběti,
- zlehčování podílu na následku,
- nepřipouštění si odpovědnosti.¹³

Svatoš dále tyto charakteristické rysy doplňuje o nedostatečnou plánovitost, neschopnost odsunout uspokojení potřeb, neadekvátní jednání, brutální násilí a vandalismus, virtuální realitu. Jistou příznačností dále spatřuje ve sklonu k extremistickým hnutím, v potřebě prostředků na opatření drogy, v trávení času ve skupinách vrstevníků a ve dřívějším započítí sexuálního života.¹⁴ JUDr. Zdeněk Konrád et al., v rámci kriminality mladistvých vyzdvihuje též nedokonalost přípravy ke spáchání trestné činnosti, nedostatek vědomostí a rovněž schopností při zdolávání překážek, kdy je často použito nepřiměřených prostředků k dosažení cíle. Dále poukazuje na značný vliv alkoholu, který podporuje odvahu

¹¹ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2011 Ministerstva vnitra České republiky. Praha, 2012.

Dostupné z WWW:<<http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>, str. 16

¹² SKOPALOVÁ, J. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, s. 17

¹³ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2011 Ministerstva vnitra České republiky. Praha, 2012.

Dostupné z WWW:<<http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>, str. 16

¹⁴ SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. Česká Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010, s. 138

k páčání protispolečenské činnosti. V neposlední řadě mladiství pachatelé dle daného autora odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí a mnohdy nesrovnatelně hodnotnější věci nechávají bez povšimnutí.¹⁵

Dalším specifickým znakem kriminality mladistvých, s nímž je nutno u této věkové kategorie počítat, je vysoká míra latentní (skryté) kriminality. Na základě výzkumů prováděných v devadesátých letech minulého století v USA bylo dokonce zjištěno, že kriminalita mezi mládeží je až 4x-10x větší, než je registrováno v oficiálních statistikách. Svou roli zde sehrává i skutečnost, že pro mladistvé je typická bagatelní kriminalita, páčání méně závažných provinění, deliktů.¹⁶

1.2 Mladistvý jako subjekt provinění

Z pohledu vývojové psychologie se mladistvý pachatel nachází v **období adolescence**. Jedná se o etapu života, v níž mladistvý z pohledu sociálně-psychologického hledá sám sebe. Vymezuje se vůči společnosti, snaží se v ní nalézt svou pozici, ustálit rámec svých názorů, postojů. U mladistvého současně dochází k rozvoji sebevědomí, sebehodnocení, sebejistoty, to vše v kontrastu s fyzickou a sexuální vyzpělostí.

Kuchta et al., v souvislosti s předmětným obdobím dospívání poukazuje na zavrhování hodnotových postojů starší generace, nespokojenost se společenskými postoji a strach z budoucnosti. Dané období považuje za zvýšeně rizikové z hlediska problémového chování, neboť mladistvým je vlastní potřeba experimentování, hledání nových pocitů, prožitků, vztahů a společenských rolí, dosahovaných často neadekvátním, společností neakceptovaným chováním. Současně danou fází vývoje spojuje s tzv. **krizí identity**. Jedná se o období pochybností, které je však neodlučitelným segmentem zdravého psychosociálního vývoje. K vyřešení dané krize dochází v optimálním případě kolem 20. roku věku.¹⁷

Pokud jde o samotné pachatele trestné činnosti, zde Vágnerová v rámci psychologického hlediska upozorňuje na nutnost poznání vlastností pachatelů a příčin jejich kriminálního chování, neboť jen jejich znalostí lze pozitivně přispět k efektivní práci s těmito lidmi v oblasti prevence. Druhým dechem však současně dodává, že představa o naprosté

¹⁵ KONRÁD, Z. et al. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. 2. rozšířené vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996, s. 145

¹⁶ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 269

¹⁷ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 274-275

a zásadní diferenciaci osobnosti pachatele a nekriminální většiny je již zdolaným mýtem jak forenzní psychologie, tak i kriminologie a přehled psychických vlastností, které mohou mít význam pro kriminální jednání, je nutné brát pouze orientačně.¹⁸

Mezi typické psychické charakteristiky všech pachatelů trestných činů Vágnerová řadí:

- **emoční prožívání**, jež může být extrémní. Pachatelé bývají emočně nestabilní, jejich city jsou variabilní, mívají sklon k afektivnímu reagování a citové výbušnosti. Mnozí bývají citově chladní bez schopnosti empatie a soucitu s typickým hostilním postojem, či naopak sentimentální se sklonem k plytkým citovým projevům, které nejsou spojeny s odpovědností a ochotou něco obětovat;
- **způsob uvažování** spojený s nižším intelektem, jenž nepřímo zvyšuje pravděpodobnost kriminálního chování. Méně rozumových schopností může posílit sklon k nepatřičnému chování v zátěžových situacích. Podstatným je i způsob myšlení pachatelů. Příznačným je především omezeně racionální styl řešení bariér a zpracování informací, neschopnost připustit si rizika jednání a jeho možné následky. V hodnocení čehokoliv se vyznačuje rigidita myšlení a neschopnost adekvátního užití zpětné vazby. Pachatelé se často orientují na přítomnost, nemívají trvalejší názory, jsou lehce ovlivnitelní kterýmkoliv vnějším impulzem. Nejsou způsobilí kriticky myslet, vykazují tendenci k superoptimismu;
- **motivaci a způsob uspokojování vlastních potřeb** typické jistou dávkou nezdrženlivosti a důrazem na neodkladné uspokojení. Pachatelé vykazují sníženou odolnost k frustraci. Samotné kriminální jednání jim slouží jako prostředek seberealizace, neboť potvrzuje, že mají určité, byť společností neakceptovatelné, schopnosti. Současně jim přináší jistou míru vzrušení, a tím i uspokojení potřeby emočně silných zážitků. Tato skutečnost je obzvláště příčinou zvýšené četnosti kriminálního konání v období adolescence;
- **odlišnost socializace**, tedy odlišný vztah k obecně platným normám. Pro tyto asociálně jednající je příznačný egocentrismus a z něj plynoucí subjektivní hodnocení čehokoliv, pocity vlastní privilegovanosti a z nich vyplývající nezávaznost obecně platných

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2008, s. 806, 810

norem. Tito lidé nepocítují vinu a jejich svědomí nebývá dostatečným způsobem rozvinuté, kdy jde často o fixaci na úrovni předkonvenční morálky odměny a trestu;

- **nápadnost v chování** charakteristické bezohledností, asertivností či agresivitou při prosazování individuálních cílů. Často pachatelům trestné činnosti chybí schopnost sebeovládání, zábrany. Tíhnou k impulzivním reakcím.¹⁹

Srovnávací studie o osobnostech kriminálně se chovajících mladistvých pak z psychologických charakteristik vyzdvihují u dané kategorie pachatelů především **impulzivitu** a s tím spojenou neschopnost odložit uspokojení. Bylo prokázáno, že osoby chovající se delikventně dávají přednost bezprostřednímu uspokojení, a to i za situace, kdy odměna za oddálené uspokojení potřeby je dalekonásobně vyšší. Dalším znakem, jenž často podléhá zkoumání, je **sebehodnocení**. Většina delikventně jednajících mladistvých vykazuje negativní sebehodnocení, sami sobě nepřipisují důležitost, sebe si neváží. Díky nízkému sebehodnocení často tíhnou k recidivě. Naopak jen u malé části podskupiny převládá sebehodnocení nerealisticky zvýšené. Jisté problémy na straně mladistvých pachatelů jsou spatřovány i v oblasti **komunikačních dovedností**. Delikventně jednající mají v průměru menší schopnost vnímat jednotlivé sociální významy lidského chování, hůře snášejí dvojznačnost v sociální komunikaci, na sociální chování reagují méně přiměřeně.²⁰

Průzkumy dále naznačují, že v oblasti **morálky**, jejímiž složkami jsou morální názory, morální postoje, resp. propojené soustavy názorů, a zvnitřněné morální usuzování, tj. zvnitřněné morální normy, se objevuje u mladistvých větší míra diferencovanosti pouze u poslední ze složek morálky. Byla zjištěna existence empiricky prokazatelného přímého vztahu mezi úrovní zvnitřněného morálního usuzování ve smyslu Kohlbergově u rodičů a jejich dětí a dále nižší úroveň tohoto usuzování u matek delikventů oproti matkám mladistvých respektujících zákony. Jisté výkyvy oproti normě lze u mladistvých pachatelů spatřovat rovněž v emoční složce zvnitřněného morálního usuzování, a to empatii. Dle

¹⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2008, s. 810-813

²⁰ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011, s. 55-56, 59

některých průzkumů má dokonce předmětná složka na chování mladistvého větší vliv než složka kognitivní.²¹

Dle Konráda et al., jsou dále vůle a snažení mladistvých zaměřeny na málo hodnotné a snadno dosažitelné nebo společensky nepřijatelné cíle.²²

Longitudinální studie v oblasti vývojové kriminologie navíc za příznačné „kriminogenní“ vlastnosti nejen mladistvých považují sníženou úzkostnost, zesílenou impulzivnost a nezávislost na odměně.²³

Z hlediska vývojové kriminologie, která se zaměřuje na zkoumání jednotlivých deskriptivních znaků kriminality mladistvých v souladu s průběhem dílčích fází životního cyklu jedince, nepředstavují však naštěstí mladiství pachatelé z pohledu perspektivy jejich dalšího vývoje výrazně rizikovou skupinu. Při zvolení vhodných a efektivních sankcí a postupů nápravy existuje velká šance jejich nápravy. V této souvislosti je však současně nutné striktně rozlišovat mezi delikventním mladistvým a nebezpečným mladistvým zločincem, vůči kterému je třeba naopak postupovat zcela nekompromisně jako vůči jakémukoliv dospělému pachateli.²⁴

Vývojová kriminologie tedy odlišuje dva typy mladistvých pachatelů, a to:

- **chronického pachatele,**
- **mladistvého delikventa,**

mezi nimiž jsou rozlišujícími vnějšími znaky:

- **věk, v němž se u jedince nalézají první problematické projevy chování,**
- **závažnost nebo vzrůstající intenzita problémů (též tzv. faktor eskalace, resp. stupňování nebezpečnosti deliktů),**
- **věk, v němž nastává vymizení kriminálního chování.**²⁵

²¹ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011, s. 58-59

²² KONRÁD, Z. et al. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. 2. rozšířené vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996, s. 146

²³ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 61

²⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 70

²⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 69

Chronický pachatel je dle Čírtkové již od útlého dětství nápadný pro své stěží ovladatelné chování a obvyklé výchovné postupy nemají žádný efekt. K prvním kontaktům s orgánem sociálně-právní ochrany dětí či policií dochází obvykle v intervalu mezi 6. až 12. rokem věku. Kolem 12 let jsou demaskovány závažné násilné delikty, agresivita se stupňuje, kolem 16. až 18. roku je již člověk polymorfně kriminální, páchá nejen majetkovou, ale i násilnou kriminalitu. Většina trestné činnosti zůstává v poli latence a kriminální chování přetrvává i v dospělosti.²⁶

Podaná dále v souvislosti s chronickým pachatelem a s odkazem k teorii Terrie Moffitt upozorňuje, že předmětná individua jsou typická neuropsychologickým deficitem, který je dán geneticky či dopadem záporných vlivů v prenatálním nebo raném stádiu vývoje dítěte. Pokud není tento deficit vyrovnáván kvalitní rodičovskou výchovou, vede právě k rozvoji životní dráhy chronického delikventa.²⁷

V rámci prvotních odborných výkladů vývojové kriminologie byla osobnost chronického delikventa charakterizována jako „morálně šilená“. V současnosti se již vychází z 10. verze Mezinárodní klasifikace nemocí a tato porucha osobnosti a chování nese oficiální název „dissociální osobnost“.²⁸

Mladistvý delikvent naproti tomu dle Čírtkové začíná konflikty s normami v období dospívání mezi 12. až 15. rokem věku. V jeho anamnéze absentují asociální projevy v dětství. V době puberty se pubescent stává stěží ovladatelným, neuznává některé sociální a právní normy, dopouští se kriminálního jednání, ve kterém vévodí protest proti rodičům a také situační a skupinový faktor. Jednotlivé incidenty mladistvých setrvávají co do intenzity a závažnosti použitého násilí přibližně ve shodném pásmu.²⁹

Trestná činnost mladistvých delikventů je dále typická svým epizodním charakterem, tzn., že po dovršení určitého věku (zpravidla okolo 20 let) a po dosažení určitého stupně

²⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie. 2. upravené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 70

²⁷ PODANÁ, Z. *Fenomén delikvence mládeže v České republice a středoevropském regionu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hálky, 2011, s. 10

²⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie. 2. upravené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 71

²⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie. 2. upravené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 70

mentální a sociální vyspělosti dochází k odklonu od delikventních forem chování.³⁰ Podle vývojové kriminologie nastává tzv. „aging out“, tj. mechanismus tzv. přirozeného vybití.³¹

1.3 Etiologie

Období dospívání lze považovat z hlediska vývoje jedince za obtížnou etapu života. Má svá specifika, a to jak ve sféře biologické, tak i psychologické a sociální. Jedlička et al., navíc připomíná, že řada mladistvých se v dané fázi života dostává do spousty vnitřních a vnějších konfliktů, rozličných stresových a krizových situací, jež ne všichni a ne pokaždé dokáží zvládnout.³²

Výsledkem zmiňovaných konfliktů, resp. vzájemné interakce vnějších vlivů a vnitřních vlastností osobnosti je etiologie, nebo také příčiny vzniku kriminálního chování.

Část autorů odborných publikací jako Kraus, Hroncová a kol., přistupují k členění příčin delikvence a kriminality na tzv. **příčiny vnitřní a vnější** s tím, že vnitřní příčiny jsou sice zastoupeny v menší míře, o to jsou ovšem hůře korigovatelné. Spočívají v osobnosti pachatele a začleňují především psychopatii, schizofrenii, psychózu, mentální retardaci a lehkou mozkovou dysfunkci. Jejich rozbořem se zabývá např. psychiatrie, psychopatologie aj. Vnější, hlavně sociální příčiny, jsou naopak spíše předmětem zkoumání sociologie, sociální práce, sociální pedagogiky aj. Jde především o vliv rodiny, školy, dále závadových skupin a jiných vlivů sociálního mezo- a makroprostředí.³³

Vágnerová k segmentaci etiologie přistupuje konkrétněji. Příčiny kriminálního chování člení na:

- **vrozené dispozice** ke specifickému způsobu reagování, které mohou být zapříčiněny geneticky, nebo mohou vzniknout na bázi prenatálního poškození CNS;
- **vlivy prostředí**, kdy určitý typ rodiny či jiných sociálních skupin může vést k cyklickému rozvoji komplexní sociální dysfunkčnosti;

³⁰ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011, s.147

³¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie. 2. upravené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 70

³² JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: aktuální problémy výchovy*. Praha: Karolinum, 1998, s. 104

³³ KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 37-39

- **situační faktory**, jakými jsou dostupnost cíle, nepřítomnost nikoho dalšího, opilost. Situační zásah tak může i u dosud netrestaného jedince nastartovat nežádoucí životní dráhu.³⁴

Jiné erudované teorie v neposlední řadě příčiny vzniku kriminality spatřují v **biologických faktorech**, jako jsou pohlaví, věk a vrozené neurofyziologicky podmíněné dispozice, nebo poškození CNS, **psychických faktorech**, kterými jsou mentální schopnosti, dále disociální poruchy osobnosti, temperament a v **sociálních faktorech**, jako je rodina, spoluvrstevnické skupiny, ale i vzdělání a s ním spojené postavení ve společnosti, či trávení volného času.³⁵

Vědecké poznatky, jakož i dosavadní praktické zkušenosti dokazují, že jedním z nejzávažnějších faktorů vzniku kriminality je **rodina**. Nejen kriminalita samotných rodičů a záporná zkušenost z dětství ve formě citového strádání, fyzického týrání nebo zneužívání dítěte je předpokladem rozmachu nežádoucích vzorců chování. I celková hodnota rodinného života, jeho případná disharmoničnost či extrémní způsoby výchovy zaujímají svoji důležitost.³⁶ Jedlička et al., v této souvislosti připomíná, že u řady antisociálně jednajících bývá zjišťována značná výchovná zpusťlost, což podporuje mínění, že děti se delikventy nerodí, ale mravně narušenými se stávají, a to obvykle v důsledku nepříznivých životních, především výchovných podmínek. Rodina je tak schopna vhodnou výchovou odstraňovat, korigovat nebo ovlivňovat vývoj vrozených dispozic.³⁷

Mnohé studie delikventně jednajících mladistvých zaměřené na rodinné prostředí ukazují na jistou chladnost a minimum rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou mladistvými označováni jako pasivní, odmítaví, nezainteresovaní na jejich potřebách. To vyvolává u mladistvých nejistou vazbu k rodiči, a tím pádem i ke světu dospělých.³⁸

³⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2008, s. 808-810

³⁵ FISCHER, S., ŠKODA J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 157-161

³⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2008, s. 809

³⁷ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: aktuální problémy výchovy*. Praha: Karolinum, 1998, s. 105

³⁸ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011, s. 43

Fischer et al., k významným aspektům souvisejícím s možností budoucího negativního vývoje jedince z pohledu orientační rodiny přiřazuje, vyjma zmiňované dysfunkční a afunkční funkce rodiny a s ní spojenou psychickou deprivaci, anomálie osobnosti rodičů, kteří se sami dopouštějí antisociálních forem chování, problematiky syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte i otázku úplnosti rodiny, kdy rozdíly lze sledovat na stupnici od úplné rodiny, neúplné rodiny, náhradních rodičů až po ústavní výchovu.³⁹

Matoušek et al., stejně jako Smékal et al., spatřují vedle rodičovského zájmu a emočních projevů důležitost v jádru rodičovského vedení a rodičovské autority. Matoušek pak jako neodmyslitelný parametr rodičovského chování zmiňuje dohled, tedy jistý rozsah rodičovy informovanosti o tom, co dítě dělá, kde se zdržuje, s kým se stýká, kdy se vrací domů. Odborné studie prokázaly, že čím hůře rodiče kontrolují své dítě, tím je větší předpoklad, že se dítě dopustí trestného činu.⁴⁰

V neposlední řadě je nutno podotknout, že longitudinální výzkumy, které zachycují vývoj vztahu k sobě v časné a střední adolescenci, prokázaly, že kvalita vztahu s rodiči vykazuje dokonce v daném období pro vytváření pocitu vlastní hodnoty a síly svého já větší význam než kvalita vztahu s vrstevníky.⁴¹

Z dalších faktorů vzniku kriminality nelze opomenout zmiňovaný **vliv vrstevnických skupin** a s tím spojené **trávení volného času**. Právě děti frustrované nízkou podporou rodiny zažívají silnější potřebu kladného přijetí vrstevnickou skupinou. Obecně je pro tyto adolescenty klíčové mít pocit, že je vrstevníci „berou“ a oceňují. Posiluje to jejich vlastní pozici a pocity důležitosti.⁴² Rizikovost je pak spatřována v identifikaci jedince s antisociálními vzorci chování této referenční skupiny nebo v přijímání způsobů chování, jež jsou samy o sobě sociálně patologické, tj. např. zneužívání drog, nadměrná konzumace alkoholu apod.⁴³

³⁹ FISCHER, S., ŠKODA J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 159-160

⁴⁰ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011, s.44-45

⁴¹ SMÉKAL, V., MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno, Barrister&Principal, 2002, s. 119

⁴² SMÉKAL, V., MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno, Barrister&Principal, 2002, s. 120

⁴³ FISCHER, S., ŠKODA J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 161

Nejčastějším typem delikventní skupiny v České republice je podle Matouška et al., taková parta, která je ke kriminální činnosti dovedena trávením svého času v hernách a na diskotékách. Finanční prostředky, jichž se jí přestane záhy dostávat, je nucena si obstarávat drobnými krádežemi, které následně přerůstají v organizované akce.⁴⁴

Aby tyto negativní skupiny nevznikaly, je podle Krause et al., nutno zabezpečit vhodné množství příležitostí na společensky a individuálně pozitivní aktivity, regulovat volnočasové aktivity dětí již od útlého věku, vytvářet správné postoje k volnému času jako k jedné z nejvýznamnějších hodnot a v neposlední řadě je nutné, aby rodiče věděli, s kým a jak dítě tráví svůj volný čas.⁴⁵

Ze zůstávajících faktorů vzniku kriminálního chování je nevyhnutelné ukázat i na podstatný vztah mezi přístupem ke škole a rizikovým trávením času, kdy postoj ke škole je sám o sobě důležitější než výsledky dosažené ve škole.⁴⁶ Dále na negativní účinek masmédií, průnik mezinárodního zločinu, hodnotový posun k hédonismu, ekonomickou krizi a zvyšování nezaměstnanosti, regionální vlivy či rozpad vžitých norem jednání.⁴⁷

1.4 Přístupy k řešení kriminality mladistvých

V rámci kriminality mladistvých a způsobů jejího řešení je kladen důraz především na prevenci.

Samotný pojem **prevence** je vyvozován z latinského slova „*praeventus*“ a značí předcházení, ochranu před potenciálním ohrožením.⁴⁸

Prevenci kriminality lze charakterizovat jako ochranné opatření, které je učiněno se záměrem předejít spáchání delikventního jednání, činu, poprvé spáchanému nebo recidivnímu.⁴⁹ Zahrnuje soubor nerepresivních opatření vedoucích k předcházení páchaní kriminality a zmírňování obav z ní, tedy opatření, za jejichž cíl nebo důsledek lze označit

⁴⁴ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011, s. 83

⁴⁵ KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 41

⁴⁶ BARGEL, M., MÜHLPACHR, P. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 137

⁴⁷ KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 41

⁴⁸ KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 42

⁴⁹ SCHNEIDER (1987). Citováno z: VEČERKA, K. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha: Themis, 1997, s. 6

snižování rozsahu a závažnosti kriminality a jejich následků, a to ať již zredukováním kriminogenních příležitostí či působením na potenciální pachatele nebo oběti trestných činů.⁵⁰

Pokud jde o **stratifikaci prevence kriminality**, pak v naší odborné literatuře převažuje tripartitní členění.

○ *Podle obsahové segmentace je rozlišována:*

- **sociální prevence**, která zahrnuje aktivity působící na proces socializace a sociální integrace, dále činnosti směřující ke změně nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, jež jsou vnímány jako hlavní příčiny páčání trestné činnosti. Pozornost zaměřuje na osobu pachatele, a to i potenciálního a na modifikaci příčin kriminality;
- **situační prevence**, která je orientována na samotnou kriminalitu, jež je míněna jako produkt příležitosti a motivace. Je založena na zkušenosti, že určité druhy kriminality se nalézají v určité době, na specifickém místě a za jistých okolností. Její základ spočívá ve snaze zvětšit námahu a riziko spojené se spácháním trestné činnosti a dále zredukovat užitek z trestné činnosti;
- **viktimologická prevence**, někdy též označována jako **prevence viktimnosti a pomoc obětem trestných činů**, která se zabývá bezpečným chováním orientovaným na rozličné kriminogenní situace a psychickou připravenost ohrožených jedinců. V praxi zahrnuje skupinové i individuální zdravotní, psychologické, právní aj. poradenství.⁵¹

○ *Podle adresátů prevence, neboli cílového objektu, je rozlišována:*

- **prevence primární**, která je orientována na širokou veřejnost od dětí nejnižšího věku až po dospělé. Večerka jí označuje za tzv. nepřímou strategii, která je zaměřena na širokou veřejnost necíleně.⁵² Kraus pak doplňuje, že se snaží předejít sociálnědeviantnímu jednání v prostředích a v situacích, kde ještě daný jev nenastal.⁵³ Těžiště primární prevence spočívá v rodinách, ve školách a místních

⁵⁰ *Systém prevence kriminality v ČR*. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/web-o-nas-prevence-prevence-kriminality.aspx>>

⁵¹ ZOUBKOVÁ, I., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex, 2004, s. 77-79

⁵² VEČERKA, K. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha: Themis, 1997, s. 6

⁵³ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 148

společenstvích. Jedná se např. o pozitivní působení na hodnotovou orientaci nebo o různé zdravotní, vzdělávací, výchovné a poradenské aktivity;

- **prevence sekundární**, která se zaobírá rizikovými skupinami, u nichž je dána pravděpodobnost, že se v budoucnu stanou pachatelé trestné činnosti nebo které jsou ohroženy jinak, např. drogovou či alkoholovou závislostí, gamblerstvím, nezaměstnaností apod.;
- **prevence terciární**, která se snaží o předcházení kriminální recidivě. Jde o resocializaci, tj. např. pomoc při hledání zaměstnání, bydlení, získání odborné kvalifikace aj.⁵⁴

Kraus dále přistupuje k členění sociální prevence *podle rozsahu* na **prevenci plošnou** v rámci celé republiky, **skupinovou** namířenou pouze na určité skupiny a **individuální**. Za podstatné současně uvádí rozdělení prevence na **specifickou**, která se dotýká jednotlivých sociálních deviací, jako je šikana, kriminalita, drogová závislost a **nespecifickou**, která ztělesňuje celkové formování jedince ke zdravému životnímu stylu tak, aby byl schopen odolat negativním vlivům, ohrožením a nástrahám.⁵⁵

V rámci prevence kriminality je vyžadováno starat se o aktivní mentální hygienu ve společnosti, dbát o podporu součinnosti mezi lidmi a o zvyšování odolnosti proti zátěži a konfliktům. Je nutné rozvíjet schopnost podchytit disociální a predelikventní chování v samém zrodu, tedy učít budoucí pedagogy k pohotovému pedagogické diagnostice a psychoterapeutické intervenci, stejně jako zvládnout základy resocializace a reedukace mladistvých, kteří se trestné činnosti již dopustili.⁵⁶

Nejdůležitějším prostředkem prevence je **výchova dětí v rodinách a ve školách**. Vlivnou se stává rovněž **sociální politika státu**, mající vliv na systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny, fungování policejního či soudního aparátu a dalších institucí zabývajících se rizikovou mládeží. Matoušek současně upozorňuje, že prevenci nelze mít tak specifickou, aby jen zabraňovala kriminálnímu chování dětí. Naopak, účinná prevence musí vést k předcházení všech typů sociálního selhávání, nejen kriminality, ale i abúzu drog, odpadávání ze škol, předčasným těhotenstvím apod. Důležitým cílem se současně musí stát i **prevence sociálně příznivého chování**, jakož i **podpora rozvoje sociálních**

⁵⁴ ZOUBKOVÁ, I., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex, 2004, s. 76

⁵⁵ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 148

⁵⁶ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: aktuální problémy výchovy*. Praha: Karolinum, 1998, s. 112

kompetencí dítěte způsobem interaktivního učení namísto pouhého poskytování teoretických poznatků o zločinnosti, jejímu předcházení a trestání.⁵⁷

V případech již vzniklých poruch chování je dále nezbytné klást důraz na včasnou intervenci, na **podchycení a nápravu v raných fázích rozvoje**. Vágnerová v první řadě vyzdvihuje působení zaměřené na podporu adekvátního fungování rodiny v co nejranějším období a dále práci s problémovými dětmi ve smyslu vytváření příležitostí pro různé aktivity volného času. Mezi konkrétní instituce nabízející adekvátní pomoc a péči řadí centra rané péče zaměřená na práci s rodinami s problémovými dětmi, resp. s problémovými rodiči, pedagogicko-psychologické poradny či střediska výchovné péče, významným mezníkem se také stává činnost sociálních kurátorů.⁵⁸

Vývojová kriminologie dále v rámci preventivních úvah poukazuje na nutnost tzv. „**zesít'ování**“, čímž se má na mysli správná a pružná výměna informací o delikvenci dětí a mladistvých mezi různými místy a institucemi, které přicházejí s touto věkovou kategorií do styku, tj. např. justice, policie, škola, rodina, orgány státní správy aj. Z pohledu chronických pachatelů pak doporučuje prevenci na bázi tzv. „**fokusové prevence**“. Jde o prevenci, která svoji pozornost směřuje k ohniskům rizik pro vznik chronického pachatele. Současně prosazuje včasné „vměšování“ do problémových rodin a škol a navrhuje sled preventivních programů pro rodiče a učitele a specifické programy pro samotné rizikové děti a mládež.⁵⁹

Významnost prevence kriminality je zřejmá. Pozornost jí věnují nejen erudovaní teoretikové a neziskový sektor, ale i jednotlivé státní instituce. Samo Ministerstvo vnitra ČR např. v rámci odboru prevence kriminality řadí mezi své stěžejní aktivity tvorbu a naplnění **Strategie prevence kriminality**, vždy připravované na čtyřleté období, včetně koordinace a realizace specifických programů prevence kriminality, jako je program Úsvit a projekt Asistent prevence kriminality, Národní projekt Systém včasné intervence, Národní koordinační mechanismus pátrání po pohřešovaných dětech aj.

⁵⁷ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011, s. 262-264

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2008, s. 802-803

⁵⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie. 2. upravené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 73

V rámci prevence kriminality mladistvých lze z předmětných programů označit za stěžejní **Národní program Systém včasné intervence** (dále jen SVI), který je složen ze dvou klíčových částí, a to z Centrálního informačního prostředí SVI, který představuje datové úložiště umožňující oprávněným subjektům řízený přístup do datového prostoru, a ze Standardu práce Tým pro děti a mládež, který se v primární podobě uskutečňuje na úrovni obce s rozšířenou působností, a který je složený ze zástupců obce (obecní police a orgánu sociálně-právní ochrany dětí), Policie ČR, státního zastupitelství, soudu, Probační a mediační služby ČR, okresního školského metodika prevence, případně zástupce neziskových organizací. Hlavním cílem uvedeného programu je zefektivnění metod práce dílčích článků systému, použití veškerých legislativních nástrojů majících vztah k oblasti protiprávní činnosti dětí, prevence rizika kriminálního vývoje dětí a jejich ochrana před trestnou činností či jejím dalším pokračování.⁶⁰

⁶⁰ *Hodnocení systému péče o ohrožené děti – Národní projekt Systému včasné intervence.* Dostupné z WWW:<<http://www.mvcr.cz/clanek/ohrozene-a-rizikove-deti-hodnoceni-systemu-pecce-o-ohrozene-deti-narodni-projekt-systemu-vcasne-intervence.aspx>.

2 SPECIFIKA ALTERNATIVNÍCH TRESTNÍCH OPATŘENÍ

2.1 Alternativní způsoby řešení trestních věcí

Současné trestní soudnictví, a to nejen v rámci českého práva, stále více opouští tradiční, retributivní, čili odplatný model spravedlnosti, jehož záměrem je pachatele přiměřeně potrestat a poškozené straně zajistit náhradu či jisté zadostiučinění, a naopak svoji pozornost směřuje ke konceptu restorativní justice, která se orientuje spíše na obnovu stavu než na represii.

Tradiční model trestající justice je příznačný tím, že základní obětí trestného činu je stát, jenž veškeré prostředky a síly koncentruje na svoji ochranu. Konkrétní individuální oběť se nachází v pasivním postavení a na výkonu trestní justice participuje v nevelkém rozsahu, obvykle pouze v kontextu uplatnění nároku na náhradu škody. Tento model trestní justice navíc dle Sotoláře nevěnuje dostatečný zájem interpersonálnímu charakteru trestné činnosti a do značné míry potlačuje preventivní prvky působení na obviněného s přihlédnutím k povaze trestné činnosti.¹ Dle Zoubkové et al., není současně z pohledu restorativního přiměřenou reakcí společnosti na růst a nové formy kriminality, neslouží k ochraně jednotlivce ani společnosti.²

Koncepce restorativní justice naopak vychází z předpokladu, že trestný čin je zpravidla posuzován jako projev určitého sociálního konfliktu mezi obětí trestného činu a pachatelem. V trestním procesu počítá nejen s aktivní činností obviněného, ale rovněž se zohledněním zájmů a potřeb oběti trestného činu, případně dalších dotčených subjektů.³ Dle Zoubkové et al., jde o jakési „znovuobnovení“ soustavy chráněných hodnot a sociálních vztahů, jež byly narušeny nebo ohroženy trestným činem.⁴ Zehr, jeden ze zakladatelů uvedené koncepce, dále dodává, že restorativní justice „*dává přednost procesu založenému na spolupráci a účasti zainteresovaných stran a preferuje výsledky a řešení vycházející ze vzájemné dohody zúčastněných.*“⁵

Restorativní justici lze tedy označit za jakési emocionální léčení a proces obnovení vztahů. Zprostředkováním jednání tváří v tvář mezi pachatelem a obětí umožňuje u těchto osob

¹ SOTOLÁŘ, A., et al. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 8

² ZOUBKOVÁ, I., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex, 2004, s. 64

³ SOTOLÁŘ, A., et al. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 9

⁴ ZOUBKOVÁ, I., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex, 2004, s. 64

⁵ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 18

rozvinout pocity spravedlnosti a uspokojení. Oběti mají šanci říci pachateli, jak byly postiženy, mohou vyjadřovat bolest a hněv a najít úlevu pro své pocity vedoucí k posttraumatické stresové poruše. Pachatelé mohou naopak získat empatii a porozumění pro ty, které poškozují, současně získávají šanci, aby se napravili.⁶

Dle Ščerby nemůže být koncept restorativní justice rozuměn jako absolutní protiklad tradiční retributivní justice, avšak je zřejmé, že zcela odlišně přistupuje k podstatě samotného trestného činu.⁷

Mezi cíle restorativní justice náleží:

- svěřit klíčová rozhodnutí těm, jichž se trestný čin přímo dotýká;
- přispět k ozdravnému a léčebnému procesu v souvislosti s naplňováním trestní spravedlnosti a posílit transformativní charakter trestní spravedlnosti;
- zmenšit pravděpodobnost nové trestné činnosti.⁸

Jádrem restorativní justice je „alternativa“, „alternativní opatření“, „alternativní řízení“. Je realizována prostřednictvím trestněprávních institutů, mezi které Zoubková řadí jednak alternativní tresty, a jednak alternativní způsoby řízení – tzv. odklony v trestním řízení, které přerušují tradiční procesní postupy.⁹

Konkrétnější rozbor systému alternativního řešení trestních věcí nabízí Sotolář, který rozeznává tzv.:

- *alternativy v oblasti trestního práva*, tj. alternativy dle trestního práva hmotného a procesního, a
- *alternativní postupy* vedoucí k řešení trestních věcí, realizované vně systému trestního práva (jedná se především o mediaci a ujednání v rámci ní docílená).

Hmotněprávní alternativy jsou dále tvořeny **alternativními tresty a alternativami k potrestání**.

⁶ *Emotion gives the Real Justice restorative justice conference its power.* Dostupné z WWW: <<http://www.realjustice.org/>>

⁷ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě.* Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 23

⁸ SHARPE, S. Citováno z ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice.* Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 26

⁹ ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže.* Dobrá Voda: A. Čeněk, 2002, s. 52

Procesními alternativami jsou pak tzv. **odklony v trestním řízení**.¹⁰ Ščerba upřesňuje, že do českého práva procesního byly postupně implementovány čtyři druhy odklonů, a to podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení návrhu na potrestání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání. Posledně jmenovaný je pak druhem odklonu, jenž je možné využít toliko v řízení proti mladistvým.¹¹ Sotolář spolu s Kuchtou et al., mezi procesní alternativy ke standardnímu řízení řadí i trestní příkaz.

Alternativní tresty je možno v *nejširší rovině* definovat jako veškeré tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody a separací pachatele. V takovém případě by však dle Ščerby do této kategorie náležely všechny druhy trestů uvedené v ustanovení § 52 trestního zákoníku, vyjma nepodmíněného trestu odnětí svobody. Je proto lépe vycházet z *užšího pojetí*, dle kterého je možno alternativní tresty vymezit na základě jejich klíčového účelu - náhrady za nepodmíněný trest odnětí svobody. Při této koncepci by do alternativních trestů patřily toliko trest domácího vězení, peněžitý trest, trest obecně prospěšných prací a v neposlední řadě podmíněné odsouzení spolu s podmíněným odsouzením s dohledem; v případě postihů mladistvých dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže i peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu.¹²

Podle Kuchty et al., jsou alternativní tresty z pozice užšího pojetí rovněž chápány jako tresty, které jsou vykonávány ve společenství. Lze je tedy označit za tzv. komunitní sankce.¹³

Alternativy k potrestání jsou dle Sotoláře specifickou reakcí na trestný čin se sankčními prvky.¹⁴ Ščerba upřesňuje, že se jedná o jistý mezistupeň mezi procesními alternativami a alternativními tresty, resp. o určitou speciální kategorii opatření založených na tom, že soud uzná pachatele vinným ze spáchání trestného činu, ale neuloží mu trest. Rozhodnutí o neuložení trestu se může vyznačovat definitivní či mezitimní povahou.¹⁵

¹⁰ SOTOLÁŘ, A., et al. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 15-16

¹¹ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 32

¹² ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 31

¹³ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 237

¹⁴ SOTOLÁŘ, A., et al. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 16

¹⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 32

Příkladem těchto variant je z pozice mladistvých např. upuštění od uložení trestního opatření anebo podmíněné upuštění od uložení trestního opatření.

2.2 Primární východiska ukládání alternativních trestních opatření

Opatření ukládaná mladistvým zosobňují základní trestněprávní následky provinění mladistvých a současně základní hmotněprávní formu reakce na jejich trestnou činnost. Tvoří ucelený systém postavený na monismu trestněprávních sankcí, oproti dualismu trestů a ochranných opatření aplikovaných při řešení trestné činnosti dospělých.¹⁶ Alternativní trestní opatření pak představují jistou alternativu k trestnímu opatření odnětí svobody.

Klíčové místo v systému opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSM) mají ta opatření, která reagují na současnou životní situaci mladistvých a opatření zaměřená do budoucna, na kladné působení v rámci dalšího života mladistvého.¹⁷ Tato skutečnost vyplývá obzvláště z ustanovení § 9 odst. 1 ZSM, dle kterého je účelem opatření vůči mladistvému „*především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchání provinění.*“

Je tak zřejmé, že ZSM, jakož i jeho filozofická východiska, staví na zásadách restorativní (obnovující) justice, která skýtá prostor pro uplatnění široké škály alternativních řešení.

Sotolář mezi **hlavní důvody uplatňování alternativ, resp. alternativních trestních opatření**, zahrnuje snahu po individualizaci trestního postihu, aktivní zapojení do řešení trestních věcí poškozené osoby, pozitivní motivaci pachatele provinění k životu podle zákona, efektivní řešení přetíženosti soudců, vypořádání se s malou kapacitou věznic a hledání účinných forem prevence kriminality.¹⁸

Svatoš mezi přednostmi spojenými s ukládáním alternativních trestů zmiňuje i pokles nákladů na výkon trestu ve věznicích, výraznější začlenění veřejnosti do procesu převýchovy pachatelů, zvýšení zájmu občanů o postupy zacházení s pachateli a produkci pocitu odpovědnosti u veřejnosti za činnost trestní justice.

¹⁶ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 96-97

¹⁷ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 82

¹⁸ SOTOLÁŘ, A., et al. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 3

Důvody ukládání alternativních trestů, resp. opatření, pak uvedený autor člení na:

- *ekonomické* – absence nákladů na výkon trestu odnětí svobody, tj. např. za ubytování, stravu, ošacení, náklady na topení;
- *penitenciární* – nepřítomnost vedlejších nežádoucích účinků uvězení, tj. např. ztráta zaměstnání nebo rozpad rodiny;
- *kompensační* – výkon trestu není jistotou, že škoda bude pachatelem uhrazena (neexistuje pracovní povinnost);
- *trestně-politické* – obecný sklon k dekriminalizaci a depenalizaci.¹⁹

Řada erudovaných autorů spojuje přerod celkové trestní koncepce směrem k alternativním způsobům trestního řízení dokonce s tzv. *krizí trestu odnětí svobody* a jeho nízkou preventivní a resocializační efektivitou. Omezením osobní svobody pachatele je dle nich sice možno zamezit dalšímu páchání trestné činnosti, na druhé straně je však zřejmé, že nepodmíněné trestní opatření má minimální výchovný účinek.

Nízké resocializační působení nepodmíněného trestu odnětí svobody, resp. opatření, je spojeno s faktory, mezi něž dle Ščerby spadá:

- *vytržení odsouzeného z přirozeného sociálního prostředí*. V důsledku uvěznění dochází u pachatele k přetrhání veškerých, a to i pozitivních sociálních vazeb, zejména vazeb rodinných a pracovních;
- *pobyt odsouzeného ve značně kriminogenním prostředí*. Mladistvý může navázat řadu kontaktů s osobami majícími bohatou kriminální zkušenost. Kriminální prostředí se pro něj může stát přirozeným prostředím;
- *nepodmíněné odnětí svobody nadmíru zvyšuje efekt stigmatizace*. Odsouzením nabývá pachatel nálepky kriminálního, pobyt za mřížemi pak dále prohlubuje a ztěžuje návrat do společnosti;
- *výkon trestního opatření se uskutečňuje v nepřirozeném a v leckterých ohledech, škodlivém sociálním prostředí*. Pobyt ve vězení tak může být jednou z příčin otrlosti, citové chladnosti, oslabení vůle, apatie apod.²⁰

U krátkodobých pobytů za mřížemi, které jsou právě především u mladistvých pachatelů výrazně kratšího trvání než u dospělých, je podle Rozuma et al., dalším důležitým

¹⁹ SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. Česká Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010, s. 52

²⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 20-21

nedostatkem obzvláště minimum času na převýchovu pachatele a naopak poměrně dlouhá doba, aby na mladistvého působily škodlivé vlivy vězeňského prostředí. Rovněž odstrašující účinky trestního opatření jsou zanedbatelné.²¹

Přestože lze na institutech restorativní justice, jakými jsou alternativní opatření, nalézt velké množství výhod, cítí někteří juristé potřebu varovat před nebezpečími, která mohou vzniknout v souvislosti se změnami klasických zásad trestního procesu. Zoubková připomíná názor, že předmětné instituty nemají žádnou generálně preventivní funkci a odstrašující účinky i proti samotným pachatelům jsou minimální. Jisté obavy jsou na místě i tam, kde je účinně nefungující probační a mediační služba.²² Ščerba proto upozorňuje, že pokud si má alternativní sankce zachovat svou autoritu a respekt ze strany pachatele, musí být spojena s možností sekundárního sankcionování, tj. s možností rigorózního postihu za situace porušení podmínek jejich výkonu či recidivy. Pachateli musí být zřejmé, že v případě jakékoliv recidivy nebude společnost proti němu vystupovat již tak shovívavě, tedy že jej čeká přísnější postih.²³

V rámci kriminality mladistvých je navíc nutné zachovávat jistou posloupnost zákonem upravených opatření, neboť řešení trestné činnosti mladistvých v rovině trestněprávních sankcí dle ZSM představuje odstupňovaný a provázaný systém. Z alternativních trestních opatření by měly být podle komentáře k zákonu upřednostňovány takové sankce, které budou vykonávány ve společenství za aktivního působení blízkého sociálního okolí mladistvého a dále sankce spojené s osobitou péčí probačních úředníků. Při úvaze o volbě vhodné trestněprávní sankce by měl být u mladistvého důsledně zvažován rovněž vliv samotného projednání trestní věci na jeho osobu, především z pohledu jeho následného sociálního a duševního rozvoje a z pohledu předcházení dalšímu páchaní provinění.²⁴

2.3 Druhy trestních opatření dle zákona č. 218/2003 Sb.

Výčet trestních opatření, jež je možné mladistvému pachateli za spáchané provinění uložit, je uveden v ustanovení § 24 odst. 1 ZSM. Jedná se o trestní opatření *obecně prospěšných*

²¹ ROZUM, J. et al. *Vybrané problémy sankční politiky*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, s. 12

²² ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: A. Čeněk, 2002, s. 54

²³ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 28

²⁴ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 85

prací, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně.

Jde o taxativní výčet trestních opatření, který není možné žádným způsobem rozšiřovat; jsou ukládány výlučně soudy pro mládež. Jednotlivé vymezení druhů trestních opatření tvoří určitý systém, neboť kromě výčtu určuje zákon i uspořádání trestních opatření a současně vzájemné vztahy mezi nimi. Systém trestních opatření je dále ovládán zásadou humanismu, kdy žádné z trestních opatření nesmí ponižovat lidskou důstojnost. Pro systém trestních opatření je současně typické, že v něm převažují ty druhy trestních opatření, která nejsou spojena s odnětím svobody a izolací mladistvého od společnosti. Lze je tak svým způsobem chápat jako určitý projev důvěry vůči mladistvým.²⁵

Ze srovnání ustanovení § 24 odst. 1 ZSM a ustanovení § 52 odst. 1 trestního zákoníku dále vyplývá, že mladistvým pachatelům nelze uložit propadnutí majetku, zákaz pobytu, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání a ztrátu vojenské hodnosti.

Obecně prospěšné práce

Právní úprava daného trestního opatření je z větší části upravena v ustanovení § 62 až 65 trestního zákoníku, neboť z ustanovení § 6 odst. 2 ZSM vyplývá, že pokud nestanoví zákon o soudnictví ve věcech mládeže něco jiného, platí pro posouzení provinění spáchaného mladistvým trestní zákoník. Speciální právní úprava ve vztahu k mladistvým je pak obsažena v ustanovení § 26 ZSM, v němž je vyjádřeno, že soud pro mládež může uložit mladistvému obecně prospěšné práce s přihlédnutím k jeho stanovisku k možnosti jeho uložení, které je povinen zjistit; horní hranice sazby tohoto opatření nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku (výměra trestního opatření obecně prospěšných prací u mladistvých pachatelů tedy činí od 50 do 150 hodin – blíže viz ustanovení § 63 trestního zákoníku) a obecně prospěšné práce nesmí ohrožovat bezpečnost, zdraví nebo mravní vývoj mladistvých.

²⁵ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 260-261

Posledně jmenovaný příkaz se vztahuje k procesní úpravě týkající se nařízení druhu a místa výkonu obecně prospěšných prací. Při jejich výběru by však měl podle Ščerby jak soud, tak i probační úředník, který podává návrh k tomuto rozhodnutí, zohledňovat vyjma předmětného zdraví, bezpečnosti a mravního vývoje také zájem na nerušené přípravě mladistvého na jeho povolání.²⁶

Z ustanovení § 62 odst. 1 trestního zákoníku dále vyplývá, že soud smí uložit trestní opatření obecně prospěšných prací, pokud odsuzuje pachatele za přečin. § 14 odst. 2 trestního zákoníku pak blíže definuje přečin jako všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.

Podstatou daného trestního opatření je vždy jistá pracovní povinnost, kterou musí mladistvý splnit v určeném rozsahu osobně, bezplatně a ve svém volném čase, nejpozději do dvou let ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Základní podmínkou druhu prací je pak jejich obecná prospěšnost. Význam výkonu takových prací tkví ve vytvoření nějakého užitečného výsledku, jenž má sloužit ku prospěchu širokému okruhu lidí.²⁷

Podle ustanovení § 26 odst. 1 ZSM je možno mladistvému vedle trestního opatření uložit i vhodná výchovná opatření, která substituují přiměřená omezení a povinnosti, ukládaná dospělým pachatelům podle trestního zákoníku. Současně se jejich uložením otevírají další možnosti pro zintenzivnění resocializačního účinku uložené sankce.²⁸

Pokud mladistvý v době od odsouzení do skončení výkonu trestního opatření nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestního opatření, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací, jinak maří výkon tohoto trestního opatření nebo zaviněně toto trestní opatření ve stanovené době nevykonává, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trestní opatření obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trestní opatření domácího vězení, peněžitě trestní opatření či v trestní opatření odnětí svobody.²⁹

²⁶ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 301

²⁷ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 281

²⁸ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 301-302

²⁹ § 65 odst. 2 zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Peněžité opatření

Peněžité opatření se opět, jako je tomu u trestního opatření obecně prospěšných prací, ukládá za stejných podmínek jako peněžitý trest dospělým pachatelům. Speciální úpravu obsahuje toliko ustanovení § 27 ZSM. Zásadní odlišnost oproti obecné úpravě spočívá v tom, že peněžité opatření smí být mladistvému uloženo jedině tehdy, pokud je výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry uložení takového trestního opatření dovolují.³⁰

§ 27 odst. 2,3 ZSM stanovuje rozpětí peněžitého opatření, jež činí od deseti do třistašedesátipěti denních sazeb a denní sazba činí nejméně Kč 100,- a nejvíce Kč 5.000,-. Celková suma peněžitého opatření se tak může u mladistvých pohybovat v rozmezí od Kč 1.000,- do Kč 1.825.000,-, na rozdíl od dospělých pachatelů, kde celková suma činí až 36,5 milionu Kč.

Jisté rozdíly jsou spatřovány i mezi výměrou náhradního trestního opatření, které nesmí u mladistvých převyšovat jeden rok a výměrou náhradního trestu odnětí svobody za trest peněžitý u dospělých pachatelů, který činí až čtyři léta.

Využitelnost předmětného opatření v praxi je podle Šámala velmi nízká, neboť mladiství zpravidla nedisponují dostatečnými finančními zdroji. Majetková povaha z něj ale činí příhodný prostředek k dosažení účelu trestního opatření tehdy, jestliže se mladistvý dopustil provinění stimulovaného snahou o neoprávněný majetkový prospěch či negativním vztahem k ochraně cizího majetku a jeho nedotknutelnosti.³¹

§ 35 ZSM dále stanoví, že se na mladistvého, který vykonal peněžité opatření, hledí, jako by nebyl odsouzen. Zaplacením peněžitého opatření tak u mladistvého na rozdíl od dospělého odsouzeného, který musí v případě, že byl odsouzen k peněžitému trestu za úmyslný trestný čin, žádat o zahlazení odsouzení (blíže viz ustanovení § 105 odst. 1 trestního zákoníku a § 363 odst. 1 trestního řádu), nastává automaticky fikce zahlazení ze zákona.

ZSM dále dává soudu pro mládež do rukou zvláštní možnost přeměny peněžitého opatření, resp. specifický způsob upuštění od výkonu peněžitého opatření. Po právní moci rozhodnutí o uložení peněžitého opatření může totiž soud pro mládež rozhodnout

³⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 262

³¹ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 300

po vyjádření mladistvého, že jeho zaplacení nebo nevykonaný zbytek bude nahrazen tím, že mladistvý vykoná obecně prospěšnou činnost v rámci probačního programu vytvořeného pro tento účel, anebo společensky prospěšnou činnost v rámci výchovné povinnosti.³²

Za jistou obdobu této alternativy je pak možno označit novelu ustanovení § 69 trestního zákoníku provedenou zákonem č. 390/2012 Sb., jež se dotýká jak dospělých, tak i mladistvých pachatelů. Umožňuje, aby v případě, že pachatel ve stanovené lhůtě nevykoná peněžitý trest, resp. opatření, mohl soud tento přeměnit za podmínek § 60 odst. 1 v trest domácího vězení nebo v trest obecně prospěšných prací.

Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

ZSM upravuje jako samostatný druh trestního opatření i peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu. Mladistvým pachatelům tak lze na rozdíl od dospělých odsouzených odložit na zkušební dobu nejen odnětí svobody, ale i peněžité trestní opatření.

Základní odlišností daného trestního opatření oproti jiným definitivním formám řešení trestních věcí je to, že soud sice vynese odsuzující rozsudek a uloží peněžité opatření, jeho výkon však odloží pod podmínkou, že se mladistvý bude ve zkušební době mu určené řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám. Odklad výkonu peněžitého opatření tak není definitivní, je podmíněný a vázaný až na splnění určitých okolností.³³

K tomu, aby soud pro mládež mohl přistoupit k odložení výkonu peněžitého opatření, je potřeba naplnění alespoň jedné ze dvou podmínek vymezených v ustanovení § 28 odst. 1 ZSM, a to:

- jestliže vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo
- jestliže přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu.

³² ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 262-263

³³ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 309

Nevede-li mladistvý ve zkušební době podmíněného odložení výkonu peněžitého opatření řádný život či nevyhoví uloženým podmínkám a soud pro mládež rozhodne o tom, že se trestní opatření vykoná, rozhodne zároveň o náhradním trestním opatření odnětí svobody. I v tomto případě přitom přichází v úvahu aplikace ustanovení § 27 odst. 5 ZSM, tj. nahrazení peněžitého opatření vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu nebo společensky prospěšné činnosti v rámci výchovné povinnosti.³⁴

Domácí vězení

Do 8. prosince 2012 ZSM nedisponoval speciálním ustanovením, které by modifikovalo obecnou úpravu trestu domácího vězení provedenou v ustanovení § 60 a 61 trestního zákoníku. Soud ve věcech mládeže byl tak nucen přistupovat přímo k aplikaci předmětných ustanovení v nezměněné podobě i u mladistvých pachatelů. Až zákonem č. 390/2012 Sb. byla speciální úprava týkající se domácího vězení vložena do ZSM, a to konkrétně do ustanovení § 26 ZSM, především do odstavce 2. Dle daného ustanovení může soud pro mládež uložit mladistvému domácí vězení. Horní hranice sazby trestního opatření nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku. Vedle trestního opatření domácího vězení lze mladistvému uložit i vhodná výchovná opatření.

I přes tuto skutečnost se však u mladistvých pachatelů, stejně jako je tomu např. u trestního opatření obecně prospěšných prací nebo peněžitého opatření, stále vychází z větší části z obecné úpravy obsažené v trestním zákoníku, konkrétně v ustanovení § 60 a 61. To však dle Šámala neznamená, že by měla být přehlížena související ustanovení ZSM kladoucí důraz na větší výchovně preventivní působení. Konkrétně nesmí trestní opatření domácího vězení vést u mladistvých k tomu, aby ohrozilo jejich zapojení v zájmových kroužcích, sportovních klubech či jiných aktivitách, jež příznivě participují na rozvoji jejich osobnosti a prosociálního způsobu života. Soud pro mládež musí při zvažování uložení předmětného trestního opatření brát v úvahu vyjma skutečností obecné povahy i faktor věku mladistvého, tedy neukončený rozumový a mravní vývoj a požadavek mladistvého aktivně stimulovat žádoucím směrem.³⁵

³⁴ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 265

³⁵ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník: komentář*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 715

Soud pro mládež by měl vždy dle Ščerby, nejlépe prostřednictvím probačního úředníka, zjišťovat, zda by případné uložení trestního opatření domácího vězení u mladistvého pachatele paradoxně nezvětšovalo riziko recidivy nebo asociálního chování.³⁶

Trestní opatření domácího vězení spočívá v povinnosti mladistvého zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestního opatření v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotních služeb u poskytovatele zdravotních služeb v důsledku jeho onemocnění nebo úrazu.³⁷

Kontrolu výkonu trestního opatření podle ustanovení § 334b) trestního řádu zabezpečuje Probační a mediační služba v součinnosti s provozovatelem elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu mladistvého či namátkovou kontrolou realizovanou probačním úředníkem.

Podle Kalvodové nelze trestnímu opatření domácího vězení upřít pozitiva spočívající v zachování rodinných a pracovních vazeb a eliminace prizonizace. Na druhou stranu je však současně dle uvedené autorky nutno uvést, že ač se to na první pohled nemusí zdát, představuje domácí vězení výrazné omezení osobní svobody mladistvého, které vyžaduje výraznou dávku osobní disciplíny mladistvého i jeho blízkých.³⁸

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení „prosté“ (bez dohledu probačního úředníka) a podmíněné odsouzení s dohledem jsou považovány za alternativy k nepodmíněnému trestnímu opatření odnětí svobody. Podstatou této sankce je vynesení odsuzujícího rozsudku, kterým soud uloží trest, jehož výkon odloží pod podmínkou, že se mladistvý bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a současně vyhoví uloženým omezením a povinnostem.³⁹ Podmíněné odsouzení s dohledem v sobě navíc nese zjevné prvky probačního působení v podobě

³⁶ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 309

³⁷ § 60 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

³⁸ KALVODOVÁ, V. Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody?, s. 5. Dostupné z WWW: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kalvodova.pdf>

³⁹ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 239-240

institucionalizovaného dohledu nad mladistvým spojující v sobě kontrolu s vedením a pomocí.⁴⁰

Podmíněným odsouzením je mladistvému poskytnuta důvěra i možnost, aby svým chováním ve zkušební době, bez izolace od společnosti, prokázal, že je schopen vést řádný život se snahou o odčinění škodlivých následků svého provinění.⁴¹

ZSM v ustanovení § 33 odst. 2 upravuje také možnost vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněného odsouzení v platnosti, i přesto, že mladistvý zavinil příčinu k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody, a

- současně nad mladistvým stanovit dohled, jestliže nebyl uložen,
- zkušební dobu přiměřeně prodloužit, ne ovšem o více jak dvě léta, přičemž nesmí přesáhnout horní hranici zkušební doby v délce pěti let, nebo
- uložit další výchovné opatření směřující k vedení řádného života.

Takovéto ponechání podmíněného odsouzení v platnosti je nástrojem napomáhajícím k citlivému posuzování chování mladistvého v průběhu zkušební doby a v jistém smyslu i zosobněním „posledního varování“ podmíněně odsouzenému.⁴²

2.4 Zhodnocení účinnosti alternativních trestních opatření ve světle novel, včetně problémů aplikační praxe

Přijetím nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. k 1.1.2010 došlo k rekonstrukci trestního práva hmotného. Nová právní úprava sice plynule navazuje na právní úpravu předešlých let, i přesto obsahuje některé výrazné změny v oblasti alternativního sankcionování. Důležité změny nastaly např. v právní úpravě obecně prospěšných prací, peněžitého trestu či zavedením trestu domácího vězení. Současně s sebou tyto změny přinesly i řadu problémů na úrovni legislativní a aplikační praxe, a to nejen u dospělých, ale i u mladistvých pachatelů. Pozornost je tak potřeba věnovat nejen smyslu a účelu

⁴⁰ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 343

⁴¹ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 343

⁴² ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 224

alternativních opatření ve vztahu k mladistvým pachatelům, ale i jejich analýze a zhodnocení.

Obecně prospěšné práce

Nelze upřít, že rekonstrukce trestního práva hmotného, jakož i změna právní úpravy trestního práva procesního přinesla řadu pozitivních změn, v nichž lze bezesporu spatřovat racionální krok ke zvyšování efektivity trestu, resp. trestního opatření obecně prospěšných prací.

Jako příklad účelné změny může posloužit ustanovení § 62 odst. 2 trestního zákoníku zavádějící změnu, jež spočívá v omezení ukládání předmětného druhu trestu, resp. opatření pachateli opakovaně po jeho předcházejícím neúspěšném výkonu v rozhodném tříletém období. Kvůli tomu soudy odstoupily od nepřiměřeně častého používání daného alternativního opatření, často i v nevhodných případech. Za další možnou změnu k lepšímu lze z hlediska soudní praxe označit i vypuštění jedné ze zákonných překážek, jejichž doba se nezapočítává do lhůty dvou let pro výkon trestu, resp. trestního opatření obecně prospěšných prací, a to doby, po kterou se odsouzený zdržoval v cizině (srovnej ustanovení § 45a odst. 3 trestního zákona a ustanovení § 65 odst. 1 trestního zákoníku). V řadě případů tak odpadla nevykonatelnost meritorního rozhodnutí u pachatelů dlouhodobě pobývajících na území jiného státu.

Z hlediska úpravy obsažené v trestním právu procesním lze dále za pozitivum označit novelu ustanovení § 336 odst. 1 trestního řádu. Podle původní úpravy se pravomocné a vykonatelné meritorní rozhodnutí zaslalo v opise okresnímu soudu, v jehož obvodu měl odsouzený nebo mladistvý trest vykonávat, tedy okresnímu soudu dle místa bydliště mladistvého. Zde byla věc vedena v rejstříku Nt a okresní soud již dále dohlížel na realizaci výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací, současně i rozhodoval o případné přeměně nevykonaného trestního opatření obecně prospěšných prací v trestní opatření odnětí svobody. Skutečnost, že soud, jenž trest či trestní opatření obecně prospěšných prací uložil, nebyl dále na základě zákona u osob pobývajících mimo jeho obvod pověřen samotnou realizací trestního opatření, často vedla k menší zainteresovanosti tohoto soudu na zdárném výkonu opatření. Směrodatným pro samotný soud často bylo věc „za každou cenu“ pravomocně rozhodnout. Mnohdy tak bylo trestní opatření nevhodně ukládáno nebo byly nedostatečně zjišťovány potřebné kontaktní údaje ve vztahu k mladistvému, bez nichž nebylo možné realizaci trestního opatření zdárně zajistit.

Za diskutabilní na úrovni legislativní a aplikační praxe lze naopak označit již samotné úvodní ustanovení vztahující se k trestnímu opatření obecně prospěšných prací, a to § 62 odst. 1 trestního zákoníku. Podle původní právní úpravy byl okruh trestných činů, u kterých přicházelo v úvahu uložení trestu, resp. trestního opatření obecně prospěšných prací určen pouze pětiletou horní hranicí trestní sazby. Nový trestní zákoník tento okruh dále rozšířil o nedbalostní trestné činy. Přitom právě předmětné rozšíření okruhu deliktů, u nichž lze trest, resp. trestní opatření obecně prospěšných prací uložit, je dle Ščerby v rozporu s názorem nemalé části odborné veřejnosti, podle které by naopak bylo žádoucí tento okruh zúžit, např. na trestné činy, jejichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje tři léta. Jedním z důvodů pro dané zúžení je skutečnost, že trest obecně prospěšných prací může být u dospělých pachatelů přeměněn maximálně na 300denní trest odnětí svobody (u mladistvých pachatelů dokonce jen na 150denní trestní opatření odnětí svobody), což u trestných činů s horní hranicí trestní sazby pět let nedosahuje ani jedné pětiny této horní hranice. Obecně prospěšné práce jsou tak koncipovány jako alternativa nejen ke krátkodobým trestům, ale i k trestům střednědobým, u nedbalostních trestných činů dokonce k trestům dlouhodobým, neboť právě pětiletá hranice odděluje z pohledu penologie tresty střednědobé od těch dlouhodobých.⁴³

Kritikou Ščerba nešetří ani v případě novelizace trestního zákona provedené zákonem č. 265/2001 Sb. Trest obecně prospěšných prací tak může být uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Zmíněná novela odstranila návaznost trestu čistě jen na trest odnětí svobody a udělala z tohoto trestu alternativu i k trestům jiným. Toto řešení se dle Ščerby nejeví jako vhodné, neboť základní význam trestu obecně prospěšných prací tkví v nahrazování trestu odnětí svobody, navíc ukládáním jednoho alternativního trestu namísto jiného alternativního trestu se vytrácí smysl těchto alternativ a nedochází ani ke zmenšení počtu vězněných osob.⁴⁴

Autorita a smysl trestního opatření obecně prospěšných prací je dle France dále snižována novelizací trestního zákoníku a trestního řádu zákonem č. 330/2011 Sb., účinným od 1.12.2011. Novelizace jednak prodlužuje dobu, v níž je potřeba trestní opatření obecně

⁴³ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 277

⁴⁴ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 279

prospěšných prací vykonat, z jednoho na dva roky a zároveň umožňuje přeměnit trestní opatření obecně prospěšných prací na trestní opatření domácího vězení. Tuto změnu Franc považuje za nesystémovou, nadbytečnou a ve svých důsledcích snižující autoritu tohoto alternativního trestního opatření.⁴⁵

Prodloužení doby k odpracování trestního opatření obecně prospěšných prací, jejichž výměra u mladistvých pachatelů může činit „jen“ 150 hodin, je možno považovat za neadekvátní rovněž ve vztahu k další výrazné změně v právní úpravě obsažené v ustanovení § 65 odst. 3 trestního zákoníku. Na základě daného ustanovení může soud prodloužit dobu výkonu trestního opatření až o šest měsíců, i když mladistvý zavinil příčinu k přeměně trestního opatření podle odst. 2 trestního zákoníku. Celková doba k výkonu trestního opatření se tak může zákonným způsobem, bez překážek upravených v ustanovení § 65 odst. 1 písm. a), b) trestního zákoníku, dokonce prodloužit až na dobu 2,5 let, což rovněž nemalou měrou přispívá ke slabé motivaci mladistvých pachatelů k odpracování uloženého trestního opatření obecně prospěšných prací. Navíc samotné prodloužení celkové doby pro výkon uloženého trestu, resp. opatření je zcela v nepoměru s povinnostmi soudu dbát o to, aby pravomocné a vykonatelné rozhodnutí bylo vykonáno rychle a podle zákona tak, aby výkon trestního opatření následoval co nejrychleji po spáchání činu, a tím bylo dosaženo jeho účelu (blíže srovnej ustanovení § 53 odst. 1 Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č.j. 505/2001 – Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, v platném znění (dále jen VKŘ)).

V této souvislosti Žatecká spolu s Fryštákem navrhuje jistou diferenciaci. Soud by měl dle daných autorů vždy důsledně odlišovat, zda ukládá trest, resp. trestní opatření osobě zaměstnané nebo nezaměstnané apod. a podle toho stanovovat lhůtu k odpracování trestu, resp. trestního opatření. Tím by vytvořil jistý tlak na ty, jímž uložil méně hodin, nenechávat si vše až na poslední dva měsíce lhůty.⁴⁶

Za poslední výraznou změnu hodnou kritiky je možno označit novelu ustanovení § 65 odst. 2 trestního zákoníku provedenou zákonem č. 390/2012 Sb., účinným ode dne 8.12.2012. Uvedená novelizace umožňuje, aby v případě, že pachatel zavinil příčinu

⁴⁵ FRANC, P. *Několik úvah o schizofrenii české trestní politiky*, In Časopis soudce, 2012, č. 2, s. 4-6

⁴⁶ ŽATECKÁ, E., FRYŠTÁK, M. *Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů*, In Trestní právo, 2007, č. 9, s. 5-8

k přeměně trestu, resp. opatření obecně prospěšných prací, mohl soud přistoupit nejen k přeměně trestního opatření v nepodmíněné trestní opatření, ale i k přeměně na peněžitě trestní opatření. Přijatou změnu lze označit za zcela neefektivní a kontraproduktivní, stejně jako již zmiňovanou novelu daného ustanovení provedenou zákonem č. 330/2011 Sb., díky kterému lze trestní opatření obecně prospěšných prací přeměnit i v trestní opatření domácího vězení. Nejenže zákonodárce naprosto nadbytečně prodloužil lhůtu k výkonu trestního opatření, které se u mladistvých pachatelů pohybuje v průměru pouhých cca 80 hodin, z jednoho na dva roky, umožnil další prodloužení doby výkonu tohoto trestního opatření v případě, že mladistvý zavinil příčinu k přeměně, o dalších 6 měsících, nyní navíc zavádí možnost přeměny daného alternativního trestního opatření v jiná alternativní trestní opatření. Uvedené změny sice umožní ve svém důsledku snížit náklady spojené s uvězněním pachatelů provinění, rovněž dojde ke statistickému snížení počtu vězněných osob, zmiňovaným zákonným opatřením však dochází zcela k popírání smyslu a účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže vymezeného v ustanovení § 1 odst. 2 a § 3 odst. 4 ZSM, tj. účinně přispět k tomu, aby se mladistvý nadále zdržel páčání protiprávního činu a aby bylo předcházeno a zamezováno páčání protiprávních činů. U mladistvého pachatele tak bude docházet k absenci jisté hrozby „skutečného“ trestu v případě jakéhokoliv porušení podmínek zákonem stanovených, stejně jako k absenci vědomí, že mu byla společností poskytnuta příležitost k nápravě stavu a opětovnému začlenění do sociálního prostředí.

Peněžitě opatření a peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu

Peněžitě opatření a peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu je mladistvým pachatelům ukládáno zcela výjimečně, jak potvrzují samotné statistiky.

Podle statistiky a výkaznictví Ministerstva spravedlnosti ČR nebylo za rok 2010 ani v jednom případě uloženo peněžitě opatření, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu pak toliko ve dvou případech, za rok 2011 stoupl počet uložených peněžitých opatření na číslici 6, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu kleslo na stupeň nula.⁴⁷ V roce 2012 došlo ke vzájemné komparaci v poměru 2:0.

⁴⁷ *Přehled statistických listů*. Dostupné z WWW: <<http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>>

I přesto, že zkušenosti s ukládáním daného typu opatření jsou minimální, lze i v daném případě upozornit na jisté klady a nedostatky legislativní a aplikační praxe.

Výraznou novinkou v pozitivním slova smyslu přijatou zákonem č. 41/2009 Sb. je vyměřování peněžitého opatření pouze prostřednictvím denních sazeb. Dle původní úpravy se peněžité opatření mohlo buď vyměřit ve formě denní sazby, nebo uložit pouze stanovením finální částky, kterou byl mladistvý povinen uhradit. Nevýhoda druhé z metod dle Ščerby souvisela s tím, že při vyměřování peněžitého opatření musela být zohledněna nejen závažnost spáchaného činu a osoba pachatele, ale i jeho majetkové poměry. Při stanovení peněžitého trestního opatření v podobě finální částky však nebylo patrné, v jaké míře soud při výměře trestního opatření bral v potaz tato dvě kritéria.⁴⁸ Systém denních sazeb je tak dle daného autora mnohem transparentnějším způsobem vyměřování trestního opatření, a to jak ve vztahu k mladistvému, tak i k široké veřejnosti. Na druhou stranu však tentýž autor de lege ferenda doporučuje, aby musel soud postupovat stejným způsobem, jako v případě právní úpravy účinné do 31.12.2009 (srovnej § 27 odst. 2 ZSM) a v rozhodnutí musel uvádět také celkovou výši peněžitého opatření, což by mohlo vést k určitému zpřehlednění rozhodnutí pro mladistvého.⁴⁹

Velmi problematičtější se naopak jeví současná právní úprava spojená s novelou ustanovení § 343 a násl. trestního řádu, kdy nařízení náhradního trestního opatření odnětí svobody je možné až za situace, kdy hrozí zmaření výkonu peněžitého trestního opatření, tj. nemožnost jeho úspěšného vymáhání. Nezaplacení peněžitého opatření vede tedy primárně k vymáhání zaplacení peněžitého opatření a nařízení náhradního trestního opatření odnětí svobody je bráno až jako nejzazší možný prostředek. Dle Ščerby je možno předmětnou právní úpravu chápat i jako návrat k často kritizované právní úpravě účinné do 31.8.1995, kdy vymáhání peněžitého trestu bylo často velmi zdoluhavé. V případě netečnosti pachatele nebo jeho neochoty peněžitý trest zaplatit nemohl být náhradní trest odnětí svobody rovněž nařízen a peněžitý trest musel být vymáhán jako pohledávka v občanskoprávním řízení. Prokázání nebezpečí jeho zmaření bylo navíc problematičtější.

⁴⁸ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 249-250

⁴⁹ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 254

Náhradní trest odnětí svobody tedy neztělesňoval dostatečné odstrašení odsouzeného od nezaplacení trestu.⁵⁰

Rovněž Franc novelu ustanovení § 343 a násl. trestního řádu považuje za nešťastnou, protože zavádí již v minulosti neosvědčené a zavržené vymáhání peněžitého trestu, resp. opatření pracovníky soudní správy. Negativní zkušenost s vymáháním se dle uvedeného autora opakuje; práce vymáhající úřednice je velice administrativně náročná a nákladná a vede k očekávanému cíli jen v minimálním procentu případů.⁵¹

Ke zlepšení situace opět nepřispěla ani novelizace trestního zákoníku provedená zákonem č. 390/2012 Sb., ba spíše naopak. V případě, že pachatel nezplatí peněžitý trest, tento není ani řádně vymožen, může soud přistoupit k přeměně peněžitého trestu, resp. opatření v trestní opatření domácího vězení nebo v trestní opatření obecně prospěšných prací. Opět tak dochází, jak již bylo několikrát zmiňováno, k nahrazování jedné alternativy alternativou jinou a lze tak v budoucnu očekávat snižování efektivity daného trestního opatření.

Částečné kritice může být podrobena rovněž ustanovení § 27 odst. 5 ZSM, dle kterého může soud po právní moci rozhodnutí o uložení peněžitého opatření a po vyjádření mladistvého přistoupit k rozhodnutí, že jeho zaplacení či nevykonaný zbytek bude nahrazen tím, že mladistvý vykoná obecně prospěšnou činnost v rámci probačního programu anebo společensky prospěšnou činnost v rámci výchovné povinnosti, neboť zákon blíže nespecifikuje podmínky pro takový postup soudu. Rozhodnutím podle ustanovení § 27 odst. 5 ZSM současně dochází k zániku možnosti peněžité opatření vymáhat a následně nařídit výkon náhradního trestního opatření odnětí svobody. Nedodržení podmínek probačního programu či uložené výchovné povinnosti tak není možné spojovat s přímým postihem mladistvého.⁵²

Pokud se jedná o podmíněný odklad výkonu peněžitého opatření, zde malé zkušenosti s aplikací prozatím nepřinášejí negativní zkušenosti. Naopak lze poznamenat, že se jedná o vhodný typ sankce obzvláště v případě méně závažné majetkové trestné činnosti

⁵⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 256

⁵¹ FRANC, P. *Několik úvah o schizofrenii české trestní politiky*, In *Časopis soudce*, 2012, č. 2, s. 4-6

⁵² ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 263

a neexistuje důvod, aby byla uvedená sankce vymezována jen ve vztahu k mladistvým pachatelům.⁵³

Domácí vězení

Domácí vězení je ve vztahu k veřejnosti jednou z výrazných novinek, které přinesla rekodifikace trestního práva hmotného provedená zákonem č. 40/2009 Sb. Přesto, že předmětný druh trestu znal již zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích,⁵⁴ a není tudíž úplnou novinkou v rámci české právní úpravy, zkušenosti s ukládáním trestu i trestního opatření domácího vězení jsou prozatím v počátcích a názory mezi laickou i odbornou veřejností na tento druh trestu nabývají odlišných rozměrů.

Jako hlavní argument pro trest domácího vězení jsou obecně ze strany erudovaných autorů uváděny ekonomické úspory oproti výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích, absence negativních vlivů vězeňské subkultury a zejména ponechání pachatele v přirozeném, rodinném a sociálním prostředí bez zpřetrhání sociálních vazeb.

Dle Kalvodové je navíc zavedení trestu domácího vězení krokem pozitivním proto, že rozšiřuje oblast trestních sankcí a tím současně i místo pro individualizaci trestu.⁵⁵

Jako protiargument je naopak zmiňováno, že v domácím prostředí pachatele nedochází k resocializačnímu působení, neboť je zde jen minimální kontakt mezi odsouzeným a zaměstnancem ústavu pro výkon trestu. Individuální porada a penitenciární péče jsou za této situace nedostatečně zabezpečeny. Odpůrci elektronicky hlídaného domácího vězení se dále zaměřují na zásah do práv a svobod, jakož i intimní sféry nejenom odsouzených, ale i jejich blízkých, s nimiž sdílejí společnou domácnost. Jako další protiargument je zmiňováno porušování principu rovnosti, protože v úvahu přichází tento trest jen u pachatelů, které je možno považovat za sociálně integrované. U bezdomovců by výkon tohoto trestu byl tudíž nepraktikovatelný.⁵⁶

⁵³ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 265

⁵⁴ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 308

⁵⁵ KALVODOVÁ, V. Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody?, s. 6. Dostupné z WWW: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kalvodova.pdf>

⁵⁶ NAVRÁTILOVÁ, J. *Trest domácího vězení*. Bulletin advokacie. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

Dle France je navíc nutné si uvědomit, že účelem má být u pachatelů přečinů náhrada nepodmíněného trestu odnětí svobody. Standardním profilem těchto pachatelů však ve většině případů bývá recidivista, neboť prvotrestaným pachatelům přečinů není zpravidla ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody. Pachatel, kterému má být trest domácího vězení uložen, má mít, jak vyplývá z právní úpravy, stálé obydlí, v němž bydlí legálně, měl by mít zabezpečen legální zdroj prostředků k obživě a musí jít o jedince, který svým pobytem na svobodě nepředstavuje potenciální riziko pro životy, zdraví a majetek spoluobčanů a který současně do určité míry spolupracuje s orgány činnými v trestním řízení. Tyto předpoklady však bohužel nejsou standardním profilem recidivisty.⁵⁷

Pokud jde o konkrétní ustanovení vztahující se k trestu, potažmo trestnímu opatření domácího vězení, pak za jistý klad může být chápána novela ustanovení § 61 trestního zákoníku provedená zákonem č. 330/2011 Sb. Původní právní úprava stanovovala pro případ zmaření trestního opatření domácího vězení náhradní trestní opatření odnětí svobody. Zmařením se současně rozumělo pouze nedodržení podmínek daného trestního opatření stanovených v ustanovení § 60 odst. 3 až 5 trestního zákoníku. Při odepření součinnosti mladistvého ve vztahu k provádění kontroly výkonu trestního opatření domácího vězení (např. odepřením vstupu do obydlí probačnímu úředníkovi) tak nebylo možno, na základě mezery v zákoně, konstatovat, že mladistvý zmařil výkon trestního opatření a soud nemohl přistoupit k nařízení náhradního trestního opatření. Novela ustanovení § 61 trestního zákoníku již daný problém odstranila. Ustanovení již nehovoří o náhradním trestu odnětí svobody, ale o přeměně trestu domácího vězení, současně konkrétněji vymezuje podmínky, za nichž může soud k přeměně trestu, resp. trestního opatření přistoupit.

Výrazná kritika v rámci trestního opatření domácího vězení naopak dopadá k ustanovení § 334b) trestního řádu vztahujícímu se ke kontrole výkonu trestu, resp. trestního opatření domácího vězení. Jak již bylo jednou zmiňováno, kontrola trestního opatření má být dle daného ustanovení zajišťována Probační a mediační službou ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, jenž umožňuje detekci pohybu

⁵⁷ FRANC, P. *Několik úvah o schizofrenii české trestní politiky*, In Časopis soudce, 2012, č. 2, s. 4-6

odsouzeného nebo namátkovou kontrolou prováděnou probačním úředníkem. Vlastní naplnění daného ustanovení však i nadále (ke konci roku 2012) zůstává pouze ve formě příprav. I přes tu skutečnost, že trestní zákoník nabyl účinnosti již k 1.1.2010, stále není zajištěna realizace elektronického monitoringu. Tuto okolnost označuje Ščerba za jednu z největších chyb v rámci rekodifikace trestního práva hmotného. Do českého trestního práva byl totiž dle daného autora zaveden institut, jehož faktické využití není reálně možné.⁵⁸

Franc danou situaci bez funkční elektronické observace, kdy výkon trestu, resp. trestního opatření je kontrolován pouze osobními návštěvami pracovníků probační a mediační služby u odsouzených, označuje za dlouhodobě neudržitelnou.⁵⁹

Kalvodová dále považuje zjištění porušení povinností při namátkové kontrole ze strany probačních pracovníků v podstatě za věc náhody. Předmětnou alternativní sankci bez řádně zajištěné kontroly formou elektronického monitoringu pak rovněž chápe jako sankci neefektivní s výrazně nízkým punitivním charakterem.⁶⁰

Celkově lze tedy shrnout, že kontrola prostřednictvím elektronického monitorování by zabezpečovala efektivitu daného trestního opatření účinnějším způsobem, než jak je tomu u namátkových kontrol prováděných pracovníky Probační a mediační služby, jejíž personální možnosti jsou ve vztahu k předmětným kontrolám omezené. I radikální nárůst počtu probačních úředníků situaci neřeší; stále by z jejich strany kontrola odsouzených mohla pokrývat jen nepatrný zlomek času, po který by odsouzení měli povinnost setrávat v určeném obydlí.⁶¹

Tristní stav, kdy soudy odmítají s ohledem na neadekvátní zajištění kontroly ukládat trest, resp. trestní opatření domácího vězení, si zřejmě konečně začíná uvědomovat i vláda spolu s Ministerstvem spravedlnosti ČR. Od 1. července 2012 proto spustila Probační a mediační služba ČR s podporou Ministerstva spravedlnosti ČR experiment s názvem Elektronický monitoring, jehož záměrem je v malém rozsahu ověřit činnost elektronického monitoringu

⁵⁸ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 328

⁵⁹ FRANC, P. *Několik úvah o schizofrenii české trestní politiky*, In *Časopis soudce*, 2012, č. 2, s. 4-6

⁶⁰ KALVODOVÁ, V. *Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody?* Dostupné z WWW: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kalvodova.pdf>

⁶¹ ŠČERBA, F. *Právní úprava nových alternativních trestů*. Bulletin advokacie. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

pomocí elektronických náramků a získané zkušenosti upotřebit pro přípravu širšího zavedení daného elektronického kontrolního systému do praxe trestní justice.⁶²

Smutnou skutečností je, že se český zákonodárce uvedeného zásadního pochybení, kdy do právní úpravy zavedl nový institut bez dostatečné připravenosti trestní justice, dopustil opakovaně (viz trest obecně prospěšných prací). Postačilo by přitom, aby využil získané poznatky sousedních zemí a nový institut nejdříve experimentálně otestoval v modelovém projektu, jak činí většina ostatních zemí. Jistým vzorem českému zákonodárci mohla být sousední Spolková republika Německo, která nejdříve provedla studie k elektronickému monitorování domácího vězení, jejichž obsahem byla srovnávací analýza systému sankcí v Německu a ve Švédsku, včetně vytvoření pracovní skupiny ze sedmi spolkových zemí v roce 1997, která se zabývala aplikací elektronického monitoringu. Výsledky studie byly představeny v roce 1998. Následovala diskuze k převedení švédského modelu na německou situaci, včetně diskuze nad zavedením elektronického sledování trestu domácího vězení a úprava původní verze zákona na základě výsledků pracovní skupiny. Až v kontextu této konečné právní úpravy byl v květnu 2000 v prvním soudním okrese ve Frankfurtu nad Mohanem spuštěn první pilotní projekt pro elektronicky monitorované domácí vězení, s následným rozšířením do dalších soudních okresů.⁶³

V závěru je nutné zmínit, že ukládání trestního opatření mladistvým pachatelům vyžaduje zvýšenou pozornost a pečlivé zvažování. Elektronické monitorování vyžaduje velkou dávku disciplíny a odpovědnosti na straně pachatele a jeho blízkých, dále i přesně stanovený rozpis činností. Je tak otázkou, zda právě mladistvý, jehož rozumový a mravní vývoj není zcela ukončen, je schopen takové zátěže dostát. Dle Krejčířikové by proto při ukládání trestního opatření domácího vězení měli především velkou úlohu sehrávat sociální pracovníci, kteří musí podrobně zkoumat rodinné zázemí mladistvého, neboť jako neúčelné se může jevit ukládání trestního opatření mladistvému např. tehdy, jestliže je mladistvý v konfliktním vztahu s rodiči, neustále utíká z domova nebo tam, kde rodiče nebudou schopni a ochotni poskytnout mladistvému podporu, kterou bude při výkonu trestního opatření potřebovat.⁶⁴

⁶² *Zkušební provoz elektronického monitoringu odsouzených*. Publikováno 1. 8. 2012. Dostupné z WWW: <https://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?IDA=503

⁶³ *Der elektronisch überwachte Hausarrest*. Dostupné z WWW: <<http://www.mpicc.de/ww/de/pub/forschung/forschungsarbeit/kriminologie/archiv/hausarrest.htm>

⁶⁴ KREJČIŘIKOVÁ, K. *Nový trest (trestní opatření) domácího vězení*. In Státní zastupitelství, 2009, č. 10

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení, uváděné v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže jako samostatný druh trestního opatření, patří dle statistik k nejčastěji ukládaným alternativním trestním opatřením u mladistvých pachatelů. Z hlediska právní úpravy nelze najít ustanovení, jež by zásadním způsobem narušovalo efektivitu daného trestního opatření. I přesto je však možné i v případě podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem upozornit na jistá negativa a postupy, jejichž použitím v praxi je snížen účinek předmětných opatření.

Rekodifikace hmotněprávní úpravy přinesla jedinou novinku spočívající v tom, že soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři léta. Dle původní právní úpravy bylo možné podmíněně odložit toliko trest odnětí svobody nepřevyšující dvě léta, hranice tří let pak byla stanovena v případě podmíněného odsouzení s dohledem (srovnej ustanovení § 81 trestního zákoníku a § 58 odst. 1, § 60a odst. 1 trestního zákona). Setření difference mezi prostým podmíněným odsouzením a podmíněným odsouzením s dohledem však Ščerba nevidí jako příliš šťastné. Dle daného autora je třeba si především uvědomit, že podmíněné odsouzení s dohledem je pachatelem ve srovnání s prostou variantou podmíněného odsouzení chápáno jako přísnější sankce, podmínky pro jeho použití by tedy měly být nastaveny tak, aby jej bylo možno aplikovat i u závažnějších deliktů než podmíněné odsouzení prosté. Daná úprava může být navíc pro soudy jistým způsobem matoucí, neboť povede ke ztrátě původního kritéria pro rozlišení dvou tak podobných institutů. Soudy budou jen obtížně nacházet kritéria jiná pro jejich rozlišení.⁶⁵

Jistá polemika by měla být dále vedena i nad samotným postupem soudu při sledování chování mladistvých odsouzených a dodržování uložených omezení a povinností. Soud by měl především důsledně dbát na kontrolu vedení řádného života ze strany mladistvého a dodržování uložených omezení a povinností již během zkušební doby. I při sebemenším prohřešku, byť ve formě přestupku nebo jiného správního deliktu, by mělo ze strany soudu ihned následovat nařízení veřejného zasedání k projednání celé záležitosti, což se v praxi mnohdy neděje. Není podstatné, že spáchání uvedeného přestupku v konečném důsledku nepovede k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody nebo k využití ustanovení § 33 odst. 2 ZSM, a tedy k ponechání podmíněného odsouzení v platnosti, neprojednáním

⁶⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 216

celé záležitosti před soudem však pro mladistvého ztrácí podmíněné odsouzení svoji vážnost a funkci jakési univerzální výstrahy a stává se spíše formalitou a mladistvému impulzem k dalšímu porušování právních předpisů.

Zásadně nelze souhlasit rovněž s absencí jakéhokoliv postupu soudu v případě, kdy se mladistvý dopustí další trestné činnosti ve zkušební době podmíněného odsouzení, za kterou je mu uloženo trestní opatření obecně prospěšných prací, které následně vykoná, a to s odkazem ke skutečnosti, že vykonáním trestního opatření obecně prospěšných prací se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen. Je zcela evidentní, že i přes zahlazení odsouzení ze zákona zde vina mladistvého stále figuruje a je ji nutné brát za jisté porušení podmínek vedení řádného života. Soud by proto i v daném případě měl přistoupit, pokud ne rovnou k postihu mladistvého, alespoň k projednání celé záležitosti před soudem.

Dále není žádoucí, aby kontrola plnění povinnosti ve zkušební době podmíněného odsouzení podle svých sil nahradit škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispět k odstranění následků provinění (blíže viz ustanovení § 18 odst. 1 písm. e) ZSM), jež bývá mladistvým téměř vždy meritorním rozhodnutím ukládána, byla ponechávána až na závěr zkušební doby. Mladistvý by měl být intenzivně veden již od samého počátku běhu zkušební doby k průběžnému plnění dané povinnosti. Jednak se tímto počínem zvyšuje reálná možnost, že mladistvý poškozeným škodu způsobenou proviněním skutečně nahradí a jednak je tímto způsobem zvyšována autorita daného trestního opatření. Postup, v praxi hojně využívaný, kdy je u mladistvého po celou zkušební dobu, jež může dosahovat podle ZSM až tři léta, sledováno toliko, zda se mladistvý pachatel nedopustil přestupku či trestného činu a není řešena otázka náhrady škody, se zcela míjí účinkem a stává se kontraproduktivním. Je třeba brát v potaz, že mladistvého rozumová a mravní vyspělost není na úrovni dospělého, potřebuje jisté vedení a kontrolu, určitý postih na konci „dlouhé“ zkušební doby tak z jeho strany může být brán jako velké příkoří nebo si nemusí plně uvědomit dosah své nečinnosti. Naopak absence postihu nebo neprojednání nesplnění povinnosti před soudem může být impulzem pro další závadové chování mladistvého.

Dané názory jsou částečně podpořeny i stanovisky Tpj 38/81 a Tpj 52/88, z nichž vyplývá, že zvláště u více narušených mladistvých se musí jejich chování v průběhu zkušební doby kontrolovat častěji. Kromě toho je rovněž nezbytné obracet se s žádostmi o poskytnutí zprávy o chování mladistvého na širší okruh orgánů a organizací, než jak je tomu u dospělých pachatelů, dále využívat i jiných eventualit, jako je těsná spolupráce s orgánem pověřeným péčí o mládež, školou, učilištěm apod. Dotazy zaměřené na zjištění

chování mladistvých pachatelů nesmí být obecné povahy, tedy pouze formální, nekonkrétní, neboť dopadem takových dotazů je v konečném důsledku absence dostatečných podkladů k posouzení, zda podmíněně odsouzený mladistvý vyhověl uloženým podmínkám.

3 ATRIBUTY ZVYŠOVÁNÍ EFEKTIVNOSTI ALTERNATIVNÍCH TRESTNÍCH OPATŘENÍ

3.1 Spojení výchovných a trestních opatření v neutrální trestní sankci

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže tvoří odstupňovaný a vnitřně provázaný systém opatření pro mladistvé. Poskytuje tak rozsáhlou škálu možností, jak reagovat na trestnou činnost mladistvých a současně vytváří podmínky pro nezbytnou individualizaci řešení trestních věcí mladistvých osob.¹ Je založen na monismu trestněprávních sankcí.

Hlavní obsah opatření dle Schelleové stojí na aktivním působení a zacházení s jedincem dosud schopného nápravy, jehož napravitelnost je dána skutečností, že jde dosud o mentálně, morálně i sociálně nezralého jedince.² **Účelem opatření** ve smyslu ustanovení § 9 odst. 1 ZSM je pak utvoření podmínek pro duševní a sociální rozvoj mladistvého a dále jeho ochrana před škodlivými vlivy spolu s předcházením dalšímu páčání provinění.

Výchovná opatření mají z hlediska trestních věcí klíčový význam. V systému sankcí ukládaných mladistvým jsou sice nejmírnějším prvkem, jejich důležitost je však dána zásadou zakotvenou v ustanovení § 3 odst. 2 ZSM a dále ustanovením § 10 odst. 1 ZSM, kde ve výčtu opatření, jež lze mladistvému uložit, se nachází na prvním místě.

Prvořadým úkolem výchovných opatření je určitá regulace způsobu života mladistvého formou zajišťování a podporování jeho výchovy s absencí represe. Zaměřují se na dosažení pozitivních změn u mladistvého a v jeho bezprostředním okolí. Účinek takových opatření může často dosahovat větší efektivity, než jak je tomu u trestních opatření, a to zejména tehdy, jestliže má být mladistvý vytržen ze zavadového prostředí, usměrněn od užívání omamných látek apod.³ Uložené výchovné opatření dle Ščerby zároveň podporuje a posiluje výchovné působení současně ukládaného trestního či ochranného opatření.⁴

¹ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 18

² SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 60

³ KOVÁŘOVÁ, D. *Výchovná opatření pro mladistvé*. Právo a rodina. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

⁴ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 339

Taxativní výčet výchovných opatření je uveden v ustanovení § 15 odst. 2 ZSM, a jsou jimi: dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

Dohled probačního úředníka

Dohled probačního úředníka je velmi intenzivní intervencí do života mladistvého. Za jeho základ lze dle Šámala označit konstruktivní metodu převýchovy a příznivého ovlivňování chování mladistvého, jež je založena na vhodné kombinaci prvků pomoci, poradenství a kontroly. Cílem předmětného výchovného opatření je, aby se mladistvý nejen zdržel trestné činnosti, ale i zdokonalil své sociální zázemí, dosáhl perspektivního společenského uplatnění, absence konfliktních stavů a aby vypořádal vzájemné vztahy s poškozeným.⁵ Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 8Tdo 751/2005 se jedná o právní institut, jenž pojí složku represivní se složkou výchovnou a pomáhající a nelze jej jakkoliv slučovat s dohledem ukládaným jako výchovné opatření podle zákona č. 94/1963 Sb., který plní pouze funkci výchovnou.

Podle Ščerby je jistým specifikem dohledu dle ZSM monitorování chování mladistvého a současně i způsobu výchovného vlivu rodičů na něj. Dohled probačního úředníka není současně spojen s určitým trestním opatřením, oproti dohledu uloženému dospělému pachateli dle trestního zákoníku.⁶

Dle metodických postupů střediska probační a mediační služby v rámci zajištění výkonu dohledu musí být nutně jakýkoliv plán dohledu výsledkem individuální spolupráce probačního úředníka či asistenta s mladistvým, rodinou mladistvého, případně blízkým sociálním prostředím. Probační úředník s každým mladistvým určuje a pojmenovává specifické potřeby a zájmy a společně nacházejí různé eventuality jejich naplnění, zároveň však probační úředník hledá i postup, jak pozměnit to, co je klasifikováno jako společensky a právně nepřijatelné, současně poskytuje prostor pro prezentaci životních

⁵ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 186

⁶ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 341-342

postojů mladistvého a povzbuzuje ho k dosažení náhledu na ty postoje, jež se neslučují se zákonem.⁷

Důležitost daného výchovného opatření, jehož právní úprava obsažená v ustanovení § 16 a § 80 ZSM je právní úpravou speciální ve vztahu k obecné právní úpravě, je nanejvýš zřejmá. Je jím zajišťována nejenom kontrola chování mladistvého, podpora a pomoc mladistvému, ale současně i dozor nad plněním dalších výchovných povinností a omezení jemu uložených. Je tak výrazným způsobem zvyšována i celková váha soudního procesu, jakož všech opatření ukládaných mladistvému v rámci řízení. To vše však pouze za předpokladu, že dohled je ukládán vedle trestního opatření, jako jsou obecně prospěšné práce, podmíněné odsouzení, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, při podmíněném upuštění od uložení trestního opatření nebo podmíněném zastavení trestního stíhání, kde lze v případě porušení podmínek dohledu mladistvého vždy sekundárním způsobem sankcionovat.

Probační program

Ve smyslu ustanovení § 17 odst. 1 ZSM se jím rozumí zejména *program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným.*

Probační program schvaluje ministr spravedlnosti a zapisuje se do seznamu probačních programů vedeného Ministerstvem spravedlnosti ČR. Shora uvedený výčet probačních programů je pouze demonstrativní, lze tak akreditovat i programy jinak zaměřené. Probačních programů s řádnou akreditací do 31.12.2013 má nyní Česká republika celkem 17. Jsou jimi např. Probační program Šance; Mentor; Právo pro každý den; Změnit směr; „Sebeúcta – řekni to přímo“ (program na zvládání stresových situací) apod.⁸

⁷ Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění výkonu dohledu. Dostupné z WWW: <<https://www.pmscr.cz/mladez/>

⁸ eJustice. Dostupné z WWW: <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3413&d=321409>

Dle komentáře zákon v případě probačních programů předpokládá větší intenzitu ovlivňování života mladistvého než ostatní výchovná opatření, což je zřejmé především z přísnějších podmínek, za nichž lze předmětné výchovné opatření uložit. Je tak zřejmé, že probační programy jsou v první řadě stanoveny pro hlouběji narušené mladistvé.⁹ Ščerba dále uvádí, že probační programy mají být zaměřeny především ve smyslu aktivního působení na chování mladistvého a na docílení změn v jeho sociálních poměrech. Jejich účelné zaměření a výkon může efektivně pomoci při řešení příčin trestné činnosti mladistvých.¹⁰

Zásadní problémy spojené s aplikací ustanovení o probačním programu jsou naštěstí již minulostí. Stejně jako v případě trestu obecně prospěšných prací nebo domácího vězení, tak i v případě zavedení institutu probačního programu byla Česká republika v jeho počátcích zcela nepřipravena na jeho využitelnost v praxi. Byť z pohledu práva byl institut probačního programu uzákoněn, z pohledu praxe nebyl mnohokrát vůbec vytvořen, případně nebylo rozhodnuto o dotaci na něj. V současnosti je již daný problém odstraněn. Přesto ale není realizace daného výchovného opatření bez jistých těžkostí. Realizace probačních programů je zajišťována soukromými subjekty. I přes akreditaci Ministerstvem spravedlnosti ČR a opatřením potřebných dotací zde není poskytnuta záruka toho, že subjekt, zabezpečující realizaci projektu, nezanikne či bude schopen, i přes nedostatek celkového objemu finančních prostředků, projekt dokončit. Celková situace, kdy buď dojde k zániku konkrétního probačního programu, jenž byl uložen meritorním rozhodnutím ještě před samotným začátkem jeho realizace, anebo k jeho radikálnímu ukončení v jeho průběhu, nepřispívá obzvláště osobě mladistvého a možnostem jeho nápravy.

Zajímavé poznatky týkající se probačních programů přináší i dotazníkové šetření provedené v letech 2010 a 2011 Institutem pro kriminologii a sociální prevenci. Z výpovědí poskytovatelů akreditovaných probačních programů překvapivě vyplynulo, že probační programy se sice orientují na rozvíjení sebepoznání a náhledu na vlastní chování u mladistvého, dále na rozmach sociální a komunikační zdatnosti a kompetence, na vzdělávání na poli práva a na postoje mladistvého ke své trestné činnosti, málokdy však

⁹ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 199

¹⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 342

svoji pozornost zaměřují i na rozvoj pracovních dovedností a návyků či na práci s tématem oběti trestného činu. Přitom právě poslední zaměření je v ustanovení § 17 odst. 1 ZSM vyzdvihováno.¹¹

Většina z poskytovatelů akreditovaných probačních programů rovněž uvedla, že jejich program je vhodný pro prvopachatele, kteří se dopustili méně závažného deliktu. Naopak zařazování těch mladistvých, kteří se dopustili násilného deliktu, do svých probačních programů vnímali jako zcela nevhodné, u pachatelů rasově motivované trestné činnosti a pachatelů se zkušenostmi s návykovými látkami pak jako ne zcela vhodné.¹² Daná praxe, kdy jsou programy vytvářeny pro prvopachatele či mírně narušené jedince, je zcela v rozporu s tím, co uvádí komentář k ZSM. V budoucnosti by se tedy pozornost měla ubírat především směrem ke vhodnému výběru probačních programů z hlediska potřeb praxe a jejich podpory ze strany státu.

Výchovné povinnosti

Výchovné povinnosti regulují jednání mladistvých jistým pozitivně stimulačním způsobem, vedou k dosažení žádoucích změn v oblasti životních postojů a řeší potíže spojené s trestnou činností. Jejich předností je potenciálně široký okruh vztahů, jež mohou ovlivnit.¹³ Šámal nicméně upozorňuje na nutnost specifického postupu při jejich ukládání, neboť byť výchovné povinnosti v sobě na rozdíl od trestních opatření nezahrnují přímé represivní působení, skutečné dopady na životní poměry mladistvého mohou být daleko větší. Vyžadováno je proto, aby jejich konkrétní obsahová náplň byla vymezována velmi citlivě, a to tak, aby výchovné povinnosti byly úměrné sledovanému účelu, osobním poměrům mladistvého a dále trestné činnosti, které se dopustil.¹⁴ Musí být navíc dostatečně určité, aby byly vykonatelné a kontrolovatelné.

¹¹ ROZUM, J. et al. *Probační programy pro mladistvé a jejich efektivita*. In Státní zastupitelství, 2012, č. 1, s. 45-46

¹² ROZUM, J. et al. *Probační programy pro mladistvé a jejich efektivita*. In Státní zastupitelství, 2012, č. 1, s. 46

¹³ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 208

¹⁴ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 209

Výčet výchovných povinností je vymezen v ustanovení § 18 odst. 1 ZSM. Jedná se pouze o demonstrativní výčet, od kterého se může soud odchýlit. Současně může být, a v praxi tomu tak i často bývá, uloženo více výchovných povinností nebo kombinace výchovných povinností a omezení vedle sebe.

Nejčastěji ukládanou výchovnou povinností v rámci meritorních rozhodnutí bývá povinnost upravená v ustanovení § 18 odst. 1 písm. e) ZSM, tj. výchovná povinnost nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispět k odstranění následků provinění. V této souvislosti je nutno upozornit na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.9.2008 sp.zn. 8To 1102/2008, z něhož mimo jiné vyplývá, že samotné nesplnění této uložené výchovné povinnosti nemůže být u mladistvého důvodem k přeměně trestního opatření obecně prospěšných prací v trestní opatření odnětí svobody, neboť tato skutečnost ještě neznamená, že mladistvý nevede řádný život (srovnej ustanovení § 65 odst. 2 trestního zákoníku). Zůstává tak paradoxem, že v období trendu restorativní justice a prosazování práv obětí neplynou mladistvému z neplnění výchovné povinnosti nahradit podle svých sil škodu anebo jinak přispět k odstranění následků provinění, u jednoho z nejčastěji ukládaných trestních opatření mladistvým, tedy u trestního opatření obecně prospěšných prací, žádné sankce. Nejen tedy, že soud sám v rámci vykonávacího řízení nevyvíjí žádnou snahu ke zjištění, zda mladistvý plní svou výchovnou povinnost, ale bohužel ani sám mladistvý nečiní nic pro obnovu původního stavu ve vztahu k poškozenému. V mnoha případech si je plně vědom, že při nesplnění výchovné povinnosti nebude vůbec sankcionován.

Jistou kritiku v souvislosti s výchovnými povinnostmi vznáší Ščerba i na výchovnou povinnost upravenou v ustanovení § 18 odst. 1 písm. b) ZSM, dle kterého může soud uložit mladistvému výchovnou povinnost jednorázově nebo ve splátkách zaplatit peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona. Zákonná absence limitu této peněžité částky dle daného autora jednak ztěžuje rozhodování soudu při posuzování přiměřenosti této částky, navíc připouští možnost přísnějšího postihu do majetkových práv mladistvého, než je tomu u peněžitého opatření, kde je limit zákonem dán.¹⁵

¹⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, s. 347

Výchovná omezení

Demonstrativní výčet výchovných omezení je vymezen v ustanovení § 19 odst. 1 ZSM. Lze je označit za určitý protipól výchovných povinností, neboť na rozdíl od těchto, jež mají formu příkazu k pozitivnímu konání, se vyznačují formou zákazu určitého konání, neboli formou povinnosti zdržet se určitých nežádoucích aktivit.¹⁶ Účelem výchovných omezení je obzvláště zajištění ochrany mladistvého před škodlivými vlivy a odbourání základních kriminogenních faktorů.¹⁷

Výchovným omezením může soud například stanovit, aby mladistvý nenavštěvoval specifické akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevyhovující prostředí, prodléval na jiném místě, neužíval návykové látky apod. Dle ustanovení § 19 odst. 2 ZSM pak většina těchto výchovných omezení nesmí oslabit přípravu mladistvého na budoucí profesi, v první řadě plnění povinností souvisejících se vzdělávacím programem školy, nebo výkon povolání či zaměstnání.

Slabinou výchovných omezení se stává jejich nekonkrétnost a s tím spojená ztížená možnost kontroly ze strany soudu, resp. problém jejich praktického výkonu. Z pohledu praxe je jen velmi těžko ověřitelné, zda se mladistvý např. neúčastní hraní na výherních hracích přístrojích či se nestýká s určitými závadovými osobami apod., zvláště za situace, kdy není v rámci výchovného omezení blíže vymezeno „co, kde, kdy“.

Výchovná omezení tak z pohledu efektivity nepřinášejí v mnoha případech kýžený efekt, a to ani při využití ustanovení § 91a odst. 5 VKŘ, dle kterého může soud dohled nad plněním výchovného omezení uloženého mladistvému svěřit příslušnému středisku Probační a mediační služby ČR. Velmi omezené kapacitní možnosti pracovníků Probační a mediační služby ČR jsou již minulostí, přesto i tato instituce nemá hmatatelné prostředky, jimiž by zajistila ověřitelnost plnění výchovného omezení.

Napomenutí s výstrahou

Napomenutí s výstrahou je jednorázovým aktem, jehož záměrem je důrazně vytknout mladistvému protiprávnost jeho činu a vysvětlit mu konkrétní důsledky v případě recidivy

¹⁶ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 211

¹⁷ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 223

trestné činnosti. Cílem napomenutí je odvedení mladistvého od páchání další trestné činnosti a dosažení žádoucích změn v jeho chování a životních postojích.¹⁸ Podle § 20 odst. 2 ZSM může být současně důrazná výtka přenechána zákonnému zástupci, dále škole, jíž je mladistvý žákem, nebo výchovnému zařízení, a to s jejich předchozím souhlasem.

Napomenutí s výstrahou lze, stejně jako ostatní výchovná opatření, uložit mladistvému buď v průběhu řízení, nebo v rámci rozhodnutí o věci samé (srovnej ustanovení § 15 odst. 3 ZSM). Pokud je ukládáno v průběhu řízení, musí si soud nejdříve před jeho uložením vyžádat souhlas samotného mladistvého. Tuto skutečnost lze označit za zcela absurdní a postrádající smysl. Účel a respekt takového výchovného opatření je značně snižován a svým způsobem dochází i k předjímání viny mladistvého, byť paradoxem zůstává, že právě souhlas mladistvého je vyžadován kvůli respektování ústavního principu presumpce nevinoty. I výchovné opatření by mělo být ze strany mladistvého vnímáno jako prostředek k odvrácení další trestné činnosti a jako specifická forma sankce, nikoliv jako jakási „odměna“ za protiprávní jednání.

3.2 Uplatnění součinnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí

ZSM stanoví v ustanovení § 3 odst. 4 povinnost orgánů činných podle daného zákona spolupracovat s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Ustanovení § 40 téhož zákona pak vzájemnou spolupráci daných orgánů upřesňuje. Jejich obapolná reciproce by měla především posilovat výchovné působení řízení, vytvářet podmínky k individuálnímu řešení trestních věcí, pohotově reagovat na potřeby a zájmy nejen mladistvých, ale i dalších dotčených subjektů, a v konečném důsledku předcházet a zamezovat trestné činnosti.

Účast OSPOD v trestním řízení je velmi důležitá, neboť se jedná o instituci, která nejlépe zná osobní, sociální a rodinné poměry mladistvého, kterým ZSM věnuje v rámci řízení značnou pozornost. Podpůrnou roli ve sféře rozhodování v trestních věcech mladistvých tak sehrávají i komplexní zprávy příslušných úřadu OSPOD (srovnej ustanovení § 65 ZSM).

¹⁸ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 225

ZSM v této souvislosti rozlišuje jednak zjištění poměrů mladistvého podle § 55, kdy se jedná o obligatorní zprávu OSPOD, kterou může požadovat kterýkoliv orgán činný v trestním řízení a zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého podle § 56. Tato zpráva musí mít písemnou podobu a smí ji vyžádat toliko v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu. Restrikce orgánů vyžadujících předmětnou zprávu má být zárukou, že nebude vyžadována vždy, ale pouze za situace, kdy je pro další postup řízení potřeba získat důkladnější informace k osobě mladistvého.¹⁹

Zpráva sociálního pracovníka nesmí mít podobu diagnózy či kvantitativního vyjádření úrovně mravního vývoje mladistvého. Naopak má jít o relevantní informace, které mají spojitost s případem. Konkrétní zpráva k přečinu mladistvého se má vyjadřovat k chování a reakcím mladistvého ke spáchanému a projednávanému činu, tj. např. vyjadřovat jeho postoj k projednávané věci, snahu o nápravu stavu aj. Současně může vyjadřovat pochybnosti nad dostatečností rozumového a mravního vývoje mladistvého a stát se tak podnětem pro vyžádání odborného vyjádření od psychologa nebo přímo znaleckého posudku.²⁰

Důležitost OSPOD v řízení ve věcech mladistvých jako celku je v neposlední řadě dána i tím, že svoji činnost ve věcech mladistvých provádí nikoliv do osmnáctého roku věku mladistvého, nýbrž až do dovršení devatenáctého roku jeho věku (srovnej § 73 odst. 2 ZSM).

3.3 Metodika spolupráce s Probační a mediační službou ČR, její cíle, úkoly

Probační a mediační služba ČR (dále jen PMS) je dalším klíčovým orgánem asistujícím orgánům činným v trestním řízení v rámci řešení kriminality mladistvých (srovnej ustanovení § 36 ZSM). Právní úprava PMS je obsažena ve speciálním zákoně č. 257/2000 Sb. a její klíčové kompetence jsou vymezeny v ustanovení § 4 daného zákona. Především vytváří předpoklady k projednání věci ve vhodných případech ve zvláštním druhu trestního řízení, k uložení a vykonání trestu nespojeného s odnětím svobody, či aby byla vazba

¹⁹ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 499

²⁰ VEČERKA, K. et al. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 12

nahrazena jiným opatřením, pročež poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc. Také sleduje a kontroluje chování obviněného a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, aby vedl obviněný v budoucnu řádný život.

PMS patří z pohledu institucionálního mezi nepostradatelné nositele specifických postupů při řešení kriminality mládeže. Svoji pozornost zaměřuje na individualizaci zacházení s pachateli provinění, na jejich pozitivní motivaci k řádnému způsobu života, stejně jako na řešení příčin trestné činnosti. Těžištěm její činnosti je provádění úkonů probace a mediace, jež se uplatňují ve všech stádiích trestního řízení na rozdíl od dospělých pachatelů, kde je její činnost soustředěna převážně do stádia vykonávacího řízení.²¹

Účelem činnosti PMS při uskutečňování probačních činností mladistvých je řešení konfliktních stavů, které jsou předmětem trestné činnosti a dále především aktivity směřující k praktické pomoci mladistvému při řešení jeho problémů, vybrání vhodných programů pro jeho osobu a zajištění jeho účasti na nich. Jednání PMS tak vyžaduje aktivní práci s mladistvými přímo v prostředí, kde se pohybují a bezprostřední kontakt s lidmi jejich blízkého sociálního prostředí.²²

Z pohledu ZSM je působnost PMS vymezena v ustanovení § 75 daného zákona. V odst. 1 písm. a) – g) předmětného ustanovení se jedná o obligatorní vymezení probační působnosti, ustanovení odst. 1 písm. h) pak věnuje pozornost fakultativnímu působení PMS. Jedná se především o činnost v rámci kontroly plnění ochranných a výchovných opatření a některých druhů trestních opatření, jako je např. zákazu činnosti, vyhoštění, propadnutí věci aj.

²¹ ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 620

²² ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, s. 626-627

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

4.1 Cíl výzkumu, formulace hypotéz a použitá technika

Cílem výzkumného šetření je zjistit postoj laické veřejnosti, jakož i pracovníků justice ke speciální právní úpravě soudnictví nad mládeží; konkrétně pak recipročně zhodnotit názory respondentů na problematické aspekty právní úpravy vztahující se k alternativním trestním a výchovným opatřením. Ke sběru a následné analýze potřebných dat byla využita kvantitativní technika šetření, a to strukturovaný dotazník čítající 20 otázek.

Hlavní záměr a smysl práce je spatřován v otestování následných hypotéz, kdy podnětem pro jejich určení byla teoretická zjištění získaná prostudováním odborné literatury, jakož i praktické zkušenosti nabyté při výkonu povolání.

Hypotéza č. 1:

S vyšším věkem respondentů klesá přesvědčení o dostatečně pozitivních výsledcích speciální právní úpravy soudnictví nad mládeží v trestních věcech, zejména z hlediska recidivy a další kriminální kariéry mladistvých.

Hypotéza č. 2:

Respondenti z řad laické veřejnosti souhlasí více než zaměstnanci justice s prodloužením doby výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací z jednoho roku na dvě léta.

Hypotéza č. 3:

Zaměstnanci trestní justice zastávají oproti zbylým respondentům ve větší míře názor, že trestní opatření domácího vězení, i v případě zajištění elektronickým kontrolním systémem umožňujícím detekci pohybu, je příliš mírným trestním opatřením.

Hypotéza č. 4:

Čím vyšší vzdělání dotazovaných, tím menší požadavek radikálního postihu mladistvého v případě, že se dopustí další trestné činnosti ve zkušební době podmíněného odsouzení.

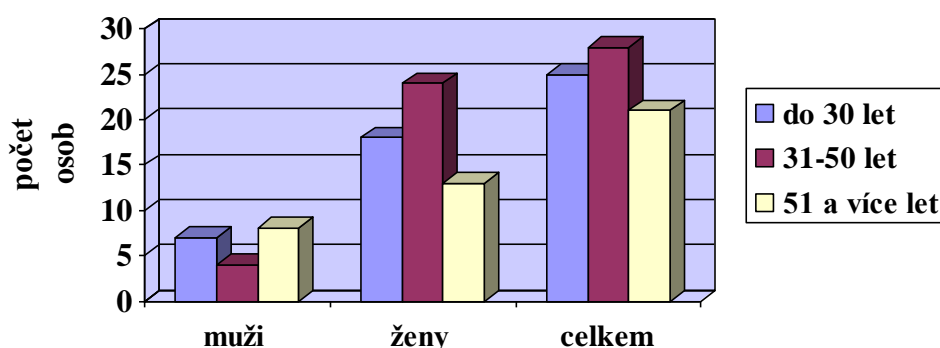
4.2 Charakteristika zkoumaného souboru respondentů

Výzkumný soubor je složen ze **74 respondentů** (100 %); 19 osob tvoří muži (25,68 %), zbylých 51 osob představují ženy (74,32 %). Dotazníkové šetření bylo provedeno ve Statutárním městě Brně, a to příležitostným, nikoliv náhodným výběrem. Náhodnost výběru, jakož i nízký počet respondentů nemůže vést při interpretaci dat k obecně platným

závěrům. Výzkumný soubor rovněž nelze považovat za reprezentativní a výsledky získané šetřením není možné generalizovat ve vztahu k populaci jako celku.

Nejmladšímu muži z oslovených respondentů je 19 let, nejstaršímu 82 let, nejnižší věk ženy je 20 let, nejstarší žena má 69 let. Pro výzkumné šetření byly vytvořeny **tři věkové kategorie** ve věkovém rozpětí **do 30 let, 31-50 let a 51 a více let**. V rámci první věkové kategorie odpovídalo 7 mužů a 18 žen (33,78 %), ve druhé kategorii 4 muži a 24 žen (37,84 %), třetí kategorii tvořilo 8 mužů a 13 žen (28,38 %), (viz obr. 1).

Obr. 1. Výběrový soubor respondentů

V dotazníkovém šetření se dále 3 jednotlivci označili za osoby se základním **vzděláním** (2 muži, 1 žena, tj. 4,05 %), 3 za vyučené (2 ženy, 1 muž, tj. 4,05 %), 47 jedinců za středoškolsky vzdělané s maturitou (9 mužů, 38 žen, tj. 63,52 %) a 21 za vysokoškolsky vzdělané (7 mužů, 14 žen, tj. 28,38 %).

Ze získaných tvrdých dat současně vyplývá, že 11 z celkového počtu respondentů má **bydliště** v obci (14,87 %), 3 osoby žijí v městysi (4,05 %), 17 ve městě (22,97 %) a 43 ve velkoměstě (58,11 %); z hlediska **povolání** se 20 dotazovaných označilo za zaměstnance trestní justice (1 muž, 19 žen, tj. 27,03 %), 10 dotazovaných za zaměstnance justice pracující mimo oblast trestní politiky (1 muž, 9 žen, tj. 13,51 %), 14 jedinců za osoby pracující mimo justici (4 muži, 10 žen, tj. 18,92 %), 2 osoby za dlouhodobě nezaměstnané (2 ženy, tj. 2,70 %), 13 osob za studenty (6 mužů, 7 žen, tj. 17,57 %) a v neposlední řadě 15 jednotlivců za důchodce (7 mužů, 8 žen, tj. 20,27 %).

Výzkumným šetřením byla dále zjišťována **spokojenost respondentů se společenskou situací**. Možnosti odpovědi „určitě ano“ nevyužil žádný z dotazovaných, odpovědi „spíše ano“ 17 dotazovaných (22,97 %), když oproti očekávání byla nejvíce tato eventualita užitá

kategorií osob v důchodu. Z celkového počtu 15 jednotlivců předmětné kategorie této možnosti využilo celých 7 respondentů, což představuje 46,67 %. Odpověď „spíše ne“ byla zaškrtnuta ve 38 případech (51,35 %) a odpověď „určitě ne“ v 19 případech (25,68 %).

Respondenti se měli v neposlední řadě vyjádřit k otázce, **zda mají dostatek informací o zákonech upravujících trestné činy, tresty a trestní řízení, včetně zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže**. Eventualitu „určitě ano“ aplikovalo 6 dotazovaných (8,11 %), „spíše ano“ 15 dotazovaných (20,27 %), odpověď „spíše ne“ zaškrtnulo 39 jednotlivců (52,70 %) a možnost „určitě ne“ použilo 14 osob (18,92 %).

4.3 Interpretace získaných dat

Analýzou dat získaných výzkumným šetřením bylo dospěno k následujícím zjištěním:

V rámci **otázky č. 8** „*Domníváte se, že existence speciální právní úpravy soudnictví nad mládeží v trestních věcech vede k dostatečně pozitivním výsledkům, zejména z hlediska recidivy a další kriminální kariéry mladistvých*“ bylo v komplexním měřítku zjištěno, že z celkového počtu 74 respondentů odpověď „určitě ano“ neoznámila žádná osoba, odpověď „spíše ano“ 16,21 % dotazovaných, odpověď „spíše ne“ 67,57 % a „určitě ne“ 16,22 %. V rámci jednotlivých věkových kategorií pak eventualita „určitě ano“ nezazněla ani v jednom případě, možnosti „spíše ano“ využilo ve věkové kategorii do 30 let celkem 8 % respondentů, ve věkové kategorii 31-50 let 21,43 % a v kategorii 51 a více let 19,05 %. Odpověď „spíše ne“ v první z kategorií označilo 72 %, ve druhé 64,28 %, ve třetí 66,67 %. V neposlední řadě možnost „určitě ne“ byla zaznamenána v komparaci 20 %, 14,29 % a 14,28 %. Pro přehlednost blíže Tab. 1:

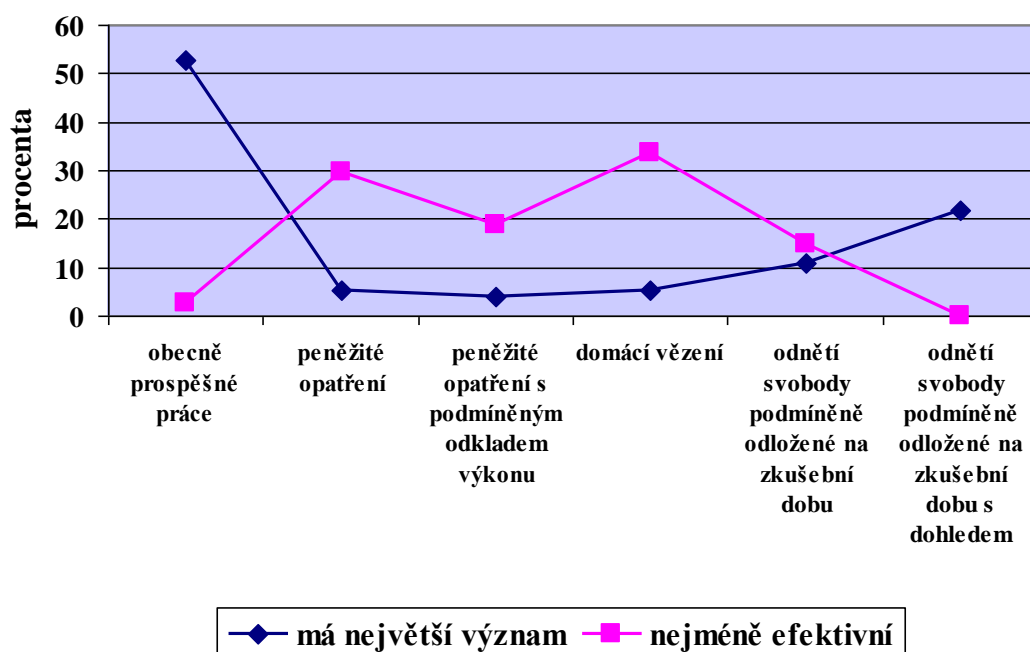
Tab. 1. Dimenze procentuálních skór ve vztahu k otázce dotazníku č. 8

	do 30 let	31-50 let	51 a více let	Zaměstnanci trestní justice	Ostatní	Celkem
Určitě ano	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Spíše ano	8 %	21,43 %	19,05 %	10 %	20,37 %	16,21 %
Spíše ne	72 %	64,28 %	66,67 %	75 %	64,81 %	67,57 %
Určitě ne	20 %	14,29 %	14,28 %	15 %	14,82 %	16,22 %

Na základě získaných dat je možno uzavřít, že **hypotéza č. 1** znějící: „s vyšším věkem respondentů klesá přesvědčení o dostatečně pozitivních výsledcích speciální právní úpravy soudnictví nad mládeží v trestních věcech, zejména z hlediska recidivy a další kriminální kariéry mladistvých“ **nebyla potvrzena**. Z uvedeného oproti předpokladu vyplývá, že negativní odpovědi zazněly spíše z úst mladých lidí ve věkovém složení do 30 let. Osoby 51 a více let použily odpověď „spíše ne“ v komparaci s celkovými výsledky o 0,9 % méně, odpověď „určitě ne“ pak o 1,94 % méně. Naopak lidé do 30 let odpověď „spíše ne“ použili až o 4,43 % častěji, odpověď „určitě ne“ pak o 3,78 % častěji. Zajímavým poznatkem, jenž přinesl výzkum, bylo i srovnání názorů zaměstnanců trestní justice ve vztahu k celku. I u této kategorie dotazovaných zaznívalo negativní stanovisko mnohem častěji. Až 75 % osob dané kategorie se domnívá, že existence speciální právní úpravy soudnictví nad mládeží v trestních věcech spíše nevede k dostatečně pozitivním výsledkům, zejména z hlediska recidivy a další kriminální kariéry mladistvých; zbylé kategorie dotazovaných osob pak dosáhly procentuelního skóre 64,81 (Tab.1). V konečném důsledku je nutno zmínit i některá připsaná zdůvodnění respondentů, která svým způsobem vysvětlují negativní stanovisko v rámci dosažených výsledků. Zazněla tak např. myšlenka typu „kdo chce a má vůli, ten se napraví, kdo nechce, ani speciální právní úprava nemá účinek“ nebo „na opakovanou kriminalitu mládeže má podle mého názoru větší vliv celkový stav a nálada ve společnosti a v rodině než speciální právní předpisy.“

Pokud jde o **otázku č. 9**, kdy měli respondenti označit, které z alternativních trestních opatření má dle jejich názoru největší smysl a naopak to, které je nejméně efektivní, pak šetřením bylo zjištěno, že nejvíce kladných hlasů dostalo trestní opatření obecně prospěšných prací. Z celkového počtu respondentů jej uvedlo 52,70 %. Následovalo trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem s 21,62 %, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s 10,81 %, domácí vězení a peněžitě opatření srovnatelně s 5,41 % a peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu s 4,05 %. Naopak za nejméně efektivní bylo označeno trestní opatření domácího vězení se 33,78 %, následované peněžitým opatřením s 29,73 %, peněžitým opatřením s podmíněným odkladem výkonu s 18,92 %, odnětím svobody podmíněně odloženým na zkušební dobu se 14,87 % a obecně prospěšnými pracemi s 2,70 %. Pro přehlednost viz Obr.2:

Obr. 2. Druhy alternativních trestních opatření a jejich význam

Pokud jde o jednotlivé kategorie osob z pohledu povolání, zde bylo zjištěno, že jako nejméně efektivní trestní opatření bylo uváděno trestní opatření domácího vězení především u studentů (69,23 %) a u důchodců (40 %). Ostatní kategorie osob spíše uváděly jako nejméně efektivní peněžitě trestní opatření či peněžitě trestní opatření s podmíněným odkladem výkonu. Z výsledků je tak zcela zřejmé, že trestní opatření obecně prospěšných prací, které je druhým nejčastěji ukládaným opatřením u mladistvých pachatelů, získává důvěru i u veřejnosti, nejen u rozhodujícího orgánu. Naopak trestní opatření domácího vězení, které lze označit za jakéhosi „nováčka“ mezi trestními opatřeními si musí své místo mezi alternativními trestními opatřeními teprve vydobýt.

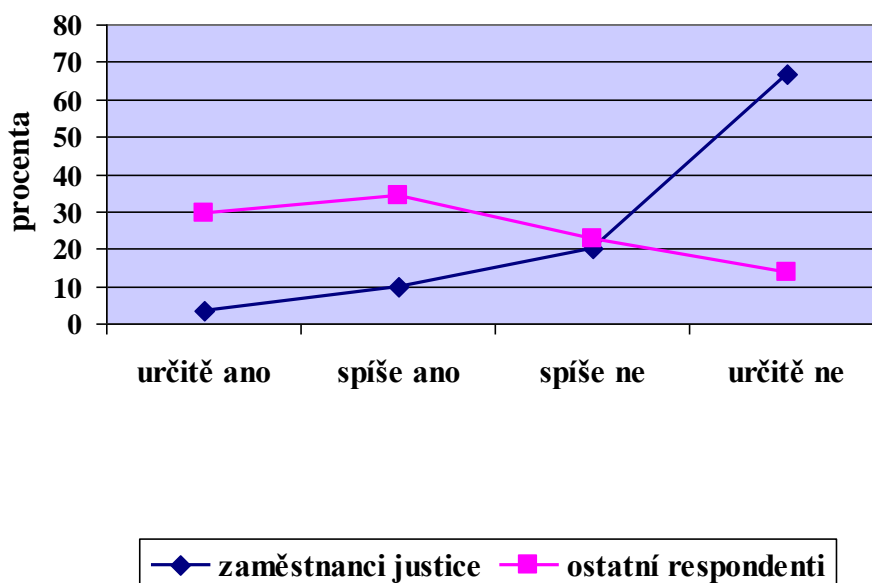
V případě **dotazu č. 10**, zda „je správné před uložením trestního opatření obecně prospěšných prací zjišťovat stanovisko pachatele k výkonu trestního opatření a je-li negativní, takové opatření vůbec neukládat“, přispělo výzkumné šetření k poznání, že 35,14 % dotazovaných zastává názor, že zjišťovat takové stanovisko *není určité* správné. Možnosti „určitě ano“ využilo 10,81 %, možnosti „spíše ano“ 22,97 % a „spíše ne“ 31,08 %. Pracovníci trestní justice byli ve svém stanovisku nejvíce radikální, když celých 45 % označilo možnost „určitě ne“ a 30 % možnost „spíše ne“. Z pohledu vzdělanostní struktury vysokoškolsky vzdělaní respondenti nejvíce označovali eventualitu „určitě ne“, a to ve 42,86 % případů, středoškoláci s maturitou možnost „spíše ne“

ve 31,95 %. Převaha této možnosti však nebyla u posledně jmenované kategorie nijak výrazná, jen nepatrně menší podíl respondentů označil možnost „určitě ne“ (29,79 %). Řada z dotazovaných opět v závěru připsala své zdůvodnění odpovědi, které opět podporuje negativní stanovisko v rámci odpovědí. Zazněly názory jako: „jen pokud se týká zdravotního stavu, souhlasím, že by se měl mladistvý vyjádřit, pokud by měl zdrav. omezení, toto by měl doložit“, nebo „je to přece trest a ne nabídka příjemného, zábavného zaměstnání, pachatel by neměl mít možnost výběru“ a „to by si potom mohl každý pachatel říct co chce a kde by pak byla nějaká spravedlnost?“.

U **otázky č. 11**, kde měli respondenti uvést, zda souhlasí s prodloužením doby výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací z jednoho roku na dvě léta, 35,14 % uvedlo „určitě ne“, následovala odpověď „spíše ano“ s 22,97 %, „spíše ne“ s 21,62 % a nejméně procent získala odpověď „určitě ano“ s 20,27 %. Respondenti z řad zaměstnanců trestní justice nejvíce využili možnosti „určitě ne“, a to v 80 % případů. Tato zjištění nejsou nijak překvapující. Nejen teorie, ale i samotná praxe naznačuje, že prodlužování doby výkonu trestního opatření zvláště u mladistvých pachatelů, kde rozpětí hodin, které má mladistvý pachatel odpracovat, nedosahuje takové výše, je zcela nadbytečné, administrativně náročné a nijak nepřispívá k nápravě pachatele. Tomuto názoru se částečně blížila i kategorie zaměstnanců justice pracujících mimo oblast trestní politiky, kteří ve stejném procentu případů zaškrtnuli možnost „spíše ne“ a „určitě ne“ (40 %). Osoby z řad laické veřejnosti často vyjadřovaly souhlasné stanovisko. Např. kategorie studentů možnosti odpovědi „určitě ano“ využila ve 46,15 %, kategorie důchodců eventuality „spíše ano“ ve 33,33 % a osoby pracující mimo justici téže možnosti ve 42,86 %. Tato zcela opačná stanoviska zaměstnanců justice a laické veřejnosti lze opět pochopit z dovětky jednoho dotazníku, kdy osoba pracující mimo justici odpověď „určitě ano“ považovala za nejpřísnější možnost, když uvedla: „určitě ano, aby si pořádně zapamatovali, že to příště dělat nemají.“

Na základě shora uvedeného lze tedy uzavřít, že **hypotéza č. 2** znějící: „Respondenti z řad laické veřejnosti souhlasí více než zaměstnanci justice s prodloužením doby výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací z jednoho roku na dvě léta“, **byla potvrzena**. Zaměstnanci justice dosahovali u odpovědí „určitě ano“, „spíše ano“, „spíše ne“ a „určitě ne“ následujícího procentuelního skóre: 3,33 %, 10 %, 20 %, 66,67 %; zbylí respondenti naopak: 29,55 %, 34,09 %, 22,73 %, 13,63 %. Pro přehlednost viz Obr. 3:

Obr. 3. Postoj respondentů k prodloužení doby výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací

V rámci **otázky č. 12** bylo dotazovaným nabídnuto pět předem určených odpovědí a jedna možnost vlastní odpovědi, kterou nevyužil ani jeden z respondentů. Naopak z celkového počtu osob, jímž byl dotazník předkládán, jich 6,76 % označilo novelu trestního zákoníku, která umožnila přeměnu trestního opatření obecně prospěšných prací nejen v nepodmíněné trestní opatření, ale i v peněžitě trestní opatření a trestní opatření domácího vězení, na základě předložené nabídky „za správnou radikální přeměna v nepodmíněné trestní opatření nic neřeší“; stejný počet respondentů pak využil odpovědi „za správnou, stát ušetří peníze za pobyt mladistvého ve věznici“. 29,73 % respondentů poté předmětnou novelu prohlásilo „za chybnou, s tím, že nahrazování jedné alternativy druhou snižuje efektivitu trestního opatření“. Opět nižší procento respondentů, a to 14,86 %, využilo možnosti odpovědi „za chybnou, dochází ke zbytečným průtahům v řízení“. Nejvíce jednotlivců se ztotožnilo s odpovědí „za adekvátní, soud by měl mít možnost výběru nejvhodnějšího trestního opatření v rámci přeměny“. Zde odpověď zaznačilo celých 41,89 %. V rámci jednotlivých kategorií této možnosti nejvíce využívaly osoby ve věkovém složení 31-50 let (60,71 %), z hlediska povolání pak osoby pracující mimo justici (64,28 %), zaměstnanci justice pracující mimo oblast trestní politiky (70 %) a studenti (53,85 %).

V případě **otázky č. 13** byli respondenti dotázáni, zda při zajištění kontroly trestního opatření domácího vězení nejen namátkovou kontrolou Probační a mediační službou ČR,

ale i elektronickým kontrolním systémem umožňujícím detekci pohybu, je možno trestní opatření domácí vězení označit 1) „za vhodné trestní opatření pro mladistvé“, 2) „za příliš mírné, trestní opatření domácího vězení nepovažujete za trest“, nebo 3) za příliš přísné, mladistvý je nadměru izolován od společnosti“. Dotazovaní i v případě této otázky mohli napsat jinou odpověď. Této možnosti využili čtyři respondenti (5,40 %). Ti vyslovili názor, že dané trestní opatření považují „za adekvátní vzhledem k povaze trestného činu či přestupku“ a „za zcela nevhodné, neefektivní“. Zkoumáním bylo dále zjištěno, že ve vztahu k celku bylo možnosti ad 1) využito ve 47,30 %, možnosti ad 2) ve 45,95 % a v neposlední řadě možnosti ad 3) v 1,35 %. Pokud jde o názor respondentů z hlediska výkonu povolání, zde blíže viz Tab. 2:

Tab. 2. Dimenze procentuálních skóre ve vztahu k otázce dotazníku č. 13

	Zaměstnanec trestní justice	Zaměstnanec justice pracující mimo oblast trestní politiky	Osoba pracující mimo justici	Dlouhodobě nezaměstnaný	Student	Důchodce
Ad 1)	20 %	90 %	64,29 %	0 %	30,77 %	60 %
Ad 2)	65 %	10 %	28,57 %	100 %	61,54 %	40 %
Ad 3)	5 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Jiná odpověď	10 %	0 %	7,14 %	0 %	7,69 %	0 %

V případě srovnání odpovědí mezi zaměstnanci trestní justice a zbylými respondenty dochází ke komparaci ad 1) 20 %, ad 2) 65 %, ad 3) 5 %, jiná odpověď) 10 % versus ad 1) 57,41 %, ad 2) 38,89 %, ad 3) 0 %, jiná odpověď) 3,70 %.

Vzhledem k propočtům odpovědí lze dospět k závěru, že **hypotéza č. 3** znějící: „zaměstnanci trestní justice zastávají oproti zbylým respondentům ve větší míře názor, že trestní opatření domácího vězení, i v případě zajištění elektronickým kontrolním systémem umožňujícím detekci pohybu, je příliš mírným trestním opatřením“ **byla potvrzena**. Z výsledků je zcela zřejmé, že zaměstnanci trestní justice označovali trestní opatření domácího vězení za příliš mírné v celých 65 % případů, zbylí respondenti naopak trestní opatření domácího vězení považovali ve většině případů za vhodné trestní opatření pro mladistvé (57,41 %), za příliš mírné ho označovali jen ve 38,89 % případů.

Pokud jde o otázku č. 14, zde bylo zjišťováno, co by měl soud podniknout v případě, že se mladistvý dopustí ve zkušební době podmíněného odsouzení další trestné činnosti. Výsledky jsou zcela evidentní. Z možných odpovědí byla nejvíce využívána „*okamžitě přistoupit k rozhodnutí o výkonu trestního opatření*“, a to dokonce v 72,97 %. Z pohledu povolání tuto možnost nejvíce využívaly osoby pracující mimo justici (92,86 %), studenti (92,31 %) a důchodci (73,33 %). Naopak nejmenší zastoupení získala v řadách pracovníků trestní justice, a to v 50 %. Tito zaměstnanci hojně využívali i jiné z nabízených možností, např. ve 35 % případů i možnosti „*nařídit veřejné zasedání a celou věc pouze s mladistvým projednat*“. 2 pracovníci trestní justice využili dokonce možnosti jiné odpovědi, když uvedli: „*záleží na osobě pachatele*“ a „*projednat s mladistvým věc a podle jeho přístupu a toho, jestli byl za další trestnou činnost uložen trest, rozhodnout.*“ V rámci srovnání celkových výsledků a nabízených možností odpovědí byla dále odpověď „*ponechat dál běžet zkušební dobu, až při dalším vybočení mladistvého by měl začít jednat*“ označena v 0 % případů, odpověď „*nařídit veřejné zasedání a celou věc pouze s mladistvým projednat*“ v 16,22 %, „*rozhodnout o prodloužení zkušební doby*“ v 8,11 % a jiné odpovědi bylo užito v 2,70 % případů. Z hlediska dosaženého vzdělání v rámci posloupného hodnocení odpovědí dochází ke komparaci (Tab. 3):

Tab. 3. Dimenze procentuálních skóre ve vztahu k otázce dotazníku č. 14

	Základní vzdělání + vyučen	Střední s maturitou	Vysokoškolské
Ponechat dál běžet zkušební dobu, až při dalším vybočení mladistvého by měl začít jednat	0 %	0 %	0 %
Nařídit veřejné zasedání a celou věc pouze s mladistvým projednat	0 %	21,28 %	9,52 %
Rozhodnout o prodloužení zkušební doby	16,67 %	4,25 %	14,29 %
Okamžitě přistoupit k rozhodnutí o výkonu trestního opatření	83,33 %	70,22 %	76,19 %
Jiná odpověď	0 %	4,25 %	0 %

Na základě provedeného šetření lze tedy uzavřít, že **hypotéza č. 4** znějící: „*čím vyšší vzdělání dotazovaných, tím menší požadavek radikálního postihu mladistvého v případě,*

že se dopustí další trestné činnosti ve zkušební době podmíněného odsouzení“ **nebyla potvrzena**. Uskutečněný výzkum přináší poznatek, že mezi názory vysokoškoláků, středoškoláků i osob se základním vzděláním + vyučenými nebyl nalezen signifikantní rozdíl. Všechny tři vzdělanostní kategorie využily možnosti „*okamžitě přistoupit k rozhodnutí o výkonu trestního opatření*“, tedy jakéhosi požadavku po radikálním postihu, v přesahu 70 %.

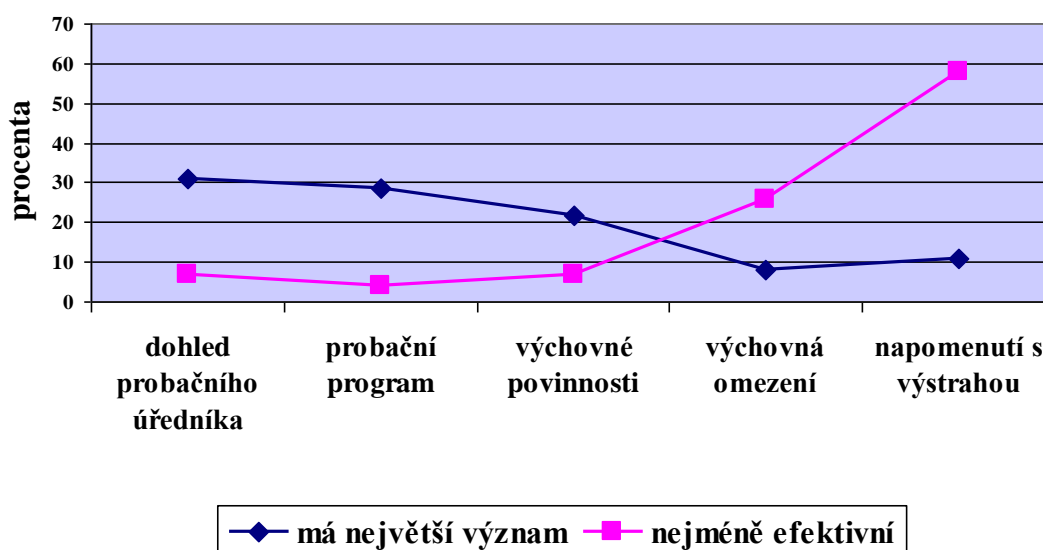
U otázky č. 15 znějící: „*souhlasíte se změnu zákonné úpravy, která zavádí, aby peněžité opatření bylo v případě nezaplacení mladistvým ze strany soudu nejdříve vymáháno, následně případně přeměněno v trestní opatření domácího vězení nebo trestní opatření obecně prospěšných prací a až v konečném důsledku v náhradní nepodmíněné trestní opatření*“ byla respondenty nejvíce označována odpověď „*spíše ano*“, a to ve 36,49 %, následovala odpověď „*určitě ne*“ s 25,68 %, „*spíše ne*“ s 20,27 % a „*určitě ano*“ se 17,56 %. Z pohledu povolání byly opět zjištěny rozdíly mezi názory zaměstnanců trestní justice a laickou veřejností. Ze strany zaměstnanců trestní justice byla nejvíce využívána možnost „*určitě ne*“, a to v 50 % případů, možnost „*spíše ne*“ pak ve 30 %. Dva z předemtných respondentů využili možnosti doplnit zdůvodnění své odpovědi „*určitě ne*“, když uvedli: „*zbytečné protahování*“, „*taková kombinace se naprosto míjí účinkem, vyčerpat téměř všechny druhy trestních opatření pro potrestání jednoho skutku*“. Tyto názory plně vystihují, proč bylo zaměstnanci trestní justice často přistupováno k využívání právě odpovědi „*určitě ne*“. Zaměstnanci justice pracující mimo oblast trestní politiky dále ve stejném procentu případů aplikovali možnost „*spíše ano*“, „*spíše ne*“ i „*určitě ne*“, a to ve 30 %. Studenti, důchodci i osoby pracující mimo justici shodně v největším počtu zaškrtovali odpověď „*spíše ano*“, a to v komparaci: 61,54 %, 53,33 % a 42,86 %.

V rámci **otázky č. 16** byl stranám kladem dotaz, zda souhlasí či nesouhlasí s tím, že Probační a mediační služba ČR představující instituci zajišťující výkon alternativních trestních opatření a výchovných opatření odsouzené mladistvé označuje pojmem „*klient*“. Až 79,73 % všech respondentů vyslovilo názor „*nesouhlasím, dané oslovení snižuje efektivitu uloženého opatření, neboť mladistvý si plně neuvědomí, že předemtná instituce zde není pro „klienta“, ale naopak, že mladistvý má jisté povinnosti*“, opačné odpovědi, tedy „*souhlasím, oslovení jako „odsouzený“ apod. snižuje lidskou důstojnost a působí demotivačně*“ využilo 16,22 % respondentů. Tři dotazovaní v neposlední řadě využili možnosti jiné odpovědi, když uvedli: „*není to tak důležité*“, „*je to jedno*“, „*je to nepodstatné*“. Zaměstnankyně trestní justice pak doplnila svoji výpověď

nesouhlasným stanoviskem v tom směru, že dle jejich praktických zkušeností s tím, aby Probační a mediační služba ČR označovala odsouzené pojmem „klient“, nesouhlasí ani řada samotných pracovníků příslušné instituce.

Pokud jde o otázku č. 17, kdy měli respondenti označit, které z výčtu výchovných opatření má dle jejich názoru největší smysl a naopak to, které je nejméně efektivní, pak šetřením bylo zjištěno, že nejvíce kladných hlasů dostalo výchovné opatření dohled probačního úředníka. Z celkového počtu respondentů jej uvedlo 31,08 %. Následovalo výchovné opatření probační program s 28,38 %, výchovné povinnosti s 21,62 %, napomenutí s výstrahou s 10,81 % a výchovná omezení s 8,11 %. Naopak za nejméně efektivní bylo označeno výchovné opatření napomenutí s výstrahou s 58,11 %, následované výchovnými omezeními s 25,68 %, výchovnými povinnostmi se 6,76 %, dohledem probačního úředníka s 5,40 % a probačním programem se 4,05 %. Pro přehlednost viz Obr.4:

Obr. 4. Druhy výchovných opatření a jejich význam

Pokud jde o jednotlivé kategorie osob z pohledu povolání, zde bylo především zajímavým zjištěním, že kategorie důchodců kladla největší důraz na výchovné opatření výchovnou povinností, která dle jejich názoru má největší význam v 53,33 % případů. Preference této výchovné povinnosti, resp. důsledné hlídání jejího plnění, je u skupiny osob v důchodu zřejmá i v rámci otázky č. 19 (srovnej blíže). Z výsledků dále vyplývá, že zaměstnanci trestní justice výchovné opatření napomenutí s výstrahou označili jako nejméně efektivní

až v 80 % případů. Jistý propad daného výchovného opatření, a to u všech respondentů je zřejmý i z výsledků, jež přináší otázka č. 20 (srovnej blíže).

V případě **otázky č. 18** bylo zjišťováno, zda respondenti souhlasí s názorem vysloveným v komentáři k ZSM, a to, že *„výchovné opatření dohled probačního úředníka uložený mladistvému v rámci podmíněného odsouzení je intenzivním zásahem do života mladistvého, který účinně přispívá k tomu, aby se mladistvý zdržel další trestné činnosti, zdokonalil své sociální zázemí, dosáhl perspektivního společenského uplatnění, absence konfliktních stavů a aby vypořádal vzájemné vztahy s poškozenými“*. Nejhojněji vybranou odpovědí se stala možnost *„spíše ano“*, kterou využilo až 50 % respondentů, následovala eventualita *„spíše ne“* s 28,38 %, *„určitě ano“* s 12,16 % a v neposlední řadě *„určitě ne“* s 9,46 %. Dva respondenti pak připsali jisté zdůvodnění k jimi vybrané možnosti *„spíše ne“*, a to: *„záleží na tom, kolik má probační úředník na starost mladistvých. Jestli jednoho, tak to má cenu, pokud 20, tak to nemá šanci uhlídat.“* A dále *„vzhledem k tomu, že se nejedná o 24 hodinový dohled, považuji toto ne za špatnou volbu, ovšem efektivitu v ní nevidím.“* Z pohledu povolání nebyl mezi respondenty nalezen signifikantní rozdíl.

U **dotazu č. 19** bylo zjišťováno stanovisko respondentů k výchovnému opatření – výchovné povinnosti nahradit poškozeným škodu způsobenou proviněním. Dotaz zněl: *„jste toho názoru, že plnění výchovného opatření – výchovné povinnosti nahradit (poškozeným) podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispět k odstranění následků provinění, které bývá často mladistvému ukládáno v rámci rozhodnutí, by měl soud:“* Nejčastěji využívanou odpovědí bylo: *„úměrně sledovat a při neplnění přihlídnout k osobním, majetkovým a výdělkovým poměrům mladistvého“*. Tuto možnost aplikovalo 51,35 % respondentů, v těsném závěsu následovala odpověď *„důsledně hlídat a v případě nesplnění vždy vyvodit právní důsledky“* se 44,60 %, pouze jeden z dotazovaných, což činí 1,35 %, odpověděl *„ponechat stranou zájmu s ohledem na osobu mladistvého, který je často dosud mentálně i sociálně nezralým jedincem.“* 2 respondenti, tedy 2,70 %, využilo možnosti jiné odpovědi, když uvedli: *„k povinnosti nahradit poškozeným způsobenou škodu by měli být zavázáni i zákonní zástupci“* a *„peníze by se neměly vymáhat po nezletilém, ale po rodičích.“* Z hlediska povolání byla možnost úměrného sledování využita nejvíce zaměstnanci trestní justice, a to až v 65 % případů, následovala kategorie studentů s 61,54 % a zaměstnanců justice pracujících mimo oblast trestní politiky s 60 %. Naopak možnost důsledného hlídání této povinnosti nejvíce využila kategorie důchodců, a to až v 80 % případů, následována kategorií osob

pracujících mimo justici s 57,14 %. Z hlediska věkového složení bylo v jednotlivých skupinách do 30 let, 31-50 let, 51 a více let dosaženo následující komparace: u možnosti „*důsledně hlídat a v případě nesplnění vždy vyvodit právní důsledky*“ 36 %, 32,15 %, 71,43 %, u možnosti „*úměrně sledovat a při neplnění přihlídnout k osobním, majetkovým a výdělkovým poměrům mladistvého*“ 60 %, 60,71 %, 28,57 %, u možnosti „*ponechat stranou zájmu s ohledem na osobu mladistvého, který je často dosud mentálně i sociálně nezralým jedincem*“ 4 %, 0 %, 0 %. Možnost jiné odpovědi bylo užito v poměru: 0 %, 3,57 %, 0 %. Z uvedeného je jednoznačné, že osoby vyššího věku, resp. důchodci kladou na plnění výchovné povinnosti velký význam. Mladiství by měli být dle jejich názoru důsledně vedeni k úhradě škody.

V rámci poslední **otázky č. 20** znějící: „*výchovné opatření – napomenutí s výstrahou, jehož účelem je jednorázově důrazně vytknout mladistvému protiprávnost činu a vysvětlit mu důsledky v případě recidivy trestné činnosti a které realizuje soud nebo s předchozím souhlasem zákonný zástupce či škola:*“ byly respondentům nabídnuty tři předem určené možnosti odpovědi a jedna odpověď vlastní. Nejvíce dotazovaných, a to 43,24 % využilo možnosti „*bych zrušil/a, na mladistvého nemůže mít pouhá výtka žádný výchovný vliv*“, 28,38 % pak označilo možnost „*by měl soud ukládat jen ve zcela výjimečných individuálních případech*“ a 25,68 % odpovědělo „*považuji za adekvátní výchovné opatření, může odvést mladistvého od páčání další trestné činnosti a přispět k dosažení žádoucích změn v jeho chování a životních postojích*“. 2,70 %, tj. 2 z respondentů využili možnosti vlastní odpovědi, když uvedli: „*napomenutí s výstrahou by mělo být součástí každého výchovného opatření*“ a „*nerušila bych, upozornit by jej někdo měl, ale neměl by to být jediný trest, co dostane, jelikož většině mladistvých, co páchají trestnou činnost, by to bylo spíše k smíchu*.“ Z pohledu vzdělanostní struktury bylo dále zjištěno, že osoby se základním vzděláním a vyučené nejvíce označovaly třetí z možností a napomenutí s výstrahou by zrušily v 66,67 % případů, osoby se středoškolským vzděláním tutéž možnost použily rovněž nejčastěji, ovšem pouze ve 42,55 % případů, osoby vysokoškolsky vzdělané pak byly nejčastěji toho názoru, že napomenutí s výstrahou by měl soud ukládat jen ve zcela výjimečných individuálních případech, a to ve 47,62 % případů. Z hlediska zaměstnání pro zrušení uvedeného výchovného opatření nejvíce agitovali zaměstnanci trestní justice, a to v 65 %.

4.4 Případové studie a jejich rozbor

Případové studie představují jednu z metod kvalitativního výzkumu, jejichž cílem je detailní zkoumání a rozbor konkrétních dílčích případů. Poskytují hluboký náhled do podstaty problému, jakož i do jeho praktických souvislostí. Zachycením složitosti případu a jeho podrobných charakteristik umožňují lépe pochopit obdobné případy.

Diplomová práce zachycuje čtyři případové studie zaměřené na mladistvé pachatele, kterým bylo soudem uloženo trestní opatření obecně prospěšných prací. Klíčová data byla získána z trestních spisů Městského soudu v Brně. Veškeré osobní údaje byly v souladu s ustanovením § 53 ZSM anonymizovány.

1. případová studie

Mladistvý „tulipán“, věk 17 let, svobodný, bezdětný, bez pracovního poměru, evidován na úřadu práce, nemajetný, byl uznán vinným proviněním neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku dle § 234 odst. 1 trestního zákoníku a proviněním krádeže podle § 205 odst. 1 písm. d) trestního zákoníku, kterých se dopustil tím, že využil nepozornosti poškozeného, jenž usnul na lavičce MHD a tomuto odcizil látkovou tašku na doklady, kterou měl poškozený pověšenou křížem přes tělo, následně obsah tašky prohlédl, část věcí z tašky vyjmul, rozlomil SIM kartu, kterou vytáhl z mobilního telefonu, poté byl zadržen hlídkou Policie ČR, které všechny věci vydal.

Z obsahu spisového materiálu dále vyplynulo, že mladistvý se částečně k činu doznal, když uvedl, že tašku poškozeného skutečně sebral, tuto však dle svých slov našel kousek od muže a chtěl ji odevzdat na polici až s matkou, neboť není zletilý. V rámci hlavního líčení pak k dotazu samosoudce uvedl, že jeho zdravotní stav je dobrý a případně uložené trestní opatření obecně prospěšných prací by vykonal. Bez přerušení jednání došlo následně k vyhlášení rozsudku, kdy byl mladistvý odsouzen k úhrnnému trestnímu opatření obecně prospěšných prací ve výměře 60 hodin.

Ze zpráv založených ve spise bylo rovněž zjištěno, že mladistvý nebyl dosud soudně trestán, v místě svého bydliště neměl záznam v evidenci přestupků. Také zpráva OSPOD je prosta negativních informací. Dle jejího sdělení mladistvý žije ve společné domácnosti s rodiči a dvěma staršími sourozenci, matka je v částečném invalidním důchodu, otec pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná. Mladistvý skončil po 1,5 roku studium na středním odborném učilišti obor instalatér z důvodu nezájmu, v současnosti je veden

na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. V minulosti se v jeho chování neobjevily žádné vážnější problémy. Rovněž dle tvrzení matky je jeho chování v pořádku. Matka navíc o syna jevila zájem, k soudnímu líčení se dostavovala.

Mladistvý v průběhu řízení plně spolupracoval s příslušnými orgány. Ihned poté, co bylo kompetentní středisko PMS pověřeno ze strany soudu zajišťováním realizace výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací, byly s mladistvým tímto střediskem řádně projednány podmínky výkonu trestního opatření. Po nařízení trestního opatření ze strany soudu mladistvý výkon předmětného opatření do dvou měsíců zahájil a do následujících sedmi měsíců vykonal.

2. případová studie

Mladistvý „tulipán“, věk 15 let, svobodný, bezdětný, student základní školy, nemajetný, byl uznán vinným proviněním krádeže podle § 205 odst. 1 písm. d) trestního zákoníku a proviněním neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku podle § 234 odst. 1 trestního zákoníku, kterých se dopustil tím, že v Brně na ulici Nádražní, na schodišti tramvajové zastávky odcizil poškozené z kabelky, kterou nesla přes rameno, zelenou koženkovou peněženku, ve které měla osobní doklady, a to občanský průkaz, průkaz zdravotní pojišťovny, studentský průkaz, průkaz DPMB se čtvrtletní známkou v hodnotě Kč 800,-, platební kartu Raiffeisenbank na jméno poškozené a finanční hotovost ve výši Kč 1.800,-, ke škodě poškozené.

Z obsahu spisového materiálu dále vyplynulo, že mladistvý jak v rámci přípravného řízení, tak i u hlavního líčení, odmítl k věci vypovídat. Odpověděl pouze na dotazy týkající se osobních poměrů, tedy že nepožívá alkohol, nebere drogy, neléčil se na psychiatrii, v budoucnu se chce hlásit na střední školu. Ve věci se konala dvě hlavní líčení, k prvnímu z nich se mladistvý, ani zákonní zástupci nedostavili, ke druhému jednání soudu se již dostavil mladistvý a jeho matka. Mladistvý nebyl v rámci hlavního líčení dotázán na stanovisko k případnému uložení trestního opatření obecně prospěšných prací; bez přerušení jednání došlo k vyhlášení rozsudku, kdy byl mladistvý odsouzen k úhrnnému trestnímu opatření obecně prospěšných prací ve výměře 60 hodin. Mladistvému byla současně uložena výchovná povinnost, aby podle svých sil nahradil škodu způsobenou proviněním, anebo jinak přispěl k odstranění následků provinění. Mladistvý se proti uvedenému rozhodnutí odvolal, předmětné však bylo Krajským soudem v Brně – soudem pro mládež zamítnuto.

Ze zpráv založených ve spise bylo rovněž zjištěno, že mladistvý nebyl dosud soudně trestán, v evidenci přestupků dle místa bydliště má dva záznamy. Dle písemného sdělení OSPOD vyrůstá v doplněné rodině s matkou, jejím manželem a sestrou, v bytě o velikosti 2+1. Zákonní zástupci jsou vedeni na úřadu práce. Jak matka mladistvého, tak i sestra jsou klientkami PMS. Oběma byl uložen dohled probačního úředníka. K zájmům mladistvého patří fotbal, dle matky je mladistvý doma bez výchovných problémů, respektuje ji. Dle příslušného orgánu je však u Městského soudu v Brně vedeno opatrovnické řízení o nařízení ústavní výchovy, současně probíhá řízení ve věci sp.zn. "Rod", kdy předmětem jednání je protiprávní jednání, které mladistvý spáchal před dovršením patnáctého roku věku. Z oznámení školy dále vyplynulo, že mladistvý má velké množství absencí, které již byly nahlášený na přestupkovou komisi. Mladistvý chodí do školy pozdě, také jeho chování není v pořádku. Jedná se např. o nevhodné chování k učitelkám (sexuální narážky), byl rovněž účasten incidentu, při kterém byl vážně zraněn spolužák. V téže době byl přistižen při řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění.

Mladistvý krátce po odsouzení spolupracoval s příslušnými orgány. Ihned poté, co byla PMS pověřena zajišťováním realizace trestního opatření obecně prospěšných prací, bylo s mladistvým předjednáno místo výkonu trestního opatření a měsíc po nařízení trestního opatření ze strany soudu mladistvý zahájil jeho výkon. Po třech měsících bylo soudním dotazem na PMS zjištěno, že mladistvý prozatím vykonal 26 hodin z celkové výměry 60 hodin trestního opatření obecně prospěšných prací. Po dalších dvou měsících pak mladistvý výkon trestního opatření ukončil. V téže době však bylo současně soudem zjištěno, že mladistvý byl pravomocně odsouzen pro totožnou trestnou činnost, jež byla spáchána třemi skutky.

3. případová studie

Mladistvá „kopretina“, věk 17 let, svobodná, na rodičovské dovolené, byla uznána vinnou proviněním krádeže podle § 247 odst. 1 písm. e) trestního zákona, kterého se dopustila tím, že v prodejně Albert společně s R.H. odcizili 6 ks šampónů v celkové hodnotě Kč 479,40, a to tak, že do vozíku předmětné šampóny naložili, následně s vozíkem odjeli do oddělení vín, kde si R.H. šampóny zastrkal za oblečení, následně pokračovali k pokladnám, přičemž mladistvá, zatímco R.H. procházel pokladnou bez zaplacení, provedla nákup 2 ks tatranek, které měla v košíku, aby jejich jednání kryla, a následně byli oba před prodejnou zadrženi pracovníky bezpečnostní služby.

Z obsahu spisového materiálu dále vyplynulo, že se mladistvá k trestné činnosti nedoznala, opakovaně se nedostavila k výslechu u vyšetřovatele. V rámci přípravného řízení uvedla, že nevěděla, že R.H. chce šampóny ukrást, že projde druhou pokladnou bez zaplacení. Ona sama řádně zaplatila dvě tatranky. Dále uvedla, že nejen R.H., ale i ona byla prohledána za přítomnosti majitele prodejny, kdy šampóny u ní nalezeny nebyly. Poté, co se však na místo dostavila policie, musela podepsat, že 3 šampóny odcizila ona. V době konání prvního hlavního líčení ve věci byla mladistvá již zletilá, dvou hlavních líčení se mladistvá neúčastnila, k následujícímu byla předvedena. Mladistvá nebyla v rámci hlavního líčení dotázána na stanovisko k případnému uložení trestního opatření obecně prospěšných prací; bez přerušování jednání došlo k vyhlášení rozsudku, kdy byl mladistvé uložen souhrnný trest obecně prospěšných prací ve výměře 200 hodin za současného zrušení výroku o trestu z trestního příkazu Městského soudu v Brně.

Ze zpráv založených ve spise bylo rovněž zjištěno, že mladistvá již byla soudně trestána. Jednou jako nezletilá obdobně jako nyní za trestnou činnost krádeže dle § 247 trestního zákona, následně pak pro trestnou činnost, které se dopustila již jako dospělý pachatel, když k této trestné činnosti byl nyní ukládán souhrnný trest. Dle podrobného písemného sdělení OSPOD se mladistvá narodila mimo manželský vztah, kdy rodiče vedli společnou domácnost jen krátce. Později podali návrh na svěřeni mladistvé do své péče prarodiče ze strany matky a jejich návrhu bylo vyhověno. Vzhledem k tomu, že prarodiče přestali výchovu mladistvé zvládat, rozhodl soud o předání mladistvé do péče dětského diagnostického ústavu. Ze zprávy dále plyne, že matka o mladistvou nejevila zájem, žila se svým druhem a dalšími čtyřmi dětmi v holobytě, rovněž otec se s dcerou nestýkal. Mladistvá zahájila povinnou školní docházku po ročním odkladu na základní škole, byla však po prvním ročníku přeřazena do zvláštní školy. Vzhledem k přetrvávajícím výchovným problémům a značným nedostatkům ve školní docházce pak byla převedena do jiné zvláštní školy. Rovněž v diagnostickém ústavu, kde byla umístěna, se mladistvá nedokázala podřídit režimu domova, nedokázala navázat přiměřený kontakt, byla odtažitá, nedůvěřivá, nespolupracující, opakovaně ze zařízení utíkala. Jedná se o dívku s nedostatečnou schopností sociální adaptability, s konzumním přístupem k životu, snadno ovlivnitelnou vrstevnickými skupinami, bez plánů do budoucna, nemá rozvinuty vyšší city, mravní vývoj je těžce narušen, činnost v partě včetně trestné činnosti vnímá jako přijatelnou normu. Po skončení diagnostického pobytu byla mladistvá předána do péče několika dětských domovů. Vždy se dopouštěla útěků a návraty byly uskutečněny pouze

za součinnosti policie. Mladistvá si později začala pravidelně aplikovat nitrožilně pervitin, rovněž otěhotněla. Ze zprávy OSPOD dále vyplývá, že se mladistvá ještě před dosažením 15. roku věku dopouštěla protiprávního chování, věc byla vždy pro nízký věk odložena.

Ze spisového materiálu se dále podává, že mladistvá s příslušnými orgány nespolupracovala. Měsíc po vyhlášení rozsudku se dopustila nové trestné činnosti, pro niž byla pravomocně odsouzena. Součástí spisu je i další pravomocné meritorní rozhodnutí pro obdobnou trestnou činnost. Ze zpráv příslušného střediska PMS je zřejmé, že byly učiněny veškeré dostupné kroky k tomu, aby byla zajištěna úspěšná realizace souhrnného trestu, avšak s negativním výsledkem. Mladistvá se i přes opakované výzvy k příslušnému středisku PMS nedostavila, nařízení trestu se vyhýbala, stala se nekontaktní. Z důvodu nové trestné činnosti, kterou mladistvá spáchala v době od odsouzení, došlo ze strany soudu k nařízení veřejného zasedání. K tomuto se mladistvá opět nedostavila, její přítomnost byla zajištěna až na základě příkazu k zatčení. Nevykonaný souhrnný trest obecně prospěšných prací ve výměře 200 hodin soud v konečném důsledku přeměnil v souhrnný trest odnětí svobody v trvání 100 dnů a mladistvou pro jeho výkon zařadil do věznice s dozorem. V důsledku amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.2013 byl následně souhrnný trest mladistvé podle článku I. odst. 1 rozhodnutí o amnestii prominut a podle článku I odst. 3 se na uvedenou hledí, jako by nebyla odsouzena.

4. případová studie

Mladistvý „tulipán“, věk 16 let, svobodný, bezdětný, pracující jako brigádník, byl uznán vinným proviněním krádeže podle § 247 odst. 1 písm. a) trestního zákona, kterého se dopustil čtyřmi skutky v časovém období dvou měsíců, a to tak, že odcizil z OD Tesco, po domluvě s dalším mladistvým stíhaným samostatně, PC hry v hodnotě Kč 4.416,50, v prodejně H&M móda mikinu zn. L.O.G.G. šedé barvy s červenými proužky a rifle stejné značky modré barvy v celkové hodnotě Kč 698,-, v prodejně DM drogerie deodorant blíže neurčené značky v hodnotě Kč 89,90 a v neposlední řadě v obchodní galerii Vaňkovka v prodejně Bernaka pánskou bundu bílé barvy v hodnotě Kč 999,-.

Z obsahu spisového materiálu dále vyplynulo, že se mladistvý již v přípravném řízení k trestné činnosti plně doznal, svého činu litoval, projevil snahu nahradit škodu způsobenou proviněním. Rovněž dobrovolně navázal, společně se zákonným zástupcem, spolupráci s PMS, kde byla se jmenovaným projednána jeho rodinná situace, školní docházka, volný čas a také postoj k trestné činnosti. Za asistence PMS mladistvý trestnou

činnost zpětně hodnotil jako velkou chybu, kterou nebude opakovat. K hlavnímu líčení se on i jeho zákonný zástupce dostavil. Mladistvý byl uznán vinným, současně došlo podle § 14 odst. 1 ZSM za použití § 11 odst. 1 písm. a) ZSM k podmíněnému upuštění od uložení trestního opatření se stanovením zkušební doby na 6 měsíců. Mladistvému bylo dále ve smyslu ust. § 14 odst. 2 ZSM uloženo výchovné opatření – probační program „Právo pro každý den“ a výchovná povinnost nahradit škodu, kterou proviněním způsobil.

Ze zpráv založených ve spise bylo rovněž zjištěno, že mladistvý nebyl dříve soudně trestán. Dle písemného sdělení OSPOD mladistvý vyrůstal v úplné rodině jako nejstarší ze tří dětí, otec však po jistou dobu s rodinou nebydlel, matka podala návrh na rozvod, později rodiče obnovili soužití. Mladistvý ukončil povinnou školní docházku se slabším prospěchem, nastoupil do učebního oboru, který však nedokončil, nyní je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání. Před dosažením 15. roku věku byly s tehdy nezletilým projednávány prohřešky malé společenské nebezpečnosti. Dle sdělení PMS se jedná o osobnost méně zralou, snadno ovlivnitelnou, bez přesné představy o budoucnosti. Ze sdělení odborného učiliště dále vyplynulo, že mladistvý měl problémy s absencí, chování bylo problematické od prvních dnů – rvačky se spolužáky, ničení majetku školy, nerespektování napomínání vyučujících.

Ze spisového materiálu se dále podává, že mladistvý ve zkušební době podmíněného upuštění nežil řádným životem, nadále pokračoval v páchání protiprávního jednání, z probačního programu „Právo pro každý den“ absolvoval polovinu lekcí, následně byl pro neomluvené absence vyřazen. Ze zprávy o průběhu dohledu dále plyne, že mladistvý dobrovolně pobýval v psychiatrické léčebně kvůli závislosti na heroinu. Ze strany soudu následovalo projednání věci ve veřejném zasedání a byl vyhlášen opět rozsudek, kdy došlo u mladistvého k uložení trestního opatření, a to obecně prospěšných prací ve výměře 70 hodin. Mladistvý výkon trestního opatření nezačal, naopak se i nadále dopouštěl trestné činnosti. Ze strany soudu bylo proto přistoupeno k přeměně trestního opatření obecně prospěšných prací na trestní opatření odnětí svobody v trvání 35 dnů, pro jehož výkon byl mladistvý zařazen do věznice nebo zvláštního oddělení pro mladistvé. I v tomto případě bylo následně v důsledku amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.2013 trestní opatření mladistvému podle článku I. odst. 1 rozhodnutí o amnestii prominuto a podle článku I odst. 3 se na uvedeného hledí, jako by nebyl odsouzen.

Z případových studií jednoznačně vyplývá důležitost spolupráce soudů nejen s PMS, ale i s OSPOD, neboť podrobný popis vývoje životní a sociální situace mladistvého a jejich

správné zhodnocení má velký vliv na úspěšnost soudního procesu z pohledu nápravy pachatele. Případová studie č. 1 jednoznačně prokazuje, že uložení alternativního trestního opatření obecně prospěšných prací prvotrestaným pachatelům se zajištěným rodinným zázemím, bez jakýchkoliv dřívějších výchovných excesů, je zcela vhodným počinem. V daném případě nebyla prokázána taková narušenost jedince, ani závažnost provinění, která by vyžadovala speciální zacházení s mladistvým, tedy zařazení mladistvého do určeného probačního programu či stanovení intenzivního dohledu nad jeho chováním. Samotné projednání věci před soudem lze považovat za zcela adekvátní, uložené trestní opatření obecně prospěšných prací za prospěšné. Vhodným výběrem místa výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací mladistvý nejen získá dostatečný náhled na své jednání, jisté pracovní návyky a vykoná společensky prospěšnou činnost, současně jejich provedením lze na mladistvého pohlížet jako na osobu dosud netrestanou, což je možno považovat za důležitý mezník při opětovném zařazení mladistvého do sociálního prostředí. Případové studie č. 2-4 naopak již signalizují, že čím více zprávy OSPOD vyznívají negativněji, tím je menší sukces výkonu alternativního trestního opatření obecně prospěšných prací mladistvým pachatelem.

V rámci případové studie č. 2 je dále možno uzavřít, že samotné uložení trestního opatření obecně prospěšných prací, byť bylo v konečném důsledku ze strany mladistvého vykonáno, nelze považovat za dostačující. Soud účelně přistoupil k uložení alternativního trestního opatření obecně prospěšných prací. Tato skutečnost však v konečném důsledku bohužel nepřispěla ke změně v chování mladistvého, jmenovaný se i nadále dopouštěl obdobné trestné činnosti. Jestliže zprávy OSPOD hovoří o nevhodné rodinné situaci mladistvého, kdy i matka se sestrou jsou vedeny v evidenci PMS pro kriminální chování, a o agresivním a nepatřičném chování mladistvého ke spolužákovi nebo učitelkám, mělo být ze strany soudu spíše přistoupeno k uložení výchovného opatření – probačního programu, jehož smyslem a účelem je přispět k rozvoji osobnosti mladistvého, k uvědomění si dopadů trestné činnosti, tlumení agresivních sklonů a v neposlední řadě k podpoře budoucího chování, které by bylo v souladu se zákonem. Bylo by tak zřejmě ve větší míře docíleno pozitivních aspektů ZSM, jestliže by soud v daném případě mladistvému uložil trestní opatření odnětí svobody při spodní hranici trestní sazby s podmíněným odkladem na zkušební dobu za současného vyslovení výchovného opatření, a to probačního programu.

Z pozice případové studie č. 3 a 4 lze dospět k přesvědčení, že uložení trestního opatření obecně prospěšných prací bylo zcela neefektivní. Ze zpráv založených ve spisových

materiálech jednoznačně vyplynulo problémové chování obou mladistvých, jejich nespolupráce, nezáměr o jakoukoliv nápravu a změnu chování. Byly zde tudíž indicie vedoucí k tomu, že v případě uložení nebude trestní opatření obecně prospěšné práce ze strany mladistvých odpracováno. Vhodnější volbou alternativního trestního opatření by v uvedených případech tedy bylo odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, resp. podmíněně odsouzení se stanovením výchovného opatření, a to dohledu probačního úředníka, a tedy pravidelné sledování chování mladistvého, jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k řádnému životu atd.

Ze všech shora uvedených skutečností tedy jednoznačně vyplývá, že svoji podstatnou roli z pohledu nápravy mladistvého pachatele hraje soudem provedený důkladný rozbor osobních, rodinných a sociálních aspektů života mladistvého za pomoci OSPOD, případně i PMS a jejich pečlivé zhodnocení. Při sloučení těchto dvou faktorů pak patřičná volba takového alternativního trestního opatření v kombinaci s výchovným opatřením, které nejlépe přispěje k nápravě mladistvého pachatele.

ZÁVĚR

Statistická zjištění posledních let naznačují trend snižování kriminality mladistvých. Přesto i nadále kriminalita mladistvých zůstává jedním z nejzávažnějších problémů boje s kriminalitou a současně jakýmsi potenciálním nebezpečím nárůstu kriminality dospělých. Z hlediska preventivních snah nabývá na významu především sociálně nápravný proces, jehož snahou je účinně, za pomoci kompetentních orgánů, jimiž jsou Policie ČR, orgány sociálně-právní ochrany dětí, Probační a mediační služba ČR, školská zařízení, nestátní neziskové organizace aj., přispět k nápravě nepříznivého stavu. Svůj smysl a hodnotu tak získává specifická forma prevence, profylaxe, jakož i speciální právní úprava soudnictví nad mládeží.

Trest odnětí svobody jako obvyklá forma trestní represe ztrácí na významu. Svoji důležitou úlohu plní alternativní trestní a výchovná opatření, která tvoří základ restorativní justice. Jen díky nim a bezchybnému trestnímu řízení lze docílit, aby se mladistvý zdržel páčání protiprávního činu, našel si společenské uplatnění a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé poškozeným. Mladistvý se stává subjektem, nikoliv pouhým objektem. Současně je i posilována role poškozeného, dochází k vyzdvihování práv obětí.

Je bez jakýchkoliv pochyb, že alternativní trestní opatření a výchovná opatření jsou jistým přínosem zejména v oblasti sociálního znovuzачlenění mladistvých zpět do společnosti, brání přetrhání rodinných i sociálních vazeb. Na druhou stranu je v oblasti právní úpravy stále co vylepšovat a napravit.

Diplomová práce byla tudíž vedena snahou nejen poskytnout ucelený přehled alternativních trestních opatření a výchovných opatření, ale provést i komparaci právní úpravy ve světle dílčích rekonstrukcí a upozornit na problematické aspekty právní úpravy, jejichž odstraněním by bylo možné dospět k výraznému zvýšení efektivnosti opatření. Podstatné kritice bylo obzvláště podrobováno stále častěji a nově zaváděné nahrazování jedné alternativy alternativou druhou, které vede pouze ke statistickému snižování osob odsouzených k trestu odnětí svobody, nikoliv k nápravě samotného pachatele.

Empirický výzkum diplomové práce v konečném důsledku nabídl zajímavý, ale zároveň kritický pohled vybraného vzorku společnosti k problematice trestní politiky ve vztahu k mladistvým pachatelům, zejména k právní úpravě týkající se alternativních trestních a výchovných opatření.

RESUMÉ

Cílem diplomové práce je poukázat na problematické aspekty kriminálního chování mladistvých pachatelů z pohledu jejich sociálně psychologického vývoje a na nezbytnost potírání předmětné kriminality specifickými formami prevence, profylaxe a sociální rehabilitace. Práce současně staví na zásadách restorativní justice a vzájemné spolupráce soudů a pomocných institucí - orgánu sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služby ČR. Jádrem diplomové práce pak spočívá ve výčtu a především ve zhodnocení alternativních trestních opatření a výchovných opatření, a to ve světle novel zákonné právní úpravy.

První kapitola rekapituluje dosavadní poznatky týkající se kriminality mladistvých. Vymezuje základní terminologii, její strukturu i charakteristické rysy. Podává ucelenou představu o mladistvém pachateli jako subjektu provinění, adekvátní pozornost věnuje také etiologii a strategiím prevence kriminality.

Druhá kapitola poskytuje ucelený přehled alternativních trestních opatření tvořících jádro restorativní justice, provádí jejich zhodnocení ve světle novel zákonné právní úpravy.

Třetí kapitola je zaměřena na výchovná opatření a jejich klíčovou roli při zajišťování a podporování výchovy mladistvého s absencí represe a dále na nutnost součinnosti soudní moci s pomocnými institucemi – Probační a mediační službou ČR a orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Čtvrtá kapitola je věnována empirickému výzkumu. Pomocí strukturovaného dotazníku je zjišťován postoj vybraného vzorku společnosti k právní úpravě týkající se alternativních trestních opatření a výchovných opatření. Kapitola dále nabízí rozbor čtyř případových studií zaměřených na mladistvé pachatele, kterým bylo uloženo trestní opatření obecně prospěšných prací.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Legislativní zdroje

- Zákon č. 218/2003 Sb., ze dne 25. června 2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č.j. 505/2001 – Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, v platném znění.

Knihy, syntetické práce, monografie

- BARGEL, M., MÜHLPACHR, P. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, 184 s., ISBN 978-80-87182-12-3.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, 439 s., ISBN 978-80-7380-213-4.
- FISCHER, S., ŠKODA J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, 218 s., ISBN 978-80-247-2781-3.
- JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: aktuální problémy výchovy*. Praha: Karolinum, 1998, 169 s., ISBN 80-7184-555-8.

- KONRÁD, Z. et al. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. 2. rozšířené vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996, 219 s., ISBN 80-85981-39-8.
- KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s., ISBN 978-80-7435-080-1.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 215 s., ISBN 978-80-7367-383-3.
- KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, 546 s., ISBN 80-7179-813-4.
- MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011, 336 s., ISBN 978-80-7367-825-8.
- NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, 100 s., ISBN 80-7251-033-9.
- PODANÁ, Z. *Fenomén delikvence mládeže v České republice a středoevropském regionu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hálky, 2011, 183 s., ISBN 978-80-86729-68-8.
- ROZUM, J. et al. *Vybrané problémy sankční politiky*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 198 s., ISBN 80-7338-042-0.
- SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 250 s., ISBN 80-86432-82-3.
- SKOPALOVÁ, J. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, 36 s., ISBN 80-244-0146-0.
- SMÉKAL, V., MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno, Barrister&Principal, 2002, 264 s., ISBN 80-85947-83-8.
- SOTOLÁŘ, A., et al. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.Beck, 2000, 468 s., ISBN 80-7179-350-7.
- SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. Česká Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010, 174 s., ISBN 978-80-86708-21-8.

- ŠÁMAL, P. et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2007, 1199 s., ISBN 978-80-7179-375-5.
- ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník: komentář*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, 1287 s., ISBN 978-80-7400-109-3.
- ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2011, 416 s., ISBN 978-80-87212-68-4.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2008, 870 s., ISBN 978-80-7367-414-4.
- VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, 139 s.
- VEČERKA, K. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha: Themis, 1997, 159 s., ISBN 80-85821-48-6.
- VEČERKA, K. et al. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 129 s., ISBN 978-80-7338-079-3.
- ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s., ISBN 80-90298-1-4.
- ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: A. Čeněk, 2002, 231 s., ISBN 80-86473-08-2.
- ZOUBKOVÁ, I., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex, 2004, 146 s., ISBN 80-86795-05-5.

Odborné časopisy

- FRANC, P. *Několik úvah o schizofrenii české trestní politiky*. In Časopis soudce, 2012, č. 2, s. 4-6, ISSN 1211-5347.
- KREJČÍŘÍKOVÁ, K. *Nový trest (trestní opatření) domácího vězení*. In Státní zastupitelství, 2009, č. 10, ISSN 1214-3758.
- ROZUM, J. et al. *Probační programy pro mladistvé a jejich efektivita*. In Státní zastupitelství, 2012, č. 1, ISSN 1214-3758.
- ŽATECKÁ, E., FRYŠTÁK, M. *Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů*. In Trestní právo, 2007, č. 9, s. 5-8, ISSN 1211-2860.

Internetové zdroje

- *Der elektronisch überwachte Hausarrest.* [online], [cit. 2012-09-30]. Dostupné z WWW: < <http://www.mpicc.de/ww/de/pub/forschung/forschungsarbeit/kriminologie/archiv/hausarrest.htm>.
- *Emotion gives the Real Justice restorative justice conference its power.* [online], [cit.2012-09-29]. Dostupné z WWW:< <http://www.realjustice.org/>.
- eJustice [online]. *Přehled statistických listů* [cit. 2012-09-15, cit. 2012-02-17]. Dostupné z WWW: <<http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>.
- eJustice [online], [cit. 2012-09-30]. Dostupné z WWW: <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3413&d=321409>.
- FURTMÜLLER, M. *Definition Jugendkriminalität: Die Jugendgerichtshilfe.* Dissertation. Linz: JKU Linz, 2009. In Lexikon für Psychologie und Pädagogik [online], [cit. 2012-09-29]. Dostupné z WWW: < <http://lexikon.stangl.eu/548/jugendkriminalitaet/>.
- Kalvodová, V. *Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody?* Právnická fakulta, Masarykova univerzita [online], [cit. 2012-09-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Kalvodova.pdf>
- Ministerstvo vnitra České republiky [online]. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010 Ministerstva vnitra České republiky.* Praha, 2011 [cit. 2012-08-10]. Dostupné z WWW: <www.mvcr.cz/soubor/iii-zprava2010-pdf.aspx.
- Ministerstvo vnitra České republiky [online]. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2011 Ministerstva vnitra České republiky.* Praha, 2012 [cit. 2012-08-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>.
- Ministerstvo vnitra České republiky [online]. *Systém prevence kriminality v ČR* [cit. 2012-08-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/web-o-nas-prevence-prevence-kriminality.aspx>.

- Ministerstvo vnitra České republiky [online]. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti – Národní projekt Systému včasné intervence* [cit. 2012-08-12]. Dostupné z WWW:
<<http://www.mvcr.cz/clanek/ohrozene-a-rizikove-deti-hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti-narodni-projekt-systemu-vcasne-intervence.aspx>.
- Probační a mediační služba České republiky [online]. *Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění výkonu dohledu* [cit. 2012-09-30]. Dostupné z WWW:
<<https://www.pmscr.cz/mladez/>.
- Probační a mediační služba České republiky [online]. *Zkušební provoz elektronického monitoringu odsouzených*. Publikováno 1.8.2012 [cit. 2012-09-23]. Dostupné z WWW:
<https://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?IDA=503.

Ostatní

- KOVÁŘOVÁ, D. *Výchovná opatření pro mladistvé*. Právo a rodina. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2012-02-19].
- NAVRÁTILOVÁ, J. *Trest domácího vězení*. Bulletin advokacie. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2012-02-19].
- *Podmíněné tresty odnětí svobody*. Tpj 38/81. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2012-02-19].
- *Povinnosti soudu ohledně chování odsouzeného ve zkušební době*. Tpj 52/88. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2012-02-19].
- *Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16.6.2005 sp.zn. 8Tdo 751/2005*.
- ŠČERBA, F. *Právní úprava nových alternativních trestů*. Bulletin advokacie. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2012-02-19].
- *Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 9. 2008 sp.zn. 8Tdo 1102/2008*.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

OSPOD Orgán sociálně-právní ochrany dětí.

PMS Probační a mediační služba ČR.

VKŘ Vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, v platném znění.

ZSM Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1.	Výběrový soubor respondentů	65
Obr. 2.	Druhy alternativních trestních opatření a jejich význam	68
Obr. 3.	Postoj respondentů k prodloužení doby výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací	70
Obr. 4.	Druhy výchovných opatření a jejich význam	74

SEZNAM TABULEK

Tab. 1.	Dimenze procentuálních skór ve vztahu k otázce dotazníku č. 8.....	66
Tab. 2.	Dimenze procentuálních skór ve vztahu k otázce dotazníku č. 13.....	71
Tab. 3.	Dimenze procentuálních skór ve vztahu k otázce dotazníku č. 14.....	72

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás se žádostí o vyplnění následujícího dotazníku, který je součástí mé diplomové práce na téma „Alternativní trestní opatření a kriminalita mladistvých“. Cílem šetření je zhodnotit postoje společnosti k problematice trestní politiky ve vztahu k mladistvým pachatelům, zejména pak k právní úpravě týkající se alternativních trestních opatření a výchovných opatření.

Veškeré Vámi uvedené údaje jsou zcela anonymní a důvěrné. Budou využity pouze k výzkumným účelům v rámci zpracování mé diplomové práce.

Předem Vám děkuji za projevenou ochotu a obětování volného času.

Bc. Jitka Divácká

DOTAZNÍK

Zaškrtněte prosím odpovídající údaje: [X]

1. Jste pohlavím:

muž

žena

2. Zde uveďte Váš věk:

3. Nejvyšší dosažené vzdělání:

základní

vyučen

střední bez maturity

střední s maturitou

vysokoškolské

4. Bydliště:

- obec
- městys
- město
- velkoměsto (město, které má více než 100.000 obyvatel)

5. Jste spokojen se společenskou situací:

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne

6. Z pohledu povolání se můžete označit za:

- zaměstnance trestní justice
- zaměstnance justice pracujícího mimo oblast trestní politiky
- osobu pracující mimo justici
- dlouhodobě nezaměstnaného
- studenta
- důchodce

7. Máte dostatek informací o zákonech upravujících trestné činy, tresty a trestní řízení, včetně zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže:

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne

8. Domníváte se, že existence speciální právní úpravy soudnictví nad mládeží v trestních věcech vede k dostatečně pozitivním výsledkům, zejména z hlediska recidivy a další kriminální kariéry mladistvých:

- určitě ano
- spíše ano

spíše ne

určitě ne

Zde případně doplňte své zdůvodnění:

9. Z následujícího výčtu alternativních trestních opatření zaškrtněte to, které má dle Vašeho názoru největší význam a naopak to, které se Vám zdá být nejméně efektivní:

<i>Druhy alternativních trestních opatření</i>	<i>Má největší význam</i>	<i>Nejméně efektivní</i>
obecně prospěšné práce (spočívají v povinnosti mladistvého provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům, např. údržbu veřejných prostranství, úklid a údržbu veřejných budov, a to osobně, bezplatně ve svém volném čase)		
peněžité opatření (trest)		
peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu		
domácí vězení (spočívá v povinnosti mladistvého zdržovat se v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání, poskytnutí zdravotních služeb v důsledku onemocnění nebo úrazu)		
odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)		
odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem		

Poznámka: v každém sloupci zaškrtněte pouze jednu variantu

10. Domníváte se, že je správné před uložením trestního opatření obecně prospěšných prací zjišťovat stanovisko pachatele k výkonu trestního opatření a je-li negativní, takové opatření vůbec neukládat:

určitě ano

spíše ano

spíše ne

určitě ne

Zde případně doplňte své zdůvodnění:

11. Souhlasíte s prodloužením doby výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací, které lze uložit mladistvému v rozmezí 50 až 150 hodin, z jednoho roku na dvě léta:

určitě ano

spíše ano

spíše ne

určitě ne

Zde případně doplňte své zdůvodnění:

12. Novelu trestního zákoníku, která umožnila přeměnu trestního opatření obecně prospěšných prací nejen v nepodmíněné trestní opatření, ale i v peněžitě trestní opatření a trestní opatření domácího vězení považujete:

za správnou, radikální přeměna v nepodmíněné trestní opatření nic neřeší

za správnou, stát ušetří peníze za pobyt mladistvého ve věznici

za chybnou, nahrazování jedné alternativy druhou snižuje efektivitu trestního opatření

za chybnou, dochází ke zbytečným průtahům v řízení

za adekvátní, soud by měl mít možnost výběru nejvhodnějšího trestního opatření v rámci přeměny

jiná odpověď:

13. Při zajištění kontroly trestního opatření domácího vězení nejen namátkovou kontrolou Probační a mediační službou ČR, ale i elektronickým kontrolním systémem umožňujícím detekci pohybu, lze trestní opatření domácího vězení označit:

za vhodné trestní opatření pro mladistvé

za příliš mírné, trestní opatření domácího vězení nepovažujete za trest

za příliš přísné, mladistvý je nadměru izolován od společnosti

jiná odpověď:

14. Pokud se mladistvý ve zkušební době podmíněného odsouzení dopustí další trestné činnosti, měl by soud:

- ponechat dál běžet zkušební dobu, až při dalším vybočení mladistvého by měl začít jednat
- nařídit veřejné zasedání a celou věc pouze s mladistvým projednat
- rozhodnout o prodloužení zkušební doby
- okamžitě přistoupit k rozhodnutí o výkonu trestního opatření
- jiná odpověď:

15. Souhlasíte se změnou zákonné úpravy, která zavádí, aby peněžitě opatření bylo v případě nezaplacení mladistvým ze strany soudu nejdříve vymáháno, následně případně přeměněno v trestní opatření domácího vězení nebo trestní opatření obecně prospěšných prací a až v konečném důsledku v náhradní nepodmíněné trestní opatření:

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne

Zde případně doplňte své zdůvodnění:

16. Probační a mediační služba ČR představuje instituci zajišťující výkon alternativních trestních opatření a výchovných opatření. Odsouzené mladistvé označuje pojmem „klient“. S takovým postupem:

- souhlasím, oslovení jako „odsouzený“ apod. snižuje lidskou důstojnost a působí demotivačně
- nesouhlasím, dané oslovení snižuje efektivitu uloženého opatření, neboť mladistvý si plně neuvědomí, že předmětná instituce zde není pro „klienta“, ale naopak, že mladistvý má jisté povinnosti
- jiná odpověď:

17. Z následujícího výčtu výchovných opatření zaškrtněte to, které má dle Vašeho názoru největší význam a naopak to, které se Vám zdá být nejméně efektivní:

<i>Druhy výchovných opatření</i>	<i>Má největší význam</i>	<i>Nejméně efektivní</i>
dohled probačního úředníka (rozumí se jím pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině, kontrola dodržování výchovných povinností, jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k řádnému životu aj.)		
probační program (rozumí se jím např. program sociálního výcviku, psychologického poradenství, doškolovací, rekvalifikační program a jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů s poškozeným)		
výchovné povinnosti (soud může uložit výchovnou povinnost, kterou se stanoví např., aby mladistvý bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu, usiloval o vyrovnání s poškozeným, vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu aj.)		
výchovná omezení (soud může uložit výchovné omezení, kterým stanoví např., aby mladistvý nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí, nestýkal se s určitými osobami, neužíval návykové látky aj.)		
napomenutí s výstrahou (soud v přítomnosti zákonného zástupce mladistvému důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na konkrétní důsledky, jež mu hrozí podle tohoto zákona v případě, že by v budoucnu páchal další trestnou činnost)		

Poznámka: v každém sloupci zaškrtněte pouze jednu variantu

18. Souhlasíte s tím, že výchovné opatření *dohled probačního úředníka* uložený mladistvému v rámci podmíněného odsouzení je intenzivním zásahem do života mladistvého, který účinně přispívá k tomu, aby se mladistvý zdržel další trestné činnosti, zdokonalil své sociální zázemí, dosáhl perspektivního společenského uplatnění, absence konfliktních stavů a aby vypořádal vzájemné vztahy s poškozeným:

určitě ano

spíše ano

spíše ne

určitě ne

Zde případně doplňte své zdůvodnění:

19. Jste toho názoru, že plnění výchovného opatření – výchovné povinnosti nahradit (poškozeným) podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispět k odstranění následků provinění, které bývá často mladistvému ukládáno v rámci rozhodnutí, by měl soud:

- [] důsledně hlídat a v případě nesplnění vždy vyvodit právní důsledky
- [] úměrně sledovat a při neplnění přihlídnout k osobním, majetkovým a výdělkovým poměrům mladistvého
- [] ponechat stranou zájmu s ohledem na osobu mladistvého, který je často dosud mentálně i sociálně nezralým jedincem
- [] jiná odpověď:

20. Výchovné opatření - napomenutí s výstrahou, jehož účelem je jednorázově důrazně vytknout mladistvému protiprávnost činu a vysvětlit mu důsledky v případě recidivy trestné činnosti a které realizuje soud nebo s předchozím souhlasem zákonný zástupce či škola:

- [] považuji za adekvátní výchovné opatření, může odvést mladistvého od páchání další trestné činnosti a přispět k dosažení žádoucích změn v jeho chování a životních postojích
- [] by měl soud ukládat jen ve zcela výjimečných individuálních případech
- [] bych zrušil/a, na mladistvého nemůže mít pouhá výtka žádný výchovný vliv
- [] jiná odpověď: